

การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา
ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา
ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

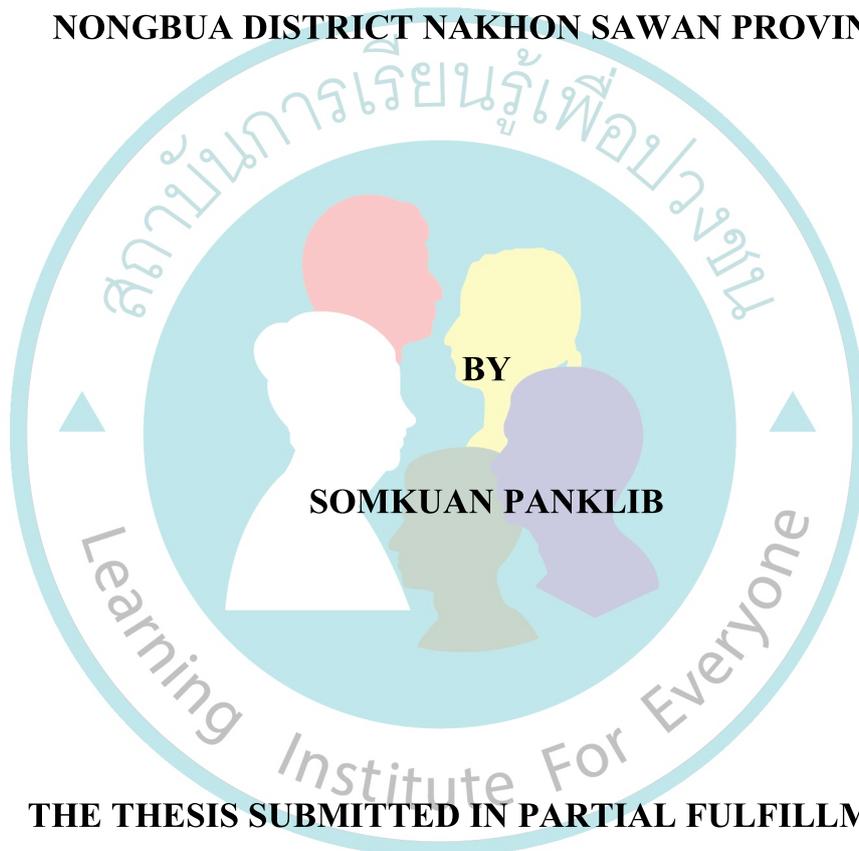
สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2562

**PROMOTION OF GROWING OF FOLK HERBS
IN BAN UDOM PHATTANA WONG BO SUBDISTRICT
NONGBUA DISTRICT NAKHON SAWAN PROVINCE**

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN THE PROGRAM OF
INTECRATED LOCAL DEVELOPENT
FACULTY OF GRADUATE STUDY
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

2019

วิทยานิพนธ์เรื่อง(Title) การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดม
พัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
ผู้วิจัย สมควร ปานจลิบ
สาขาวิชา การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ดร. ผกาพรรณ อันตระกูล

คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.จรรยา สุวรรณทัต)

ลงชื่อ กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีปริญญา ฐปกระจ่าง)

ลงชื่อ กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)
(ดร.ผกาพรรณ อันตระกูล)

ลงชื่อ กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(ดร.ทวิช บุญธิรัมย์)

ลงชื่อ กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(ดร.สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์)

ลงชื่อ เลขานุการ
(อาจารย์อัญมณี ชุมณี)

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
ชื่อผู้เขียน	สมควร ปานขลิบ
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
ปีการศึกษา	2562
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร.ผกาพรรณ อันตระกูล

การวิจัยมีวัตถุประสงค์จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาวิธีการส่งเสริมชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา และศึกษาผลการส่งเสริมชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ประชากรกลุ่มเป้าหมายได้แก่ ชาวบ้านในชุมชนอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 119 ครัวเรือน กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ประชากรทั้งหมดของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงที่สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร จำนวน 10 คน เพื่อร่วมการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ใช้สถิติค่าพรรณนา ค่าเฉลี่ยและค่าร้อยละ

ผลการศึกษาพบว่า ในการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เคยรับรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร จากผลการจัดกิจกรรมส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ชาวบ้านมีความรู้และทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับการปลูกพืชสมุนไพรเพิ่มขึ้นก่อนการจัดกิจกรรมส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร กระบวนการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรมี 3 ขั้นตอน ได้แก่ การให้ความรู้ การสร้างทัศนคติ และการฝึกทักษะ โดยใช้วิธีการถ่ายทอดที่หลากหลาย เช่น การบรรยาย การใช้สื่อการวิเคราะห์ ศึกษาจากกรณีตัวอย่างและการฝึกปฏิบัติ สื่อ ที่ใช้ในการถ่ายทอดเป็นคู่มือความรู้พืชสมุนไพร ผู้รับการถ่ายทอดต้องสมัครใจและมุ่งเพื่อให้เกิดความรู้ และทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์และใช้สมุนไพรเพื่อการดำรงชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างจริงจัง ทำให้กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมการวิจัย มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายผลผลิตสมุนไพร และเป็นรายได้เสริมหลังฤดูกาล

เก็บเกี่ยวจากการทำนา ทำไร่ ทำให้คนในชุมชนรู้จักการส่งเสริมวิถีสุขภาพชุมชนให้อยู่อย่างพอเพียงตามหลักการพึ่งตนเองด้านสุขภาพโดยมีสมุนไพรไว้ใช้ในครัวเรือนจากการใช้ภูมิปัญญาด้านสุขภาพ ส่งผลต่อการจัดการสุขภาพชุมชนในท้องถิ่นอย่างยั่งยืนและเกิดเครือข่ายในชุมชน

คำสำคัญ : การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร การเพิ่มรายได้

Abstract

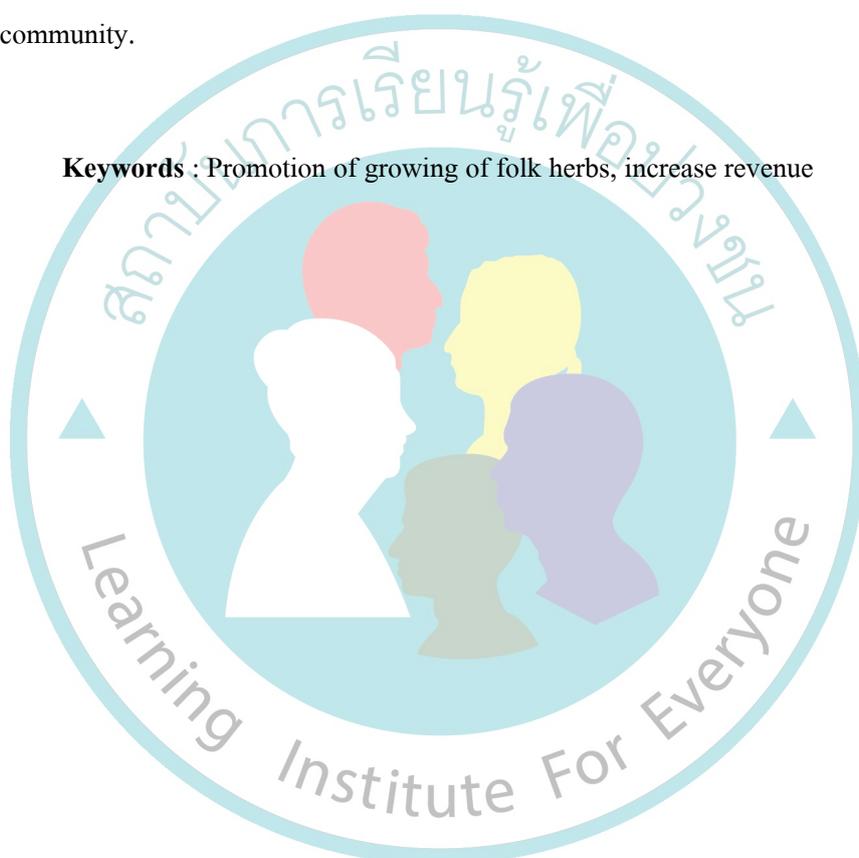
Thesis Title	Promotion of growing of folk herbs in Ban Udom Phattana , Wong bor subdistict, Nongbua District, Nakhonsawan Province.
Researcher	Somkuan Panklib
Degree	Master of Arts
In the Program of	The Prograded of Intercepted Local Development
Year	2019
Principal Thesis Advisor	Dr. Pagapan Hantrakul

The research aims to study how to promote villagers to grow medicinal plants to increase revenue of Ban Udom Phatthana community. And study the effect of promoting villagers to grow medicinal plants to increase revenue of Ban Udom Phatthana community, Wang Bor Subdistrict, Nong Bua District, Nakhon Sawan Province. Target population include The villagers in Udom Phatthana Community, Wang Bo Subdistrict, Nong Bua District, Nakhon Sawan Province, were 119 households. The entire population of Baan Udom Phatthana Community By selecting specific subjects that voluntarily participate in activities to promote the cultivation of medicinal plants of 10 persons for research. Tools used in the research were questionnaires and interview forms. Use descriptive statistics Mean and percentage values.

The study indicated that in promoting medicinal plants to increase revenue most villagers never know about medicinal plants. From the results of organizing activities to promote the planting of herbs villagers have better knowledge and attitudes about growing medicinal plants before organizing activities to promote medicinal plants. There are 3 steps to promote the process of growing herbs. Attitude building and skills training by using a variety of methods such as lectures, media usage, analysis of case studies and practice media used in the transmission of knowledge of medicinal plants. The transferee must voluntarily and aim for knowledge. And a

positive attitude towards conservation and use of herbs for environmentally friendly living in the community seriously Making the sample that participated in the research have more income from selling herbal products and as an additional income after the harvest season from farming to make people in the community know about promoting community health ways to live sufficiently according to the principles of self-reliance in health, with herbs for household use from health wisdom affecting the management of local community health sustainably and creating a network in the community.

Keywords : Promotion of growing of folk herbs, increase revenue

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยเรื่องการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังป้อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความกรุณาของท่าน ดร.ศกาศพรณ อ้นตระกูล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งคอยดูแลให้คำปรึกษาและแก้ไขข้อบกพร่อง ข้อผิดพลาดต่าง ๆ ทุกขั้นตอนตลอดระยะเวลาในการจัดทำวิทยานิพนธ์ ขอกราบขอบพระคุณท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบคุณครูอาจารย์ทุกท่านที่ได้คำแนะนำ และคำชี้แนะในการพิจารณาหัวข้อ ตลอดจนบุคคล กลุ่มผู้ร่วมในการจัดทำวิจัย ให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือเป็นอย่างดี ทำให้การวิจัยนี้ สามารถดำเนินการสำเร็จลุล่วงลงได้ ขอขอบคุณกลุ่มเป้าหมายชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังป้อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ และขอบคุณครอบครัว ตลอดจนเพื่อน พี่น้อง ที่สนับสนุน คอยให้กำลังใจเสมอมา

วิทยานิพนธ์นี้จะเกิดประโยชน์ต่อผู้เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม ข้าพเจ้าขอมอบ ความดีในครั้งนี้แก่สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน สถาบันอันทรงคุณค่าแห่งการเทิดทูน

Learning Institute For Everyone

สมควร ปานชลธิ

สารบัญ

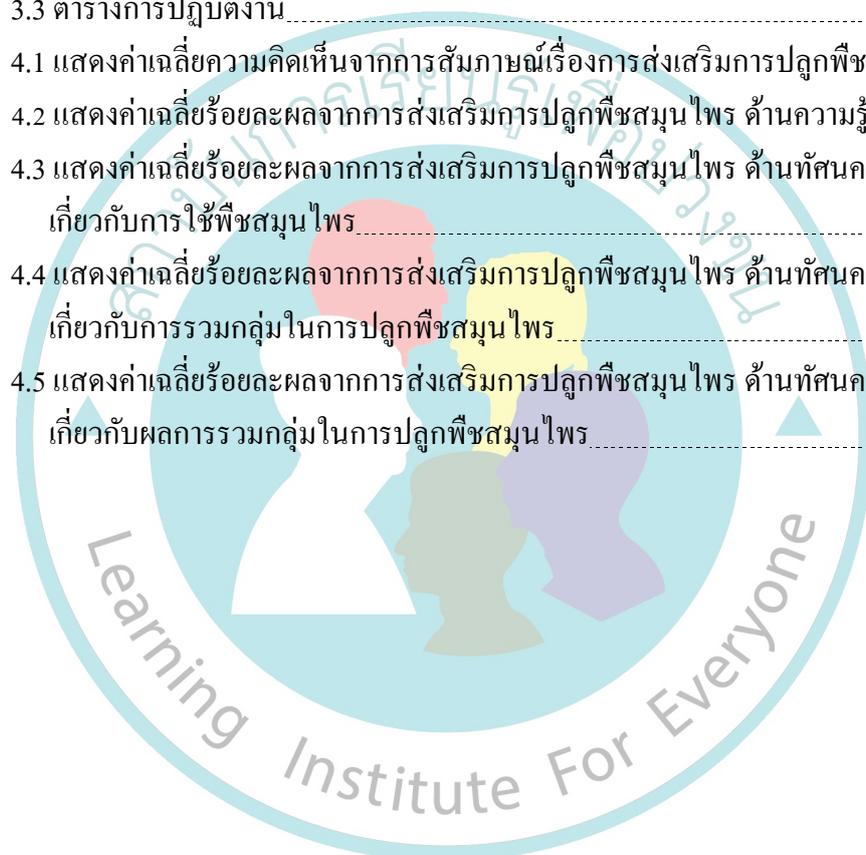
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญภาพ.....	ณ
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	13
ขอบเขตการวิจัย.....	13
คำถามสำคัญในการวิจัย.....	14
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	14
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	15
2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
ข้อมูลและหลักการเกี่ยวกับสุขภาพแบบองค์รวม.....	16
1.1 สุขภาพแบบองค์รวม.....	16
1.2 สมุนไพรกับสุขภาพองค์รวมในชุมชน.....	21
1.3 พืชสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน.....	23
ข้อมูลและหลักการเกี่ยวกับพืชสมุนไพร.....	26
2.1 พืชสมุนไพร.....	26
2.2 หลักการทั่วไปในการปลูกพืชสมุนไพรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	31
2.3 การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร.....	35
2.4 การส่งเสริมอาชีพเสริมการปลูกพืชสมุนไพร.....	38
2.5 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านอุดมพัฒนา.....	40
2.6 พืชสมุนไพรที่นำไปส่งเสริมอาชีพเสริมการปลูกพืชสมุนไพร.....	
คือ ขมิ้นชัน จิง กระชาย.....	40
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	44
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	46

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3	วิธีดำเนินการวิจัย
	รูปแบบในการวิจัย..... 47
	วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย..... 47
	ประชากรและการเลือกกลุ่มผู้ร่วมวิจัย..... 48
	เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล..... 50
	วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล..... 50
	สถานที่ในการวิจัย..... 51
	ระยะเวลาดำเนินการวิจัย..... 51
	การนำเสนอข้อมูล..... 51
	ปฏิทินการปฏิบัติงาน..... 52
4	ผลการวิจัย
	ผลการวิจัย..... 55
5	สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ
	สรุปผลการวิจัย..... 67
	อภิปรายผลการวิจัย..... 71
	ข้อเสนอแนะ..... 73
	บรรณานุกรม..... 75
	ภาคผนวก
	ภาคผนวก ก เครื่องมือการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร..... 79
	ภาคผนวก ข เครื่องมือในการวิจัย..... 102
	ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรมการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร..... 107
	ประวัติผู้วิจัย..... 109

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	46
3.1 ตารางปฏิทินปฏิบัติงาน.....	52
3.2 การปฏิบัติงานวิจัยเชิงคุณภาพ.....	52
3.3 ตารางการปฏิบัติงาน.....	54
4.1 แสดงค่าเฉลี่ยความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์เรื่องการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร.....	57
4.2 แสดงค่าเฉลี่ยร้อยละผลจากการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ด้านความรู้.....	60
4.3 แสดงค่าเฉลี่ยร้อยละผลจากการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ด้านทัศนคติ เกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพร.....	61
4.4 แสดงค่าเฉลี่ยร้อยละผลจากการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ด้านทัศนคติ เกี่ยวกับการรวมกลุ่มในการปลูกพืชสมุนไพร.....	61
4.5 แสดงค่าเฉลี่ยร้อยละผลจากการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ด้านทัศนคติ เกี่ยวกับผลการรวมกลุ่มในการปลูกพืชสมุนไพร.....	62

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 การดูแลสุขภาพมนุษย์อย่างบูรณาการ 4 มิติ.....	19
4.1 แสดงแผนที่ชุมชนบ้านอุดมพัฒนา.....	56
1.1 ให้คำแนะนำเกี่ยวกับความรู้ด้านสมุนไพร.....	107
1.2 การสำรวจพื้นที่ในการปลูกพืชสมุนไพร.....	107
1.3 กิจกรรมการแจกพืชสมุนไพร และแนะนำการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร.....	108
1.4 พืชสมุนไพร.....	108

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดการแข่งขัน ทรัพยากรและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กำลังแพร่กระจายไปทั่วโลก ประเทศไทยก็เป็น ประเทศหนึ่งประสบปัญหานี้เนื่องจากรูปแบบการพัฒนาที่ผ่านมาละเลยความสำคัญของ ความหลากหลายทางภูมิปัญญา รวมไปถึงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น นอกจากนั้น การพึ่งพาเทคโนโลยีต่างชาติทำให้การพัฒนาดังกล่าวไม่ยั่งยืนสาเหตุของปัญหาดังกล่าวมาจาก แนวความคิดภูมิปัญญาสมัยใหม่ การพัฒนาประเทศด้านภูมิปัญญาสมัยใหม่นี้ ส่งผลกระทบต่อ วัฒนธรรมด้านสุขภาพอนามัยและการรักษาพยาบาล การรักษาพยาบาลโดยใช้สมุนไพรแบบดั้งเดิม นั้นจึงมักจะใช้ควบคู่ไปกับพิธีกรรมและเวทย์มนต์คาถาจึงทำให้แพทย์แผนใหม่มองว่าการแพทย์ พื้นบ้านเป็นเรื่องงมงายไร้สาระ ความรู้ด้านสมุนไพรจึงพลอยถูกกล่าวหาว่าไม่น่าเชื่อถือภูมิปัญญา ในด้านนี้ จนกระทั่งอุตสาหกรรมยาในประเทศตะวันตกเริ่มให้ความสนใจสนับสนุนให้ทุน วิจัยค้นคว้าด้วยยาจากสมุนไพรเพื่อผลิตเป็นยา และเคมีภัณฑ์ใหม่ ๆ ออกมาขาย จึงทำให้ผู้คนสนใจ ในเรื่องการศึกษาวิจัยสมุนไพรอย่างแพร่หลาย (น้ำทิพย์ คำแร่ และยูนิดา สุภา, 2557, หน้า 35)

พืชสมุนไพรเป็นผลผลิตจากธรรมชาติที่มนุษย์รู้จักนำมาใช้เป็นประโยชน์เพื่อการรักษา โรคภัยไข้เจ็บตั้งแต่โบราณกาลแล้ว เช่น ในเอเชียก็มีหลักฐานแสดงว่ามนุษย์รู้จักใช้พืชสมุนไพร มากกว่า 6,000 ปี แต่หลังจากที่ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์มีการพัฒนาเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มีการผลิต ยาสังเคราะห์จากสารเคมีในรูปที่ใช้ประโยชน์ได้ง่าย สะดวกสบายในการใช้มากกว่าสมุนไพร ทำให้ความนิยมใช้ยาสมุนไพรลดลงมาเป็นอันมาก (ถาวนา อัสวะประภา, 2543, หน้า 16) ในปัจจุบัน ทั่วโลกได้ยอมรับว่า ผลที่ได้จากการใช้สมุนไพรหลายตัวให้คุณประโยชน์ไม่น้อยกว่ายาที่ได้จาก การสังเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์และไม่มีผลข้างเคียงมากอย่างยาเคมีสังเคราะห์ ประกอบกับใน ประเทศไทยเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีพืชต่าง ๆ ที่ใช้เป็นสมุนไพรได้มากมาย นับหมื่นชนิด ยังขาดก็แต่เพียงการค้นคว้าวิจัยในทางที่เป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้นเท่านั้น ความตื่นตัว ที่จะพัฒนาความรู้ด้านพืชสมุนไพร โดยมีการเพิ่มโครงการสาธารณสุขขั้นมูลฐานเข้าในแผนพัฒนา การสาธารณสุข ตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524)

ต่อเนื่องจนถึงแผนพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาของการปฏิรูปประเทศท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดกันมากขึ้น โดยได้น้อมนำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศต่อเนื่อง (ราชกิจจานุเบกษา, 2559, หน้า 34) การพัฒนาสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยในงานสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เพื่อสนับสนุนและพัฒนาวิชาการและเทคโนโลยีพื้นบ้าน ได้แก่ การแพทย์แผนไทย เภสัชกรรมแผนไทย การนวดไทย สมุนไพร และเทคโนโลยีพื้นบ้าน เพื่อใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาสุขภาพของชุมชน และเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการดูแลสุขภาพสุขภาพของตนเอง โดยใช้สมุนไพรการแพทย์พื้นบ้าน การนวดไทย ในระดับบุคคล ครอบครัวและชุมชน ให้เป็นไปอย่างถูกต้องเป็นระบบ สามารถปรับประสานกับการดูแลสุขภาพแผนปัจจุบันได้ ซึ่งสมุนไพรสำหรับสาธารณสุขมูลฐาน คือ สมุนไพรที่ใช้ในการส่งเสริมสุขภาพ และการรักษาโรคอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น ดังนั้นการสาธารณสุขมูลฐาน จึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญที่สุดที่จะช่วยให้ทุกประเทศสามารถจัดบริการสาธารณสุขให้บรรลุเป้าหมายสุขภาพดีถ้วนหน้าตามยุทธศาสตร์สากลขององค์การอนามัยโลก ทั้งนี้ในกลยุทธ์ของการสาธารณสุขมูลฐานนั้น ชุมชนนับเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขไปสู่ความสำเร็จ โดยที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่และสามารถทำนุบำรุงให้เจริญก้าวหน้าต่อไปได้อย่างมั่นคงตามหลักการพึ่งตนเองและตัดสินใจได้ด้วยตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน, 2543, หน้า 19-20)

จากวิจัยที่ค้นของ สำนักงานโครงการนวัตกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน (Institute for Primary Health Care Innovation) ที่ว่า “ประชาชนสามารถแสดงบทบาทในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัว ชุมชน สภาพแวดล้อมและสังคมโดยรวมได้อย่างยั่งยืน ด้วยความ ตั้งใจ เต็มใจ มีจิตสำนึกที่ดีและมีศรัทธาในการพัฒนา” และจากธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ ข้อ 53 (3) ระบุว่า “ให้ประชาชนมีสิทธิ์เลือกใช้และเข้าถึงการแพทย์ระบบต่าง ๆ อย่างเท่าเทียม เพื่อการดูแลสุขภาพตนเองและครอบครัว” ทั้งนี้ จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชุมชน วัฒนธรรม จารีต ประเพณี ความเชื่อ และศาสนา อีกทั้งนำไปสู่การพึ่งตนเองด้านสุขภาพ เพื่อให้เกิดการส่งเสริมสนับสนุนการใช้ และการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือกอื่น ๆ (พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 หมวด 5 มาตรา 46(7)) หลังจากนั้น ยังมีมติของสมัชชาสุขภาพแห่งชาติครั้งที่ 2 มติ 7 ที่ระบุไว้ว่า “จะพัฒนาการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน และการแพทย์ทางเลือก ให้เป็นระบบบริการสุขภาพหลักของประเทศ คู่ขนานไปกับการแพทย์แผนปัจจุบัน” แต่ประชาชนส่วนใหญ่ ก็ยังขาดความรู้ที่จะนำภูมิปัญญาท้องถิ่นในส่วนของการใช้สมุนไพรรักษาโรค ตามหลักการที่ถูกต้องของการแพทย์แผน

ไทย อีกทั้งยังขาดแคลนบุคลากรผู้เชี่ยวชาญทางการแพทย์แผนไทย คอยให้คำปรึกษาแนะนำ โดยไม่จำเป็นจะต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากเกินไป

ชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ เป็นตำบลที่แยกออกจากตำบลธารทหาร อยู่ห่างจากอำเภอหนองบัวไปทางทิศตะวันออกเฉียงทาง 25 กิโลเมตร มีพื้นที่ของตำบลรวมทั้งหมด 94.52 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,049 ไร่ ซึ่งแยกการปกครองเป็นหมู่บ้านรวม 14 หมู่บ้าน พื้นที่ เป็นที่ราบสูง มีภูเขา มีป่าชุมชนเขตพื้นที่ ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลนาขอม ตำบลลงน้ำลาด อำเภอไพศาลี ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลศรีมงคล อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์ ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลหนองบัว ตำบลธารทหาร อำเภอหนองบัว อาชีพหลัก ทำนา ทำสวน ทำไร่ อาชีพเสริม เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า ทอเสื่อ กผลิตภัณฑ์ชุมชนที่โดดเด่น ได้แก่ การทอเสื่อ และยาสมุนไพร ในอดีตชาวบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ย้ายมาจากภาคอีสาน ซึ่งมีความชำนาญในการใช้สมุนไพรรักษากันเองโดยนำมาจากป่าชุมชนและมีการปลูกทดแทน ต่อเนื่องกันมา เมื่อชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อว่างงานหลังฤดูการเก็บเกี่ยว ซึ่งมีชาวบ้านบางคนไม่มีความรู้ในเรื่องพืชสมุนไพรจึงทิ้งลูกมะกรูด ตัดต้นมะกรูด ใบมะกรูด ลูกสมอไทย ลูกสมอพิเภก ฝักคูณ ใบมะกา หนุ่ยแปรง หนุ่ยปากควาย และสมุนไพรอื่นๆ อีกมากมายโดยไม่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์

จากประสบการณ์ของผู้วิจัยและความต้องการให้ชุมชนสืบสานการปลูกพืชสมุนไพร ประกอบกับศักยภาพของผู้วิจัยที่จะลงพื้นที่ด้วยตนเอง จากการสังเกตพฤติกรรมของชาวบ้านอุดมพัฒนา พบว่าชาวบ้านในชุมชนบ้านอุดมพัฒนาขาดความรู้ในด้านการปลูกพืชสมุนไพรตามหลักวิชาการ จึงทำให้ได้พืชสมุนไพรที่ไม่มีคุณภาพตามที่ตลาดต้องการ ชุมชนบ้านอุดมพัฒนายังปลูกพืชสมุนไพรที่ไม่มีคุณภาพ ไม่มีการจัดการเรื่องดินเพื่อปลูกพืชสมุนไพรให้มีคุณภาพตามที่ตลาดต้องการ และจากการสังเกตยอดการจำหน่ายที่ได้น้อย ซึ่งมีสถานีอนามัยตำบลวังบ่อให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพร มีหน่วยงานเกษตรส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรและการเก็บเกี่ยว มีประชาชนชาวบ้านให้ความรู้กับชุมชนด้านการใช้พืชสมุนไพร มีผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อให้การสนับสนุนให้ชาวบ้าน โดยการหาพันธุ์ไม้มาปลูกในโรงเรียน ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้ไม่มีการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง ไม่ติดตามผลการส่งเสริมสนับสนุนอย่างจริงจัง

ผู้วิจัยมีแรงบันดาลใจเลือกพื้นที่ชุมชนบ้านอุดมพัฒนาในการส่งเสริมปลูกพืชสมุนไพร เนื่องจากบิดาของผู้วิจัยเป็นแพทย์แผนไทยและเภสัชกรรมไทยประจำอำเภอหนองบัว เปิดร้านขายยาแผนโบราณรักษาชาวบ้านอำเภอหนองบัวและอำเภอใกล้เคียง ผู้วิจัยได้เดินตามรอยเท้าพ่อ คือมีใบประกอบโรคศิลป์แพทย์แผนไทย และเภสัชกรรมไทย บิดาของข้าพเจ้าชื่อหลวงพ่อพระครูนิพนธ์ธรรมสมาทาน เจ้าอาวาสวัดหนองบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีชื่อที่ชาวบ้านเรียก

สั้น ๆ ว่าหลวงพ่อกุญ มีพืชสมุนไพรปลูกไว้ในวัดเป็นศูนย์เรียนรู้ เพื่อให้ประชาชนศึกษาและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน และผู้วิจัยได้ผลิตยาจากพืชสมุนไพรไว้จำหน่ายเองในร้านปานขลิบโอสถ จึงมีความคิดที่จะทำการวิจัยในเรื่องการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อศึกษาผลของการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

1. **ขอบเขตในด้านประชากรที่ใช้ในการวิจัย**
 - 1.1 ประชากรที่ศึกษา คือ ชาวบ้านในชุมชนอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 119 ครัวเรือน
 - 1.2 ประชากรกลุ่มผู้ร่วมวิจัย คือ ประชากรทั้งหมดของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา โดยคัดเลือกแบบเจาะจงที่สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร จำนวน 10 ครัวเรือน เพื่อมาร่วมการวิจัย
2. **ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย**

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษาวิจัยคือชุมชนบ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 9 ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
3. **ขอบเขตด้านเนื้อหา**
 - 3.1 แนวคิดทฤษฎีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - 3.2 วิธีการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพิ่มรายได้ในชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ จังหวัดนครสวรรค์

3.3 ผลการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพิ่มรายได้ในชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ จังหวัดนครสวรรค์

4. ขอบเขตระยะเวลาในการวิจัย

ขอบเขตระยะเวลาในการวิจัย เริ่มตั้งแต่ 1 มกราคม 2561 ถึง 30 พฤศจิกายน 2561

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ใช้วิธีการอย่างไรจึงจะทำให้เพิ่มรายได้ให้กับชุมชน
2. ผลที่ได้รับจากการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นอย่างไร

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความหมายศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ดังนี้

การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร หมายถึง การจัดกิจกรรมตามรูปแบบการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร โดยการอบรม การบรรยาย การลงมือปฏิบัติ การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนมีความรู้และทัศนคติที่ดีต่อการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ และการแจกพืชสมุนไพรที่เป็นเหง้าพันธุ์สมุนไพร คนละ 3 ชนิดอย่างละ 1 กิโลกรัม

พืชสมุนไพร หมายถึง กระจาย จิง ขมิ้นชัน พืชสมุนไพรทั้ง 3 ชนิดเป็นพืชที่สามารถส่งเสริมเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชนและเป็นพืชที่สามารถลดรายจ่ายในครัวเรือน

การเพิ่มรายได้ หมายถึง การปลูกพืชสมุนไพรนอกเหนือจากการทำอาชีพเกษตรกร ทำนา ทำไร่ เพื่อประกอบอาชีพเสริม หลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ชาวบ้านในชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ได้รับความรู้เกี่ยวกับวิธีการและผลการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้
2. ชุมชนบ้านอุดมพัฒนาได้แหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร
3. ผู้สนใจสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปทดลองปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนเป็นการต่อยอดได้

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รายงานวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังป้อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ได้ทำการศึกษาเอกสารประกอบการศึกษา ดังนี้

1. ข้อมูลและหลักการเกี่ยวกับสุขภาพแบบองค์รวม
 - 1.1 สุขภาพแบบองค์รวม
 - 1.2 สมุนไพรกับสุขภาพองค์รวมในชุมชน
 - 1.3 พืชสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน
 2. ข้อมูลและหลักการเกี่ยวกับพืชสมุนไพร
 - 2.1 พืชสมุนไพร
 - 2.2 หลักการทั่วไปในการปลูกพืชสมุนไพรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
 - 2.3 การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร
 - 2.4 การส่งเสริมอาชีพเสริมการปลูกพืชสมุนไพร
 - 2.5 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านอุดมพัฒนา
 - 2.6 พืชสมุนไพรที่นำไปส่งเสริมอาชีพเสริมการปลูกพืชสมุนไพร คือ ขมิ้นชัน
- จึง กระชาย
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. ข้อมูลและหลักการเกี่ยวกับสุขภาพแบบองค์รวม

1.1 สุขภาพแบบองค์รวม (Holistic Health)

การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม เป็นการดูแลสุขภาพที่มีการบูรณาการความรู้ดั้งเดิม เข้ากับการบำบัดเสริม เพื่อส่งเสริมให้เกิดสุขภาพที่ดี และป้องกันรักษาโรค ในปัจจุบันมีการนำการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมไปใช้ในการบำบัดรักษาคณ ไข้หรือผู้ที่มีความไม่สบาย ทำให้เกิดเป็นการแพทย์แบบองค์รวมขึ้น (olistic Medicine) การแพทย์แบบองค์รวมได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในหลายประเทศ เปรียบเสมือนปรัชญาการสร้างสุขภาพและการรักษาโรค ซึ่งจะพิจารณา

องค์ประกอบทุกอย่างของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นไปที่การให้ผู้เข้ารับการรักษาบำบัดเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบำบัดรักษา หรือปฏิบัติตนเพื่อให้หายจากโรคภัยด้วยตนเอง จะเห็นได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทพฤติกรรมสุขภาพจาก “เชิงรับ” มาเป็น “เชิงรุก” ในบางครั้งเรียกการแพทย์แบบองค์รวม ว่าเป็นการแพทย์ทางเลือก (Alternative Medicine) โดยไม่ได้จำกัดอยู่ที่วิธีใดวิธีหนึ่ง หากแต่ครอบคลุมถึงการวินิจฉัยโรค การบำบัดรักษา และการส่งเสริมสุขภาพ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ได้ให้คำนิยามของสุขภาพ (health) หมายถึงความสมบูรณ์ของร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ส่วนคำนิยามสุขภาพภาวะ (well-being) คือ การที่สุขภาพทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางจิตวิญญาณอยู่กันอย่างสมดุล (ดวงกมล ศักดิ์เลิศสกุล, 2549, หน้า 36)

สุขภาพภาวะ (well-being) คือการมีสุขภาพดี มีความรู้สึกเป็นสุข ความสมดุล ความเป็นองค์รวมของ 4 มิติ คือ กาย จิต สังคม ปัญญาหรือจิตวิญญาณ ที่บูรณาการอยู่ในการพัฒนามนุษย์ และสังคม เพื่อสร้าง “ความอยู่เย็นเป็นสุข” (กองบรรณาธิการใกล้หมอ, 2547, หน้า 57)

สุขภาพภาวะทางจิตใจ (Mental Health) หมายถึง จิตใจที่มีความสุข รื่นเริง คล่องแคล่ว ไม่มีความเครียด มีสติสัมปชัญญะ และความคิดอ่านตามควรแก่อายุ (ประเวศ วะสี, 2543, หน้า 45) หรือกล่าวได้ว่าจิตใจเป็นตัวเชื่อมระหว่างภายในและภายนอกตัวอย่างเช่น การทำสมาธิ เทคนิคการ Deep Relaxations เพื่อเป็นการเพิ่มสมาธิและช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาด้านต่างๆ ได้ การทำสมาธิและการใช้น้ำมันสมุนไพร Mass therapy และการกดจุด ซึ่งเป็นการทำให้มีการเคลื่อนไหวของพลังงานภายใน (ดวงกมล ศักดิ์เลิศสกุล, 2549, หน้า 78)

สุขภาพภาวะที่สมบูรณ์ทางร่างกาย (Physical Health) หมายถึง ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง คล่องแคล่ว มีกำลัง ไม่เป็นโรค ไม่พิการ มีสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพ (ดวงกมล ศักดิ์เลิศสกุล, 2549, หน้า 89 อ้างถึงใน ประเวศ วะสี, 2543) โดยในการแพทย์แบบองค์รวมจะเน้นไปที่การคลายความตึงของกล้ามเนื้อ โดยการถ่ายทอดพลังงานผ่านทางกรนวด ได้แก่ วารีบำบัด การพอกหน้าด้วยผักและโคลนพอก การบำบัดโดยการสัมผัส (Touch Therapy)

สุขภาพภาวะที่สมบูรณ์ทางสังคม (Social Health) หมายถึง ความสามารถในการอยู่ร่วมกันในสังคม มีความสุข สันติภาพ มีระบบการบริการที่ดี

สุขภาพภาวะที่สมบูรณ์ทางจิตวิญญาณ (Spiritual Health) เป็นความสุขที่เกิดจากการเข้าใจธรรมชาติ เข้าใจความจริงแห่งชีวิตและสรรพสิ่ง จนเกิดความรู้รอบรู้ (ดวงกมล ศักดิ์เลิศสกุล, 2549, หน้า 67)

สมาคมการแพทย์แบบองค์รวมของสหรัฐอเมริกาได้ให้คำจำกัดความของสุขภาพแบบองค์รวม 2 แบบ (ดวงกมล ศักดิ์เลิศสกุล, 2549 , หน้า 46) ดังนี้

1. สุขภาพแบบองค์รวม คือ ทุกส่วนของร่างกาย ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างร่างกาย และจิตใจ หรือร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ หรือ ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และจิตวิญญาณ เมื่อนำไปประยุกต์ใช้กับการรักษาจะเรียกว่าการรักษาแบบองค์รวม (Holistic Medicine) ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับปัจจัย 3 อย่าง คือ สาเหตุของการเกิดโรค การเพิ่มความเกี่ยวข้องของผู้ป่วย และการพิจารณาการรักษาแผนปัจจุบัน (Allopathic) และ การรักษาแบบทางเลือก (Alternative)

2. สุขภาพแบบองค์รวม หมายถึง การดูแลสุขภาพแบบทางเลือก เป็นการเปลี่ยนการรักษาจากการแพทย์แผนปัจจุบันและใช้การรักษาแบบทางเลือก

ดังนั้นสุขภาพแบบองค์รวม (Holistic Health) เป็นปรัชญาของการมีสุขภาพที่ดี โดยพิจารณาถึงทุก ๆ องค์ประกอบในร่างกาย ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ ไม่ได้พิจารณาเฉพาะโรคที่เป็นหรือเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย แต่จะพิจารณาจากปฏิสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ และสภาพแวดล้อม ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องอยู่ในภาวะสมดุลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการมีสุขภาพที่ดีที่สุด

สำหรับคำจำกัดความของสุขภาพแบบองค์รวมของไทย ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ ระบุไว้ว่า เป็นสุขภาพที่สมบูรณ์และเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวม ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ ไม่ได้หมายถึงความไม่พิการและการไม่มีโรคเท่านั้น โดยพระราชบัญญัติสุขภาพได้จำแนกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. ระบบการแพทย์แผนไทย เป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม โดยอาศัยความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทยที่ถ่ายทอดและพัฒนาสืบต่อกันมาตั้งแต่ในอดีต เช่น รักษาด้วยการใช้สมุนไพร การนวด ประคบ การใช้ธรรมชาติบำบัด การนั่งสมาธิ

2. ระบบแพทย์พื้นบ้าน คือ ระบบการดูแลสุขภาพกันเองในชุมชน จนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการดำเนินชีวิต

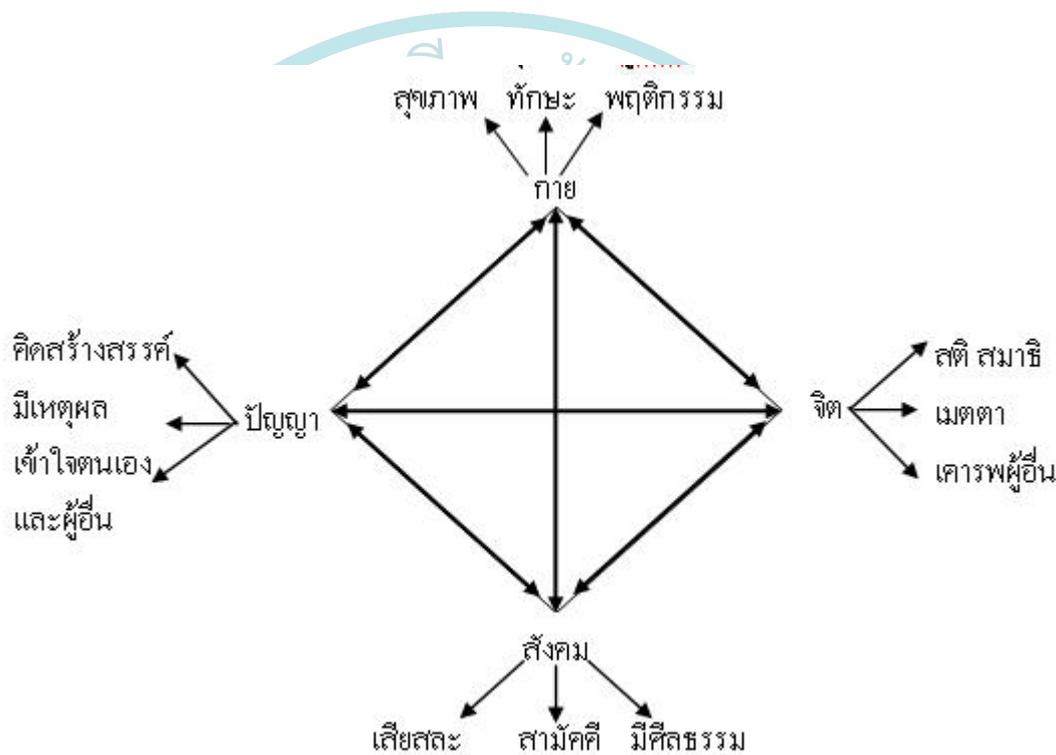
3. การแพทย์ทางเลือก หมายถึง ระบบการแพทย์อื่นๆ ที่ไม่ใช่การแพทย์แผนปัจจุบัน แพทย์แผนไทย หรือใช้แพทย์พื้นบ้าน เช่น โยคะ ชี่กง หรือการฝังเข็ม

ปัจจุบันการแพทย์แผนไทยได้เปิดให้บริการสุขภาพที่เน้นการให้บริการแบบองค์รวม หรือ ไทยสปาบายะ โดยสปาบายะ เป็นคำมาจากภาษาบาลี แปลว่า สภาพเอื้อเอื้อหนุน ช่วยให้ เป็นอยู่ ทำกิจกรรม หรือดำเนินกิจกรรมได้ผลดี ไทยสปาบายะจะเป็นการรวมภูมิความรู้ด้านการแพทย์แผนไทย ทั้งองค์ความรู้ด้านการใช้สมุนไพรไทย หัตถบำบัดด้วยการนวดแผนไทย และสปาแบบไทยที่มีการรักษาด้วยอาหาร การบำบัดด้วยน้ำ การบำบัดด้วยกลิ่น การสร้างความแข็งแรง

ให้กับจิตใจด้วยการนั่งสมาธิ การทำฤๅษีคัตถน รวมทั้งกายบริหารแบบต่าง ๆ โดยทั้งหมด อยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม (กองบรรณาธิการไกล่หมอ, 2547, หน้า 89)

การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม

การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมนั้นให้ความสำคัญกับการมีสุขภาพดีแบบภาพรวม ทั้งชีวิตของมนุษย์ โดยไม่ได้เน้นที่การเจ็บป่วยเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย แต่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญาหรือจิตวิญญาณ ซึ่งองค์ประกอบทั้งหมดนั้นจะต้องสานสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยกันอย่างมีคุณภาพ

ภาพที่ 2.1 การดูแลสุขภาพมนุษย์อย่างบูรณาการ 4 มิติ

องค์ประกอบของสุขภาพองค์รวม

1. มิติทางกาย ซึ่งเป็นมิติของสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับสภาพโดยทั่วไปทางกายของมนุษย์ ทั้งภายใน กายนอก และรวมถึงสภาพแวดล้อมรอบตัวด้วย ทั้งนี้มิติทางกายจะยึดเอาความแข็งแรงสมบูรณ์ของร่างกาย ไม่เจ็บ ไม่ไข้ ไร้อันตรายโรคร้ายเป็นสำคัญ โดยมีอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ สมรรถนะทางกาย ภาวะทางเศรษฐกิจที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต เป็นปัจจัยที่จะส่งผลต่อสภาวะสุขภาพดังกล่าวได้

2. มิติทางจิต ซึ่งเป็นมิติของสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับสภาวะทางจิตใจหรืออารมณ์ที่มีผลกับสุขภาพโดยรวมของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นภาวะอารมณ์ที่แจ่มใสร่าเริง ผ่อนคลายไม่ตึงเครียด รู้สึกมีความสุขและปลอดโปร่ง โดยที่มีหลักการจัดการกับสภาวะความเครียดไม่ให้เกิดวิกฤตทางอารมณ์เกิดขึ้นเป็นปัจจัยส่งผลต่อสภาวะสุขภาพจิตที่ดีได้

3. มิติทางสังคม ซึ่งเป็นมิติของสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับสภาวะโดยทั่วไปทางสังคมที่มีผลกับสุขภาพโดยรวมของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสภาพสังคมที่มีความผาสุกทั้งระดับครอบครัว สังคมและชุมชน โดยที่แต่ละระดับมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน สมาชิกในสังคมนั้น ๆ มีความเอื้ออาทรต่อกัน จัดระบบบริการจากภาครัฐที่มีความเสมอภาคกัน สิ่งเหล่านี้จัดได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญมากที่จะส่งผลต่อสภาวะสุขภาพทางสังคมที่ดีได้

4. มิติทางปัญญาหรือทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นมิติของสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับการมีความรู้ เฉลียวฉลาด รู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ ที่จะเปลี่ยนแปลงไป ทั้งทางกาย จิตใจ และสังคม ทำให้เกิดแรงศรัทธาต่อตนเองและมีความหวังต่อความสำเร็จที่จะทำให้ตนเองมีความผาสุกด้วยสัมมาชีพและเป็นปัจจัยส่งผลต่อสภาวะสุขภาพโดยรวมของมนุษย์อย่างสมบูรณ์

มนุษย์เรานั้นจะมีสุขภาพดีหรือไม่ ตัวเราเองเท่านั้นที่จะเป็นผู้ตอบ ได้อย่างแท้จริงว่าตนเองมีสุขภาพดีหรือไม่ อาจจะต้องพิจารณาให้ถ่วงถี่ว่าสภาพการณ์ที่แท้จริงแล้ว เราได้สร้างดุลยภาพทางด้านสุขภาพแล้วหรือไม่ เราละเลยต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปหรือไม่ ถ้าวันนี้เราหยุดคิดพิจารณากันซักนิดว่าโดยสภาพร่างกายเรานั้นมีความพร้อมด้วยสภาวะที่สอดคล้องกับสภาพจิตที่ปลอดโปร่ง ผ่องใส มีจิตสาธารณะ เอื้ออาทรต่อคนรอบข้าง และถือพร้อมด้วยปัญญาที่จะทำให้เกิดความสมบูรณ์อย่างที่สุดตามหลักธรรมะทางพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยไตรสิกขาและภาวนา 4 เชื่อได้ว่าการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม 4 มิติของเรานั้นจะไม่ขาดตกบกพร่อง แต่จะเป็นมนุษย์ที่มีความสุขที่น่าอิจฉามากคนหนึ่งเลยทีเดียว ดังนั้นการจะมีสุขภาพดีนั้นไม่เพียงแต่ไม่มีโรคเท่านั้น แต่เราจะต้องมีจิตใจ ร่างกาย สังคม แลปัญญาที่ดีในการแก้ปัญหา และสามารถดำรงชีพในสังคมได้อย่างมีความสุข

สรุปได้ว่า การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม (Holistic Health Care) หมายถึง การดูแลสุขภาพเพื่อให้เกิดความสมดุล กลมกลืนระหว่างร่างกาย จิตใจ สังคม จิตวิญญาณ ปัญญา และสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม ครอบคลุมทั้งการส่งเสริมสุขภาพการป้องกัน โรคในขณะที่ไม่เจ็บป่วยเพื่อให้เกิดสภาวะที่ดี รวมถึงการรักษาพยาบาลและการฟื้นฟูสุขภาพเมื่อเกิดการเจ็บป่วย ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นการแพทย์แบบองค์รวม (Holistic Medicine) โดยคำนึงถึงองค์ประกอบทุกอย่างในตัวคนและรอบ ๆ ตัวคน และยังมุ่งเน้นให้ผู้รับการบำบัดได้มี

ส่วนร่วมในกระบวนการดูแลสุขภาพของตน จนเกิดการปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต มีพฤติกรรมสร้างสุขภาพและหายจากโรคได้ด้วยตนเอง เป็นการดูแลรักษาคนทั้งคน ไม่ใช่เพียงแค่รักษาโรค

1.2 พืชสมุนไพรกับสุขภาพองค์รวมในชุมชน

สังคมไทยในปัจจุบันได้ก้าวเข้าสู่ยุคแห่งสังคมวิทยาศาสตร์ เชื่อมมั่นในความเป็นเหตุเป็นผล ความถูกต้อง ความเป็นจริง ที่สามารถอธิบายได้ด้วยวิทยาศาสตร์ และพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ถือเป็นค่านิยมและเป็นที่ยอมรับของบุคคลส่วนใหญ่ การรักษาทางการแพทย์ โภชนาการ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม และเทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งเป็นสิ่งอำนวยความสะดวก ล้วนมาจากรากฐานทางวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม บุคคลหลายสาขา หลายอาชีพ และประชาชนทั่วไป เริ่มหันกลับไปสู่ธรรมชาติ สู่ความเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นรากฐานของสังคมไทยในอดีต ให้ความสนใจและยอมรับในประโยชน์และคุณค่าของภูมิปัญญาไทยมากขึ้น ได้นำความรู้ทางภูมิปัญญาไทยมาประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพตนเองมากขึ้นกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์ความรู้ความสามารถ วิธีการ ผลงานต่าง ๆ ที่คนไทยได้ค้นคว้า รวบรวม และจัดเป็นความรู้ ถ่ายทอดปรับปรุง จากคนไทยรุ่นหนึ่งถึงคนไทยอีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดผลิตผลที่คิด ดึงงาม มีคุณค่า มีประโยชน์สามารถนำมาแก้ไขปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย โดยรากฐานสำคัญของภูมิปัญญาไทยมาจาก ปรัชญา ความเชื่อ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนาพุทธ เกิดจากการสั่งสมความรู้ ประสบการณ์ การสังเกตการปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่น การใช้พืชสมุนไพรที่มีผลต่อการรักษาโรคแต่ละชนิด หรือการฟื้นฟูสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพ มานับร้อย ๆ ปี จนเกิดเป็นแบบแผน มีการเก็บรวบรวมอย่างเป็นระบบเป็นตำราแพทย์แผนไทยในปัจจุบัน (สุภาภรณ์ ปิติพร, 2544, หน้า 45)

ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญาไทยมีความโดดเด่นด้านต่าง ดังนี้ ด้านการเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านสวัสดิการ ด้านศิลปกรรม ด้านการจัดการองค์กร ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านศาสนาและประเพณี ซึ่งในแต่ละด้านก็จะมีปราชญ์หรือผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ยกย่องเชิดชู เพื่อให้คนไทยคำนึงถึงคุณค่าของภูมิปัญญาไทย ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ความรู้ และธำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2550) ในปัจจุบันการแพทย์แผนไทยนั้นถือเป็นองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ที่เน้นการมีสุขภาพดีทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ หรือการมีสุขภาพทางปัญญาและสังคมที่รวมถึงสิ่งแวดล้อม เน้นการออกกำลังกายอย่างเหมาะสม การรับประทานอาหารให้ถูกกับธาตุเจ้าเรือนการกินแต่พอเหมาะ การกินการนอนอย่างมีสติ เน้นการมีจิตใจที่เข้มแข็ง ซึ่งจะนำไปสู่ปัญญาใช้ปัญญาในการเลือกพฤติกรรมที่ส่งเสริมสุขภาพ สร้างความ

ด้านทานต่อจิตใจและร่างกาย ปราศจากความเครียด จนเป็นที่ประจักษ์บ้างแล้วในการรักษาผู้ป่วยที่มีโรคหรือความคิดปกติเรื้อรัง ร่วมกับแพทย์แผนปัจจุบันควบคู่กัน เพราะแพทย์แผนไทย ให้ผลในด้านจิตใจ ความเชื่อ และความศรัทธาด้วยจึงทำให้ผู้ป่วยมีการฟื้นฟูสุขภาพอย่างองค์รวม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2550, หน้า 34) ดังนั้น ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ความหมายของการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมด้วยภูมิปัญญาไทยการดูแล เป็นการปฏิบัติกิจกรรมที่บุคคลริเริ่มและกระทำด้วยตนเอง เพื่อรักษาไว้ซึ่งชีวิตสุขภาพ และสวัสดิภาพของตน และเมื่อกระทำอย่างมีประสิทธิภาพจะช่วยให้โครงสร้าง หน้าที่ และพัฒนาการดำเนินไปได้ถึงข้อสูงสุด การที่บุคคลจะดูแลตนเองได้นั้น จะต้องริเริ่มและปฏิบัติกิจกรรมการดูแลตนเองอย่างต่อเนื่อง และปัจจัยส่งเสริมที่จะทำให้การดูแลตนเอง คือ การให้ความสำคัญในการดูแลตนเอง รับรู้พฤติกรรมดูแลตนเอง ทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ มีกำลังใจและความตั้งใจสูงตั้งแต่เริ่มปฏิบัติจนถึงสิ้นสุด ตามการนิยามขององค์การอนามัยโลกว่า สุขภาพเป็นภาวะที่ไม่เพียงแต่ปราศจากโรคแต่ยังหมายรวมถึง ความเป็นปกติสุขทั้งกาย ใจ สังคม และปัญญา จะเห็นได้ว่า การให้นิยามนี้ ครอบคลุมสุขภาพใน 4 ด้าน อย่างสมบูรณ์ และเป็นการดูแลคนทั้งคนได้พอเหมาะพอดี เรียกว่า “คุณภาพของชีวิต” (ขวัญใจ เอมใจ และวณิ ปิ่นประดับ, 2543, หน้า 23)

ความสำคัญของพืชสมุนไพรต่อการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมทุกชุมชนมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ทั้งประเพณี วัฒนธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตซึ่งเอกลักษณ์ดังกล่าวได้ดำเนินมาและสืบทอดโดยคนรุ่นก่อนในชุมชน มีการสั่งสมภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ และผ่านการพัฒนาใช้ให้สอดคล้องกับชีวิต สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรในชุมชน เช่น การรักษาโรคด้วยพืชสมุนไพร การนวดไทยเพื่อบำบัด การประคบพืชสมุนไพรรักษาอาการปวดเมื่อยเคล็ดขัดยอก หรือการอยู่ไฟเพื่อส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพของผู้หญิงหลังคลอดบุตร เป็นต้น

พืชสมุนไพรไทยจึงมีความสำคัญต่อสุขภาพในเรื่องของการบำบัด บรรเทา รักษา ป้องกันโรคและการสร้างเสริมสุขภาพให้มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรง นอกจากภูมิปัญญาทางการแพทย์ของคนไทยจะช่วยส่งเสริมการมีสุขภาพที่ดีแล้ว ยังช่วยลดปัญหาสาธารณสุขของประเทศชาติได้ โดยช่วยรัฐบาลลดค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล ลดการนำเข้ายารักษาโรค เวชภัณฑ์และเทคโนโลยีทางการแพทย์จากต่างประเทศที่เกินความจำเป็นให้ลดน้อยลง ซึ่งผลดีดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อคนไทยในชุมชนหรือท้องถิ่นต่าง ๆ รู้จักประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนของตนเองมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการรักษาดูแลสุขภาพ รวมถึงการพึ่งพาภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ มาใช้ในการดูแลสุขภาพและป้องกันโรคให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดการดูแลสุขภาพองค์รวมด้วยภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย ศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้กล่าวว่า การแพทย์แผนไทยมีความแตกต่างจากการแพทย์แผนปัจจุบัน ตรงที่การแพทย์

แผนไทยเน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ไม่แยกส่วนแบบแผนปัจจุบัน การแพทย์แผนไทยจะให้การดูแลในทุกมิติ ไม่เพียงแต่เรื่องความเจ็บป่วยของร่างกาย แต่จะพิจารณาถึงความเป็นอยู่ อาหาร การกิน การนอนหลับพักผ่อน การใช้ชีวิตประจำวัน รวมถึงดูแลภาวะจิตใจ ความเครียด โศกเศร้า อารมณ์ความรู้สึก เพื่อวินิจฉัยถึงสาเหตุของการเกิดโรค การแพทย์แผนไทยให้ความสำคัญกับสิ่งดังกล่าวนี้กับการใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์เพื่อตรวจวินิจฉัยพยาธิสภาพของผู้ป่วย การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม จึงทำให้ผู้ได้รับการดูแลมีความสุข ทั้งในด้านจิตใจพร้อมกับการบำบัดทางร่างกาย การแพทย์แผนไทย ไม่ได้แยกจิตออกจากกาย เป็นการแพทย์องค์รวม และเป็นวิถีชีวิตไทย

สรุปได้ว่า การนำพืชสมุนไพรที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ครอบคลุมประเด็นหลัก ๆ ได้แก่ การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมด้วยการใช้พืชสมุนไพรกับการแพทย์แผนไทย ในการส่งเสริมป้องกันและฟื้นฟูสุขภาพ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ ปัญญา สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อการส่งเสริม ป้องกัน และฟื้นฟูสุขภาพ และการใช้พืชสมุนไพรเพื่อการบำบัดรักษาเบื้องต้น

1.3 พืชสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน

การสาธารณสุขมูลฐาน (Primary Health Care : PHC) เรียกชื่อย่อว่า สสม. คือ การดูแลสุขภาพที่จำเป็น ที่ถูกจัดให้อย่างทั่วถึงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว และทุกชุมชน โดยการยอมรับและการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของทุกคน ด้วยค่าใช้จ่ายที่ไม่เกินกำลังของคนในชุมชนและในประเทศจะยอมรับได้ นอกจากนี้ การสาธารณสุขมูลฐาน ยังก่อให้เกิดระบบการผสมผสานระหว่าง ระบบบริการสาธารณสุขของประเทศกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นธรรม โดยมีระบบบริการสาธารณสุขเป็นแกนกลาง โดยถือเป็นกลวิธีที่เพิ่มขึ้นจากระบบบริการสาธารณสุข ซึ่งมีอยู่แล้วในระดับตำบลและหมู่บ้าน ผสมผสานเข้ากับการดูแลสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค และการฟื้นฟูสุขภาพที่ดำเนินการโดยประชาชน โดยมุ่งใช้วิธีการท้องถิ่นและวิธีการหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสม โดยมีผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) และอาสาสมัครสาธารณสุข(อสม.) เป็นผู้ประสานงาน (สำนักงานโครงการนวัตกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน (2554, 11 มีนาคม) (ค้นเมื่อ 13 มีนาคม 2562 จาก <http://www.ipisear.org/th/index.php>) สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน ได้ประกาศใช้โดยคณะกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน สังกัดกระทรวงสาธารณสุขมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2527 จนถึงปัจจุบันมีสมุนไพรเดี่ยวที่ประกาศใช้ในงานสาธารณสุขมูลฐานทั้งสิ้น 61 ชนิด ดังนี้ (กลุ่มงานพัฒนาวิชาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร สถาบันการแพทย์แผนไทย, 2547, หน้า ภาคผนวก 9)

- 1) กะเพรา (*Ocimum sanctum* Linn.)
- 2) กระจับแดง (*Hibiscus sabdariffa* Linn.).

- 3) กระชาย (*Bossenbergia pandurata* Holtt.)
- 4) กระเทียม (Zingiber zerumbet Smith.)
- 5) กระเทียม (Allium sativum Linn.)
- 6) กระวานไทย (*Amomum krervanh* Pierre.)
- 7) กานพลู (*Eugenia caryophyllus* Bullock et Harrison.)
- 8) กลั้วน้ำว้า (*Musa sapientum* Linn.)
- 9) แก้ว (*Murraya paniculata* Jack.)
- 10) ข่า (*Languas galanga* Sw.)
- 11) ขิง (*Zingiber officinale* Roscoe.)
- 12) ขี้เหล็ก (*Cassia siamea* Britt.)
- 13) ขมิ้น (*Curcuma longa* Linn.)
- 14) ขลุ่ (*Pluchea indica* Less.)
- 15) ข่อย (*Streblus aspers* Lour.)
- 16) ถุน (*Cassia fistula* Linn.)
- 17) ชุมเห็ดเทศ (*Cassia fistula* Linn.)
- 18) ดีปลี (*Piper chaba* Hunt.)
- 19) ตำลึง (*Coccinia grandis* (Linn.) Voigt.)
- 20) ตะไคร้ (*Cymbopogon citratus* Stapf.)
- 21) เทียนบ้าน (*Impatiens balsamina* Linn.)
- 22) ทองพันชั่ง (*Rhinacanthus nasutus* Kurz.)
- 23) ทับทิม (*Punica granatum* Linn.)
- 24) น้อยหน่า (*Annona squamosa* Linn.)
- 25) บอระเพ็ด (*Tinospora crispa* Miers ex Hook. F & Thoms.)
- 26) บัวบก (*Centella asiatica* (Linn.) Urban)
- 27) ฝรั่ง (*Psidium guajava* Linn.)
- 28) ผักคราดหัวแหวน (*Spilanthes acmella* (Linn.) Murr.)
- 29) ผักบุ้งทะเล (*Ipomoea pes-caprae* (Linn.) R. Br.)
- 30) เพกา (*Oroxylum indicum* Vent.)
- 31) พญาขอ (*Clinacanthus nutans* (Burm. f.) Lindau.)
- 32) พญู (*Piper betle* Linn.)

- 33) ไพล (*Zingiber purpurenum* Rose.)
- 34) พริกไทย (*Piper nigrum* Linn.)
- 35) ฟักทอง (*Cucurbita moschata* Decne.)
- 36) ฟ้าทะลายโจร (*Andrographis paniculata* Wall. Ex Nees.)
- 37) มะเกลือ (*Diospyros mollis* Griff.)
- 38) มะขาม (*Tamarindus indica* Linn.)
- 39) มะขามแขก (*Cassia augustifolia* Vahl.)
- 40) มะขามป้อม (*Phyllanthus emblica* Linn.)
- 41) ปะคำคี้ควาย (*Sapindus rarak* A.DC.)
- 42) มะนาว (*Citrus aurantifolia* Swing.)
- 43) มะพร้าว (*Cocos nucifera* Linn.)
- 44) มะระขี้นก (*Momordica charantia* Linn.)
- 45) มะแว้งเครือ (*Solanum trilobatum* Linn.)
- 46) มะแว้งต้น (*Solanum indicum* Linn.)
- 47) มะหาด (*Artocarpus lakoocha* Roxb.)
- 48) มังคุด (*Garcinia mangostana* Linn.)
- 49) แมงลัก (*Ocimum basilicum* Linn. Forma citatum Back.)
- 50) ขอ (*Morinda citrifolia* Linn.)
- 51) เร่ว (*Amomum xanthioides* Wall.)
- 52) เต็มมือนาง (*Quisqualis indica* Linn.)
- 53) ว่านมหากาฬ (*Gynura pseudochina* DC. var. hispida Thv.)
- 54) ว่านหางจระเข้ (*Aloe vera* Linn. var. chinensis (Haw.) Berg.)
- 55) สับปะรด (*Ananas comosus* Merr.)
- 56) สะเดา (*Azardirachta indica* A. Juss var. siamensis Valetton)
- 57) เสดดพังพอน (*Barleria lupulina* Lindl.)
- 58) สีสียดเหนือ (*Acacia catechu* Willd.)
- 59) หญ้าคา (*Imperata cylindrica* Beauv.)
- 60) หัวหมู (*Cyperus rotundus* Linn.)
- 61) อ้อยแดง (*Saccharum officinarum* Linn.)

แนวทางการนำพืชสมุนไพรมาใช้ในสาธารณสุขมูลฐานจะเน้นให้ประชาชนมีความรู้ในการป้องกันและรักษาตัวเองในโรคสามัญที่สามารถรักษาตนเองได้ ทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง ดังนั้นการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรและการเผยแพร่สู่ประชาชน จึงนับได้ว่าเป็น ขั้นตอนที่สำคัญของการสาธารณสุขมูลฐาน การวิจัยนี้ จึงมุ่งเน้นที่จะสร้างเครื่องมือเพื่อรองรับงานด้านการจัดการองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพร ที่ได้รับการยอมรับในการรักษาโรค และอาการในเบื้องต้น ก่อนที่จะจำเป็นต้องเข้ารับบริการของระบบสาธารณสุขอื่น ๆ

สรุปได้ว่า การนำพืชสมุนไพรมาใช้ในสาธารณสุขมูลฐานนั้น จะต้องเน้นให้ประชาชนเห็นความสำคัญของพืชสมุนไพร มีความรู้ในการป้องกัน และรักษาตนเองในโรคสามัญที่สามารถรักษาตนเองได้ เพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

2. ข้อมูลและหลักการเกี่ยวกับพืชสมุนไพร

2.1 พืชสมุนไพร

ความหมายของพืชสมุนไพร คำว่า พืชสมุนไพร ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หมายถึง ในทางพืชที่ใช้ ทำเป็นเครื่องยา พืชสมุนไพรกำเนิดมาจากธรรมชาติและมีความหมายต่อชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะ สุขภาพ อันหมายถึงทั้งการส่งเสริมสุขภาพ และการรักษาโรค ความหมายของยาสมุนไพรในพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 ได้ระบุว่า ยาสมุนไพร หมายความว่า ยาที่ได้จากพฤกษชาติ สัตว์หรือแร่ธาตุ ซึ่งมีได้ผสมปรุงหรือแปรสภาพ เช่น พืชก็ยังเป็นส่วนของราก ลำต้น ใบ ดอก ผล ฯลฯ ซึ่งมีได้ผ่านขั้นตอนการแปรรูปใด ๆ แต่ในทางการค้า พืชสมุนไพรมักจะถูกคิดแปรรูปในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ถูกหั่นให้เป็นชิ้นเล็กกลบ บดเป็นผงละเอียด หรืออัดเป็นแท่งแต่ในความรู้สึกของคนทั่วไปเมื่อกล่าวถึงสมุนไพร มักนึกถึงเฉพาะต้นไม้ที่นำมาใช้เป็นยาเท่านั้น

พืชสมุนไพร (Herb) เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีประวัติควบคู่กันมากับชีวิตของมวลมนุษยชาติมาช้านาน ตั้งแต่ครั้งสมัยดึกดำบรรพ์ มนุษย์รู้จักใช้ประโยชน์ของสมุนไพรในการรักษาโรค กัญช้เจ็บ ซึ่งความรู้ และประสบการณ์ในการรักษาโรคนี้ ได้รับการบอกเล่าสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไป ยังคนอีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดเป็นยาสมุนไพรใช้รักษาโรคต่าง ๆ และในหลากหลายประเทศ จึงถือได้ว่าสมุนไพรมีความหมายต่อชีวิตมนุษย์ โดยเฉพาะในมิติด้านสุขภาพ อันหมายรวมถึง การส่งเสริมสุขภาพ และการรักษาโรค

พระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 มาตรา 4 ได้ให้ความหมาย พืชสมุนไพร ไว้ว่า ยาที่ได้จากพฤกษชาติ สัตว์ หรือแร่ธาตุ ซึ่งมีได้ผสม ประุง หรือแปรสภาพ (บุญศรี นุเกตุและคณะ, 2551, หน้า 7) การนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ อาจใช้ได้ ทั้งที่อยู่ในสภาพสดหรือแห้ง ซึ่งมี 3 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 1 ใช้เป็นอาหาร เช่น ผักพื้นบ้าน และอาหารสมุนไพรต่าง ๆ

แนวทางที่ 2 ใช้เป็นยา เช่น โสมมะขามแขกใช้กินเป็นยาระบาย

แนวทางที่ 3 ใช้ประโยชน์อื่น ๆ เช่น ผลมะกรูดใช้สระผม ตะไคร้หอมใช้ไล่ยุง

พืชสมุนไพร หมายถึง พืชที่มีสรรพคุณในการรักษาโรค หรืออาการเจ็บป่วยต่าง ๆ การใช้สมุนไพรสำหรับรักษาโรค หรืออาการเจ็บป่วยต่าง ๆ นี้ จะต้องนำเอาสมุนไพรตั้งแต่สองชนิดขึ้นไปมาผสมรวมกันซึ่งจะเรียกว่า “ยา” ในตำรับยา นอกจากพืชสมุนไพรแล้วยังอาจประกอบด้วยสัตว์และแร่ธาตุอีกด้วย เราเรียกพืช สัตว์ หรือแร่ธาตุที่เป็นส่วนประกอบของยานี้ว่า “เภสัชวัตถุ” พืชสมุนไพรบางชนิด เช่น เร่ว กระวาน กานพลู และจันทเทศ เป็นต้น เป็นพืชที่มีกลิ่นหอมและมีรสเผ็ดร้อน ใช้เป็นยาสำหรับขับลม แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ พืชเหล่านี้ถ้านำมาปรุงอาหารเราจะเรียกว่า “เครื่องเทศ” ในพระราชบัญญัติยาฉบับที่ 3 ปีพุทธศักราช 2522 ได้แบ่งยาที่ได้จากเภสัชวัตถุนี้ไว้ เป็น 2 ประเภท คือ

1. ยาแผนโบราณ หมายถึง ยาที่ใช้ในการประกอบโรคศิลปะแผนโบราณหรือในการบำบัดโรคของสัตว์ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในตำรายาแผนโบราณที่รัฐมนตรีประกาศ หรือยาที่รัฐมนตรีประกาศให้เป็นยาแผนโบราณ หรือได้รับอนุญาตให้ขึ้นทะเบียนตำรับยาเป็นยาแผนโบราณ

2. ยาสมุนไพร หมายถึงยาที่ได้จากพืชสัตว์แร่ธาตุที่ยังมิได้ผสมปรุงหรือแปรสภาพสมุนไพร นอกจากจะใช้เป็นยาแล้ว ยังใช้ประโยชน์เป็นอาหาร ใช้เตรียมเป็นเครื่องคัม ใช้เป็นอาหารเสริม เป็นส่วนประกอบในเครื่องสำอาง ใช้แต่งกลิ่น แต่งสีอาหารและยา ตลอดจนใช้เป็นยาฆ่าแมลงอีกด้วย ในทางตรงกันข้าม มีสมุนไพรจำนวนไม่น้อยที่มีพิษ ถ้าใช้ไม่ถูกวิธีหรือใช้เกินขนาดจะมีพิษถึงตายได้ ดังนั้นการใช้สมุนไพรจึงควรใช้ด้วยความระมัดระวังและใช้อย่างถูกต้อง ปัจจุบันมีการตื่นตัวในการนำสมุนไพรมาพัฒนาประเทศมากขึ้น สมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุขได้ดำเนิน โครงการ สมุนไพรกับสาธารณสุขมูลฐาน โดยเน้นการนำสมุนไพรมาใช้บำบัดรักษาโรคใน สถานบริการสาธารณสุขของรัฐมากขึ้น และ ส่งเสริมให้ปลูกสมุนไพรเพื่อใช้ภายในหมู่บ้านเป็นการสนับสนุนให้มีการใช้สมุนไพรมากยิ่งขึ้น อันเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยประเทศชาติประหยัดเงินตราในการสั่งซื้อยาสำเร็จ รูปจากต่างประเทศได้ปีละเป็นจำนวนมาก

พืชสมุนไพร หมายถึง “พืชที่ใช้ทำเป็นเครื่องยา” ส่วน ยาสมุนไพร หมายถึง “ยาที่ได้จากส่วนของพืช สัตว์ และแร่ ซึ่งยังมีได้ผสมปรุง หรือ แปรสภาพ” ส่วนการนำมาใช้ อาจดัดแปลง

รูปลักษณะของสมุนไพรให้ใช้ได้สะดวกขึ้น เช่น นำมาหั่นให้มีขนาดเล็กกลง หรือ นำมาบดเป็นผง เป็นต้นมีแต่พืชเพียงอย่างเดียวหาได้เพราะยังมีสัตว์และแร่ ธาตุอื่นๆอีกสมุนไพร ที่เป็นสัตว์ ได้แก่ เหา หนั่ง กระจุก ดี หรือเป็นสัตว์ทั้งตัวก็มี เช่น ตู๊กแก ไล่เดือน มาน้ำ ฯลฯ

“พืชสมุนไพร” นั้นตั้งแต่โบราณก็ทราบกันดีว่ามีคุณค่าทางยามากมายซึ่ง เชื่อกันอีกด้วยว่า ต้นพืชต่าง ๆ ก็เป็นพืชที่มีสารที่เป็นตัวยาดด้วยกันทั้งสิ้นเพียงแต่ว่าพืชชนิดไหนจะมีคุณค่าทางยามากน้อยกว่ากันเท่านั้น

“สมุนไพร” หรือวัตถุธาตุนี้ หรือตัวยาสสมุนไพรนี้ แบ่งออกเป็น 5 ประการ

1. รูป ได้แก่ ใบไม้ ดอกไม้ เปลือกไม้ แก่นไม้ กระจุกไม้ รากไม้ เมล็ด
2. สี มองแล้วเห็นว่าเป็นสีเขียวใบไม้ สีเหลือง สีแดง สีส้ม สีม่วง สีน้ำตาล สีดำ
3. กลิ่น ให้รู้ว่ามีกลิ่น หอม เหม็น หรือกลิ่นอย่างไร
4. รส ให้รู้ว่ามีรสอย่างไร รสจืด รสฝาด รสขม รสเค็ม รสหวาน รสเปรี้ยว รสเย็น
5. ชื่อ ต้องรู้ว่าชื่ออะไรในพืชสมุนไพรนั้นๆ ให้รู้ว่า จึงเป็นอย่างไร ข่า เป็น

อย่างไร ใบไม้หลัก เป็นอย่างไร การนำสมุนไพรมาใช้เป็นยา ควรคำนึงถึงธรรมชาติของสมุนไพรแต่ละชนิด พันธุ์ สมุนไพร สภาพแวดล้อมในการปลูก ฤดูกาลและช่วงเวลาที่เก็บสมุนไพร ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ใช้กำหนดคุณภาพสมุนไพร ซึ่งสมุนไพรแต่ละชนิด ประกอบด้วยสารเคมีหลายอย่าง โดยแบ่งสารเคมีในสมุนไพร ที่ใช้เป็นตัวกำหนดสรรพคุณยาสมุนไพร ออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 7 กลุ่ม ดังนี้ (กลุ่มงานพัฒนาวิชาการแพทย์แผนไทย สถาบันการแพทย์แผนไทย, 2547: 164)

กลุ่มที่ 1 คาร์โบไฮเดรต (Carbohydrates) เช่น แป้ง น้ำตาล ไขมัน น้ำผึ้ง เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 ไขมัน (Lipids) เช่น ไขมันระเหิด ไขมันมะพร้าว เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 น้ำมันหอมระเหย (Volatile Oil หรือ Essential Oil) พืชสมุนไพรที่มีน้ำมันหอมระเหย คือ กระจุก ขิง ขมิ้น ฟ้าทะลายโจร กานพลู อบเชย เป็นต้น

กลุ่มที่ 4 เรซินและบาลซัม (Resins and Balsams) เช่น ชันสน กายาน เป็นต้น

กลุ่มที่ 5 แอลคาลอยด์ (Alkaloids) พืชสมุนไพรที่มี แอลคาลอยด์ เป็นส่วนมาก คือ หมาก ลำไย ชิงโคนา ดอกคิง ระย่อม ยาสูบ กลอย ผื่น แผลงใจ เป็นต้น

กลุ่มที่ 6 กลัยโคไซด์ (Glycosides) เป็นสารประกอบอินทรีย์ ที่เกิดจาก agycone (หรือ genin) จับกับส่วนที่เป็นน้ำตาล (glycone part) ละลายน้ำได้ดี โครงสร้างของ Agycone มีความแตกต่างกันหลายแบบ ทำให้ประเภทและสรรพคุณทางเภสัชวิทยาของกลัยโคไซด์ มีหลายชนิด อาจใช้เป็นยาที่มีประโยชน์ หรือเป็นสารพิษที่มีโทษต่อร่างกาย

กลุ่มที่ 7 แทนนิน (Tannins) เป็นสารที่พบได้ในพืชหลายชนิด มีโมเลกุลใหญ่ และโครงสร้างซับซ้อน มีสถานะเป็นกรดอ่อน รสฝาด แทนนิน ถูกใช้เป็นยาฝาดสมาน ยาแก้

ท้องเสีย ช่วยรักษาแผลไฟไหม้ และใช้ประโยชน์ในอุตสาหกรรมฟอกหนัง กรณีที่รับประทานแทนนินเป็นประจำอาจเกิดมะเร็งได้ สมุนไพรที่มีแทนนิน คือ เปลือกทับทิม เปลือกอบเชย ใบฝรั่ง ใบ/เปลือกลิเลียด ใบชา เป็นต้น

นอกจากสารเคมีทั้ง 7 กลุ่มดังกล่าว ในพืชสมุนไพร ยังมีสารประกอบอีกหลายชนิด เช่น ไขมัน สเตียรอยด์ (steroid) เป็นต้น ซึ่งสารเหล่านี้บางชนิดก็มีสรรพคุณทางยาเช่นกัน

ส่วนประกอบของพืชสมุนไพร มี 5 ส่วน คือ ราก ลำต้น ใบ ดอก และผล ดังนั้นการใช้สมุนไพรต้องทราบให้แน่ชัดว่า จะนำส่วนไหนของพืชมาใช้ เพราะสารสำคัญในแต่ละส่วนของพืชอาจต่างกัน หากใช้ผิดส่วน นอกจากจะไม่ให้สรรพคุณที่แท้จริงแล้ว อาจก่อให้เกิดโทษได้อีกด้วย รายละเอียดของส่วนประกอบทั้ง 5 ส่วน มีดังนี้ (บุญศรี นุเกตุและคณะ, 2551, หน้า 10)

ส่วนที่ 1 ราก มีหน้าที่สะสมและดูดซึมอาหารมาเลี้ยงบำรุงต้นพืช ลักษณะของรากมีทั้งรากแก้ว รากฝอย การสังเกตรากนั้น ควรดูทั้งรากสดและรากแห้ง ลักษณะภายนอก ขนาดของราก ความประะของเนื้อราก สี กลิ่น รสของราก การที่จะจำแนกรากสมุนไพร ต้องใช้ความชำนาญ พืชสมุนไพรทั่วไปเราจะสังเกตอย่างคร่าว ๆ และจดจำไว้ แต่ถ้าเป็นสมุนไพรที่ใช้รากมาทำยา จำเป็นต้องสังเกตอย่างละเอียด เพื่อที่จะไม่เก็บสมุนไพรผิดต้นไปรักษาโรค สมุนไพรส่วนที่ใช้ราก เช่น กระชาย แก้อาการท้องอืดท้องเฟ้อ ปลาไหลเผือก แก้วไข่ มะละกอ ใช้ขับปัสสาวะ เป็นต้น

ส่วนที่ 2 ลำต้น เป็นโครงสร้างที่สำคัญของพืช ปกติเกิดบนดิน หรือมีบางส่วนอยู่ใต้ดิน จะประกอบด้วยตา ข้อ และปล้อง ซึ่งจะแบ่งตามลักษณะภายนอก เช่น ประเภทไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ประเภทหญ้า ประเภทไม้เลื้อย เป็นต้น การสังเกตลำต้น ว่าลำต้นของพืช มีลักษณะเป็นอย่างไร ลักษณะตา ข้อและปล้องเป็นอย่างไร แตกต่างจากลำต้นของพืชอื่นอย่างไร สมุนไพรส่วนที่ใช้ลำต้นเป็นยา เช่น อ้อยแดง ใช้แก้อาการขัดเบา บอระเพ็ด ใช้แก้ไข้ เป็นต้น

ส่วนที่ 3 ใบ เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของพืช สังเกตรูปร่างของใบ ปลาย ริม เส้น และเนื้อของใบอย่างละเอียด และอาจเปรียบเทียบลักษณะของใบที่คล้ายคลึงกัน ทำให้จำแนกใบได้ชัดเจนยิ่งขึ้น สมุนไพรที่ใช้เป็นยา เช่น กะเพรา ใช้ได้ทั้งใบสดหรือใบแห้ง แก้ปวดท้อง ท้องขึ้น จุกเสียด ขับลม รักษาอาการท้องผูก ใบชุมเห็ดเทศ ขี้หรือตำในครกให้ละเอียด เติมน้ำเล็กน้อย ใช้รักษาโรคกลากได้

ส่วนที่ 4 ดอก ส่วนประกอบของดอกมีความแตกต่างกัน สังเกตลักษณะอย่างละเอียด เช่น กลีบดอก จำนวนกลีบดอก การเรียงตัวของกลีบดอก รูปร่างของกลีบดอก สี กลิ่น เป็นต้น ส่วนของดอกที่ใช้เป็นยา เช่น น้ำมันหอมระเหยในดอกกานพลู มีฤทธิ์ขับลม นำเชื้อแบคทีเรียฤทธิ์ขับพยาธิ ดีปลิ แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ เป็นต้น

ส่วนที่ 5 ผล ผลที่เป็นยา เช่น มะเกลือ ดีปลี มะแว้งต้น กระวาน เป็นต้น สังเกตลักษณะผลทั้งภายนอกและภายใน นอกจากผล เมล็ดภายในผลยังอาจเป็นยาได้อีก เช่น สะแก พักทอง ในการสังเกตลักษณะของผล ควรสังเกตลักษณะรูปร่างของเมล็ดไปพร้อมกันด้วย

ส่วนประกอบทั้ง 5 ส่วน ข้างต้นนี้ จะมีรูปร่างลักษณะ โครงสร้าง และบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป เช่นเดียวกันกับร่างกายมนุษย์ที่มีอวัยวะแตกต่างกัน และต่างก็ทำหน้าที่ซึ่งไม่เหมือนกัน และสำหรับตัวยาในพืชสมุนไพร จะมากหรือน้อย นอกจากขึ้นกับส่วนประกอบของพืชแล้ว ยังขึ้นกับการเก็บด้วย ซึ่งการเก็บเกี่ยวสมุนไพรที่ใช้เป็นยา ต้องทราบชนิดยา ส่วนที่ใช้เป็นยา ได้แก่ ราก ลำต้น ใบ ดอก หรือผล รวมทั้งอายุของพืช

หลักการนำยาสมุนไพรมาใช้ให้ถูกต้อง มีดังนี้ (เพ็ญญา ทรัพย์เจริญ, 2548, หน้า 15)

1. ใช้ให้ถูกต้อง สมุนไพรมักซื้อพองหรือซ้ากันมาก และสมุนไพรเดียวกัน ในบางท้องถิ่น ก็เรียกชื่อไม่เหมือนกัน จึงต้องรู้จักสมุนไพร และใช้ให้ถูกต้อง
2. ใช้ให้ถูกส่วน ต้นสมุนไพรไม่ว่าจะเป็นราก ใบ ดอก เปลือก ผล และเมล็ดจะมีฤทธิ์ไม่เท่ากัน ผลแก่และผลอ่อน ก็จะมีฤทธิ์แตกต่างกัน ดังนั้น จึงต้องรู้ว่าส่วนใดใช้เป็นยาได้
3. ใช้ให้ถูกขนาด สมุนไพรถ้าใช้น้อยไป ก็รักษาไม่ได้ผล แต่ถ้าใช้มากไป ก็อาจเป็นอันตรายหรือเกิดพิษต่อร่างกายได้
4. ใช้ให้ถูกวิธี สมุนไพรบางชนิดต้องใช้สด บางชนิดต้องใช้ปนกับเหล้า บางชนิดต้องใช้ต้ม จึงจำเป็นต้องรู้จักวิธีใช้ให้ถูกต้อง
5. ใช้ให้ถูกกับโรค เช่น ท้องผูก ต้องใช้ยาระบาย ถ้าใช้ยาที่มีฤทธิ์ฝาดสมานจะทำให้ท้องผูกมากยิ่งขึ้น

ปัจจุบันมีผู้พยายามศึกษาค้นคว้าเพื่อพัฒนาสมุนไพรให้สามารถนำมาใช้ในรูปแบบที่ สะดวกยิ่งขึ้น เช่น นำมาบดเป็นผงบรรจุแคปซูล ดอกเป็นยาเม็ด เตรียมเป็นครีมหรือยาจี้ผึ้งเพื่อใช้ทาภายนอก เป็นต้น ในการศึกษาวิจัยเพื่อนำสมุนไพรมาใช้เป็นยาแผนปัจจุบันนั้น ได้มีการวิจัยอย่างกว้างขวาง โดยพยายามสกัดสารสำคัญ จากสมุนไพรเพื่อให้ได้สารที่บริสุทธิ์ ศึกษาคุณสมบัติทางด้านเคมี พิสิกส์ของสารเพื่อให้ทราบว่าเป็นสารชนิดใด ตรวจสอบฤทธิ์ด้านเภสัชวิทยาในสัตว์ทดลองเพื่อดูให้ได้ผลดีในการรักษาโรคหรือไม่เพียงใด ศึกษาความเป็นพิษและผลข้างเคียง เมื่อพบว่าสารชนิดใดให้ผลในการรักษาที่ดี โดยไม่มีพิษหรือมีพิษข้างเคียงน้อยจึงนำสารนั้นมาเตรียมเป็นยาในรูปแบบที่เหมาะสมเพื่อทดลองใช้ต่อไป (ความหมายของสมุนไพร.(2558, 11 เมษายน) สืบค้นเมื่อ 13 เมษายน 2562 จาก http://samunprai-thai.blogspot.com/2009/08/blog-post_02.html)

ประวัติการใช้พืชสมุนไพรไทยในประเทศไทย ประเทศไทยมีภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการเจริญงอกงามของพืชนานาชนิด โดยเฉพาะพืชสมุนไพรมีอยู่มากมายเป็นแสน ๆ ชนิด ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและจากการเพาะปลูก บางชนิดก็ใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตยาแผนปัจจุบัน สมุนไพรหลายชนิดถูกนำมาใช้ในรูปของยากกลางบ้าน ยาแผนโบราณรากฐานของวิชาสมุนไพรไทย ได้รับอิทธิพลจากประเทศอินเดียเป็นส่วนใหญ่เพราะตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชาติไทยได้อพยพถิ่นฐานมาจากบริเวณเทือกเขาอัลไตน์ประเทศจีน มาจนถึงประเทศไทยในปัจจุบัน จึงมีส่วนได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ตลอดจนการบำบัดรักษาโรคจากประเทศอินเดียเป็นจำนวนมาก (ประวัติการใช้สมุนไพรในประเทศไทย. (2557, 15 สิงหาคม) ค้นเมื่อ 13 มีนาคม 2562, จาก <http://www.cheerylife.net/index.php>)

สรุปได้ว่า พืชสมุนไพร เป็นพืชที่มีสรรพคุณในการรักษาโรค หรืออาการเจ็บป่วยต่าง ๆ สำหรับรักษาโรค หรืออาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุขได้ดำเนินโครงการสมุนไพรกับสาธารณสุขมูลฐาน เน้นให้นำสมุนไพรมาใช้บำบัดรักษาโรคในสถานบริการสาธารณสุขของรัฐมากขึ้น และส่งเสริมให้ปลูกสมุนไพรเพื่อใช้ภายในหมู่บ้านเป็นการสนับสนุนให้มีการใช้สมุนไพรมากยิ่งขึ้น อันเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยประเทศชาติประหยัดเงินตราในการสั่งซื้อยาสำเร็จรูปจากต่างประเทศได้ปีละเป็นจำนวนมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมการปลูกสมุนไพรเพื่อเป็นการลดรายจ่าย และใช้ในการรักษาหรือบรรเทาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น

2.2 หลักการทั่วไปในการปลูกพืชสมุนไพรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการทั่วไปในการปลูกพืชสมุนไพรเช่นเดียวกันกับการปลูกพืชอื่น ๆ คือ ต้องรู้ก่อนว่าพืชที่จะปลูกนั้นเป็นพืชน้ำ หรือพืชบก เป็นพืชยืนต้นขนาดใหญ่ หรือไม้ขนาดกลาง หรือไม้ล้มลุกพวกวัชพืช หรือพืชผักที่มีอายุสั้น ชอบดินฟ้าอากาศหรือสภาพแวดล้อมธรรมชาติแบบแล้งหรือชื้น เพราะการที่จะปลูกพืชชนิดใดให้เจริญงอกงามได้ดี ก็ต้องปลูกในแหล่งที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อพืชนั้น ๆ จะสังเกตได้ว่าในสภาพแวดล้อมเดียวกัน พืชบางชนิดขึ้นง่าย-ปลูกง่ายไม่ต้องดูแลเอาใจใส่มากนักก็เจริญงอกงามได้ดี แต่พืชบางชนิดกลับขึ้นยาก-ปลูกยาก แคระแกร็น ไม่เจริญเติบโต ทั้งนี้เป็นเพราะความต้องการของพืชแต่ละชนิดแตกต่างกันไป ดังนั้นเมื่อคัดเลือกชนิดของพืชสมุนไพรที่จะปลูกแล้ว ก็จำเป็นจะต้องปลูกในที่ที่มีสิ่งแวดล้อมโดยธรรมชาติเหมาะสมกับพืชชนิดนั้น ๆ ด้วย หรืออย่างน้อยก็ต้องดัดแปลงให้ใกล้เคียงกัน รวมทั้งการเตรียมดิน การให้อาหาร ตลอดจนการดูแลรักษาอย่างเหมาะสม พืชจึงจะเจริญงอกงามได้ดี และสามารถนำมาใช้ได้ตามต้องการ

การขยายพันธุ์พืชสมุนไพร

หลักการทั่วไปของการขยายพันธุ์พืชสมุนไพรและบำรุงรักษาพืชทั่วไปไม่แตกต่างกัน แต่ความอุดมสมบูรณ์ของพืชสมุนไพร จะเป็นเครื่องชี้บอกคุณภาพของพืชสมุนไพรได้ พืชสมุนไพรต้องการการปลูกและบำรุงรักษาใกล้เคียงกับลักษณะธรรมชาติของพืชสมุนไพรนั้นมากที่สุด เช่น ว่านหางจระเข้ ต้องการดินปนทราย และอุดมสมบูรณ์ แดดพอเหมาะ หรือต้นเหียงอกปลาหมอบชอบขึ้นในที่ดินเป็นเลน และที่ดินกร่อยชุ่มชื้นเป็นต้น หากผู้ปลูกสมุนไพรเข้าใจสิ่งเหล่านี้ จะทำให้สามารถเลือกวิธีปลูกและจัดสภาพแวดล้อมของต้นไม้ได้เหมาะกับพืชสมุนไพร ก็จะเจริญเติบโตได้ เป็นผลทำให้คุณภาพพืชสมุนไพรที่นำมารักษาโรคมียุติดีขึ้นด้วย

การขยายพันธุ์พืชสมุนไพร เป็นการเพิ่มจำนวนพืชพันธุ์ให้มากขึ้น อาจแบ่งออกเป็น 2 พวกใหญ่ๆ คือ แบบอาศัยเพศ ได้แก่ การเพาะเมล็ด และแบบไม่อาศัยเพศ เช่น การแบ่ง การแยก ตอนกิ่ง ปักชำ ตัดตา ต่อกิ่ง ฯลฯ

แบบอาศัยเพศโดยการเพาะเมล็ด

ก. เตรียมถาดไม้หรือกะละมังที่ชำรุดแล้ว เอาเศษอิฐและกระเบื้องปูรองกันประมาณครึ่งนิ้ว

ข. ผสมดินร่วน (หรือดินปนทราย) 1 ส่วน ปุ๋ยคอก 2 ส่วน ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สูตร 5-10-10 ประมาณ 4 ส่วนต่อดิน 10 ส่วน และปูนขาวหรือยิปซั่ม 4 ส่วนต่อดิน 10 ส่วน คลุกเคล้าให้ดีบรรจุในภาชนะที่เตรียมไว้

ค. เอาเมล็ดหว่านลงไปอย่าให้ชิดกันมาก แล้วกลบด้วยดินผสมอีกชั้นหนึ่งบาง ๆ เกลี่ยให้เรียบ ฉีดน้ำให้ชุ่ม วางไว้ที่ร่ม

ง. เอากระจกและกระดาษปิดภาชนะนั้นไว้เพื่อรักษาความชื้น ฉีดละอองน้ำ เมื่อเห็นดินแห้งเท่านั้น

จ. เมื่อยอดอ่อนแทงทะลุขึ้นมา ให้กะบะเพาะเมล็ดนั้นถูกแสงบ้าง เมื่อต้นแข็งแรงแยกกลงปลูกในภาชนะหรือแปลงที่เตรียมไว้ได้ทันที

แบบไม่อาศัยเพศ

เป็นวิธีการที่เหมาะสมสำหรับพืชยืนต้นขนาดใหญ่หรือพืชอายุหลายปี เพราะสามารถขยายพันธุ์ได้สะดวกใช้เวลาน้อยและได้พันธุ์เดิม(พันธุ์ไม่กลาย) วิธีการขยายพันธุ์โดยไม่อาศัยเพศที่รู้จักกันดีได้แก่ การแบ่ง แยกต้นอ่อน-หน่ออ่อน การตัดกิ่ง ตอนกิ่ง ต่อกิ่ง ตัดตา ทาบกิ่ง ฯลฯ วิธีการของแต่ละอย่างแตกต่างกันไปในรายละเอียด

การแบ่ง ใช้ขยายพันธุ์พืชจำพวกหัว เช่น หอม กระเทียม และว่านที่มีหัวต่าง ๆ โดยผ่าหัวออกเป็นสองส่วนให้แต่ละชิ้นมีรากติดอยู่นำไปปลูกได้ สำหรับกระเทียมและหอมอาจแยกเป็นกลีบนำไปปลูกก็ได้

การแยก เหมาะกับพันธุ์พืชที่แตกหน่อหรือมีต้นเล็ก ๆ เช่น กลัวย ขิง ตะไคร้ เตย หอม ฯลฯ สามารถแยกนำไปปลูกได้ ก่อนปลูกควรตัดรากเก่าและใบที่ติดมาทิ้งเสียบ้าง พันธุ์พืชชนิดที่มีลำต้นเลื้อยไปตามผิวดิน เช่น กระจับปี่ ตำลึง บางส่วนของลำต้นที่แตะผิวดิน จะมีรากงอกออกมาขยายพันธุ์ได้โดยการตัดลำต้นให้ขาด เอาเฉพาะส่วนที่มีรากติดมาไปปลูกได้

การชำกิ่ง พันธุ์ที่ใช้กิ่งชำ เช่น ลั่นทม เข็ม ยี่โถ ฯลฯ ให้ตัดกิ่งหรือลำต้นที่มีตาดำไม่น้อยกว่า 2 ข้อ ปลิดใบทิ้งนำไปปักชำให้เอียงทำมุม 45 องศา ลึก 1 ใน 3 ของกิ่ง หรือลำต้น รดน้ำให้ชุ่ม ชำแผ่นใบ เหมาะกับขยายพันธุ์พืชที่มีใบหนาใหญ่ และแข็งแรง เช่น ต้นคว่ำตายหงายเป็นกุหลาบหิน ให้เอาแผ่นใบแนบกับพื้นทราย รดน้ำให้ชุ่ม

การชำราก เหมาะกับพันธุ์พืชที่รากใหญ่ เช่น ขนุน บุนนาค มะตูม เข็ม ฯลฯ ให้ตัดเอาท่อนรากที่ไม่ควรเล็กกว่านิ้วก้อย ยาวประมาณ 3 นิ้ว วางนอนในกระบะปักชำ รดน้ำให้ชุ่ม วางไว้ในที่ร่ม ทิ้งไว้วัน 1-2 เดือน

การตอนกิ่ง เหมาะที่จะขยายพันธุ์พืชที่มีกิ่งค่อนข้างแข็งแรง เช่น มะม่วง ละคร มดส้ม ฯลฯ โดยใช้มีดควั่นเปลือกให้เป็น 2 รอย ห่างกันประมาณครึ่งหนึ่งของเส้นรอบวงของกิ่งนั้น ลอกเปลือกขูดเปลือกออก พอกดินตรงรอยควั่นและนำกาบมะพร้าวที่ชุ่มน้ำผสมดินมาปิด เอาใบตองหรือถุงพลาสติกหุ้มมัดให้แน่นเพื่อเก็บความชุ่มชื้น ทิ้งไว้ประมาณ 20-30 วัน รากจะเริ่มงอกรอจนรากแก่มีสีน้ำตาลจึงตัดกิ่งที่ตอนนำไปปลูกลงแปลงต่อไป (สาลี ใจดี, สุนทรวิทยานารอดไพศาล, รพีพล ภาโวาท และคณะ: เติลนิวัต, September 3, 2013)

การบำรุงรักษา เป็นการกระทำให้พันธุ์ไม้ที่ปลูกไว้เจริญงอกงามต่อไป ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับเรื่องต่อไปนี้

1. การพรางแสง พันธุ์ไม้ต้องการแสงน้อยหรือพันธุ์ไม้ที่ยังอ่อนแออยู่ ควรจะได้มีการพรางแสง หากต้องปลูกพืชดังกล่าวในที่โล่งเกินไป การพรางแสงปกติจะทำช่วงระยะเวลาหนึ่ง จนพืชนั้นตั้งตัวได้ แต่ถ้าเป็นพืชที่ต้องการแสงน้อย ก็ต้องมีการพรางแสงไว้ตลอดเวลา หรือปลูกใต้ต้นไม้ที่ให้ร่มเงาได้จะเหมาะสมกว่า

2. การให้น้ำ ปกติการปลูกควรปลูกในช่วงต้นฤดูฝน เพราะจะทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการให้น้ำ สำหรับการให้น้ำจะต้องพิจารณาลักษณะของพืชแต่ละชนิดประกอบด้วยว่า ต้องการน้ำมากหรือน้อย จึงจำเป็นต้องศึกษาลักษณะของพันธุ์ไม้ที่ปลูกบ้างตามสมควร แต่โดยหลักการแล้ว เมื่อปลูกต้นไม้ใหญ่ ๆ ก็ควรจะให้ น้ำให้มีความชุ่มชื้นอยู่เสมอ ปกติให้น้ำอย่างน้อย

วันละครั้ง แต่หากพิจารณาเห็นว่าและเกิน ไปก็เว้นช่วงได้ หรือหากแห้งเกินไปก็ต้องให้น้ำเพิ่มเติม คือต้องคอยสังเกตด้วย ทั้งนี้เพราะแต่ละท้องถิ่นที่มีสภาพดินและอากาศแตกต่างกัน ส่วนการให้น้ำก็ ต้องให้จนกว่าพืชจะตั้งตัวได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับพืชแต่ละชนิด แต่ก็พอสังเกตจากลักษณะของพืชนั้นได้ หากแสดงลักษณะเหี่ยวเฉาก็แสดงว่ายังตั้งตัวไม่ได้

3. การระบายน้ำ จะต้องหาวิธีการที่จะต้องระบายน้ำออกจากพื้นที่ให้ได้ ถ้า ฝนตกน้ำท่วม โคนพืชที่ปลูกไว้ เพราะจะเป็นอันตรายต่อระบบรากของพืชได้ ทั้งนี้อาจทำได้โดยการ ขร่องปลูก หรือพูนดินให้สูงขึ้นก่อนปลูก ก็จะช่วยแก้ปัญหาได้ถ้ามีปัญหา

4. การพรวนดิน จะช่วยทำให้ดินร่วนซุยเก็บความชื้นดี การระบายน้ำและการ ถ่ายเทอากาศเป็นไปได้ดี อีกทั้งเป็นการกำจัดวัชพืชไปด้วย จึงควรมีการพรวนดินให้พืชที่ปลูกบ้าง เป็นครั้งคราว แต่พยายามอย่าให้กระทบกระเทือนรากมากนัก และควรพรวนในขณะที่ดินแห้ง พอคาว

5. การให้ปุ๋ย ปกติจะให้ก่อนปลูกอยู่แล้ว โดยใส่ปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ย วิทยาศาสตร์ (สูตรเสมอ เช่น 15-15-15) รองกันหลุม แต่เนื่องจากการสูญเสียไปและพืชนำไปใช้ ด้วย จึงจำเป็นต้องใส่เพิ่มเติมโดยอาจจะใส่ก่อนฤดูฝน 1 ครั้ง และใส่หลังฤดูฝน 1 ครั้ง ซึ่งอาจใส่ แบบเป็นแถวระหว่างพืชหรือหว่านทั่วแปลง หรือใส่รอบ ๆ โคนต้น บริเวณของทรงพุ่ม หรือใช้ปุ๋ย เกล็ดผสมน้ำฉีดให้ทางใบ

การบำรุงรักษาพืชสมุนไพรควรหลีกเลี่ยงสารเคมี ไม่ว่าจะด้านการให้ปุ๋ยหรือการ กำจัดวัชพืช ศัตรูพืช เนื่องจากสารเคมีอาจมีผลทำให้ปริมาณสารสำคัญในสมุนไพรเปลี่ยนแปลง หรืออาจมีพิษตกค้าง เป็นอันตรายต่อการใช้สมุนไพร ควรจะเลือกวิธีดูแลรักษาให้เป็นไปตาม ธรรมชาติให้มากที่สุด

การปลูกพืชสมุนไพรขนาดเล็กที่เป็นพืชล้มลุก

วิธีการปลูกประเภทนี้คล้ายพืชสวนครัว ไม่มีอะไรยุ่งยากเพราะเป็นพืชขนาดเล็ก ต้องการพื้นที่เพาะปลูกน้อย มีที่ว่างเพียงเล็กน้อยก็ปลูกได้ หรืออาจปลูกใส่ภาชนะต่าง ๆ เช่น กระถาง กะบะไม้ หรือแม้แต่เศษวัสดุต่าง ๆ เช่น กะลา ถังน้ำที่รั่ว ใช้พื้นที่บริเวณระเบียงทางเดิน เป็นที่ตั้ง หรือแขวนทำเป็นสวนลอยฟ้าก็ได้

การเตรียมดิน ส่วนประกอบของดินสำหรับปลูกโดยทั่วไป ได้แก่ ผสมแต่ละ ส่วนให้เข้ากัน ส่วนประกอบนี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม เช่น ถ้าใช้ดินร่วนปนทราย ก็ ต้องลดส่วนผสมของทรายบ้าง หรือถ้าดินเป็นกรดก็ต้องเติมปูนขาวลงไปเล็กน้อย ก่อนที่จะใส่ดิน ลงในภาชนะ จะต้องเจาะรูขนาดพอควรที่ก้นภาชนะ และรองก้นภาชนะเหล่านั้นด้วยกรวดหรือ ทรายหยาบ เพื่อให้ระบายน้ำได้ แล้วใส่ดินที่ผสมไว้จนเกือบเต็ม นำกล้าหรือต้นอ่อนวางลงเบา ๆ

กลบด้วยดินผสมให้เต็มกระถางพอดีทำให้แน่นพอควรที่ต้นอ่อนจะไม่ล้ม รดน้ำเล็กน้อย นำภาชนะที่ปลูกเรียบร้อยแล้ววางลงในที่ร่มหรือที่บังแดดชั่วคราว (สัก 2-3 วัน) จนต้นไม้ตั้งตัวได้จึงย้ายมาไว้ในที่จัดเตรียมไว้ ในกรณีปลูกลงในแปลงปลูก จะต้องให้พื้นที่ปลูกเป็นที่สูงน้ำท่วมไม่ถึงหรือไม่เป็นแอ่งน้ำขัง โดยการยกแปลงปลูก ใส่ดินผสมลงในแปลงแล้วรดน้ำจนชุ่ม

การปลูกพืชสมุนไพรยืนต้น

ไม้ยืนต้นเป็นพืชที่มีระบบรากที่แผ่ขยายกว้างและลึก ดังนั้นการเตรียมหลุมที่จะปลูกจึงควรให้โตและลึก โดยกว้างยาวและลึกด้านละ 50-100 ซม. ขึ้นอยู่กับขนาดของไม้ยืนต้น เวลาขุดหลุม ควรแยกดินผิวส่วนที่มีสีน้ำตาลหรือสีคล้ำไว้ต่างหาก (เพื่อใช้รองก้นหลุมและให้กลบเมื่อวางต้นไม้ลงหลุม) ส่วนดินชั้นล่างนำมาเกลี่ยตากไว้ 1-2 เดือน หรือ 1-2 สัปดาห์เป็นอย่างน้อย เมื่อดินแห้งพอสมควรแล้ว บดหรือทุบดินให้ละเอียดและผสมดินนั้นตามวิธีการดังนี้

ปุ๋ยวิทยาศาสตร์อาจใช้สูตร 20-20-0 หรือ 26-20-0 ในปริมาณครึ่งกิโลกรัม ต่อดิน 1 ลูกบาศก์เมตร และเติมปูนขาวถ้าดินเป็นกรด หรือเติมยิปซัม (เกลือจืด) ถ้าดินเป็นด่างในอัตราส่วน ปูน หรือยิปซัม 1 กิโลกรัมต่อดินผสม 1 ลูกบาศก์เมตร เมื่อผสมดินเสร็จเรียบร้อยแล้วให้ใส่ดินผิวลงไปรองพื้นก้นหลุมก่อนแล้วจึงค่อยใส่ดินผสมลงไป เมื่อดินเต็มหลุม รดน้ำให้ชื้น ถ้ามีการใส่ปุ๋ยต้องปล่อยทิ้งไว้ประมาณ 2 สัปดาห์ ทั้งนี้เพื่อให้ปฏิกิริยาลดความเป็นกรดจากปูนเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ ถ้าหากปุ๋ยหมักที่ผสมลงไปนั้นเป็นปุ๋ยที่ยังสลายตัวไม่สมบูรณ์ ต้องปล่อยทิ้งไว้นาน 3-4 สัปดาห์ ให้การสลายตัวเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์เสียก่อน หลังจากนั้นค่อยนำเอาพันธุ์ไม้ที่เตรียมไว้ลงปลูก ซึ่งอาจเป็นต้นพันธุ์จากเมล็ด กิ่งตอน หรือกิ่งทาบตามแต่เหมาะสม หลังจากปลูกแล้ว อาจต้องตัดกิ่งและใบออกบ้าง หรือบังร่มให้ ต้องรดน้ำอย่างน้อยวันละ 1 ครั้งในตอนเช้า ให้ปุ๋ยอย่างน้อยเดือนละครั้งอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ก็คอยดูแลกำจัดหนอน แมลง หรือโรคยาป้องกันโรคและแมลงเป็นครั้งคราว (เดลินิวส์ (2557,19 พฤศจิกายน) ค้นเมื่อ 13 มีนาคม 2562 จาก http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs1-1_7.html)

สรุปได้ว่า ในการปลูกพืชสมุนไพรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นคือผู้ที่ต้องการปลูกต้องรู้ก่อนว่าพืชที่จะปลูกนั้นเป็นพืชน้ำ หรือพืชบก เป็นพืชยืนต้นขนาดใหญ่ หรือไม้ขนาดกลาง หรือไม้ล้มลุกพวกวัชพืช หรือเป็นพืชผักที่มีอายุสั้น และชอบดินฟ้าอากาศหรือสภาพแวดล้อมธรรมชาติแบบแล้งหรือชื้น เพราะการที่จะปลูกพืชชนิดใดให้เจริญงอกงามได้ดีต้องปลูกในแหล่งที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อพืชนั้น ๆ

2.3 การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้จัดทำขึ้นในช่วงเวลาของการปฏิรูปประเทศท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและ

เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดกันมากขึ้น โดยได้น้อมนำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา วิสัยทัศน์ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน เป้าหมายของประเทศไทยปี พ.ศ.2579 เป็นครัวโลกของอาหารคุณภาพ และปลอดภัยส่วนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 55 รัฐเสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคและสนับสนุนให้มีการพัฒนาภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทยโดยให้เกิดประโยชน์สูงสุด และมาตรา อนุรักษคุ้มครองบำรุงรักษาฟื้นฟูบริหารจัดการและใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ดิน น้ำ อากาศ ป่าไม้และสัตว์ป่า

“พืชสมุนไพรไทย” ภูมิปัญญาและทรัพยากรที่เป็นเอกลักษณ์ สะท้อนวัฒนธรรม รวมถึงเป็นรากฐานเกษตรกรรมที่มีคุณค่าของประเทศไทย ทั้งนี้สมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตและสังคมไทยมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากการนำสมุนไพรมาประกอบในอาหารคาว หวาน เป็นยารักษาโรค ใช้ในการบำบัดดูแลและฟื้นฟูสุขภาพ หรือแม้กระทั่งใช้เพื่อการเสริมความงาม ภูมิปัญญาไทยเหล่านี้ได้รับการสั่งสม สืบทอด และพัฒนามาอย่างยาวนาน เนื่องจากประเทศไทยเป็นเขตร้อนชื้น มีพันธุ์พืชไม่น้อยกว่า 20,000 ชนิด ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นสมุนไพรกว่า 1,800 ชนิด รวมไปถึงความพร้อมของปัจจัยขั้นพื้นฐานด้านอุตสาหกรรม และการขนส่งสินค้า มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจำนวนมากที่ทำงานเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาสมุนไพร นับเป็นจุดแข็งและโอกาสในการแข่งขันด้านการค้าสมุนไพรในตลาดโลกที่สำคัญ หากแต่ยังขาดทิศทางการวิจัยและพัฒนาสมุนไพรอย่างครบวงจร เพื่อสร้างการยอมรับและนำไปใช้ประโยชน์ให้ได้อย่างกว้างขวาง และการตั้งเป้าหมายเพื่อตอบสนองปัญหาสุขภาพและการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ชัดเจน ดังนั้นการพัฒนาพืชสมุนไพรไทยให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นที่ยอมรับและสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากสมุนไพร จึงยังเป็นโจทย์สำคัญที่ต้องเร่งผลักดัน ผ่านการขับเคลื่อนแผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560-2564 ที่ได้มีการประกาศอย่างชัดเจนและเข้มแข็งร่วมกันจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง อาทิ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงศึกษา กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (แผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560–2564, 2560, หน้า 32)

จากการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ วิถีชีวิต ฯลฯ ส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง โดยองค์การอนามัยโลกคาดการณ์ว่า ในปี พ.ศ. 2593 ประชากรโลกกว่าครึ่งหนึ่งจะป่วยด้วยโรคไม่ติดต่อเรื้อรังอย่างน้อย 1 โรค (“ยุทธศาสตร์ชาติ

20 ปีกับการพัฒนาการแพทย์แผนไทย” โดย นพ.โสภณ เมฆธน ปลัดกระทรวงสาธารณสุข ในการประชุมมอบนโยบายแผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560-2564 และพิธีเปิดโครงการพัฒนาเมืองสมุนไพร (Herbal City) วันที่ 26 ต.ค. 2559) จากโครงสร้างประชากรของประเทศไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society) ส่งผลให้เกิดภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของประเทศที่เพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้หากจะรับมือกับสถานการณ์ดังกล่าวด้วยแนวทางของการแพทย์แผนปัจจุบันเท่านั้น อาจส่งผลต่อความมั่นคงทางการเงินและการคลังในระบบสุขภาพของประเทศ จากการศึกษาที่ประเทศต้องพึ่งพาการนำเข้ายาและวัตถุดิบในการผลิตจากต่างประเทศเป็นมูลค่ามหาศาล ดังนั้นการส่งเสริมการใช้สมุนไพรไทยเพื่อการรักษาโรคและสร้างเสริมสุขภาพ ร่วมกับการใช้ยาและแนวการรักษาของการแพทย์แผนปัจจุบัน เป็นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับประชาชน อีกทั้งช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพในภาพรวม และส่งผลต่อความยั่งยืนทางเศรษฐกิจของประเทศได้อีกทางหนึ่ง รูปธรรมของการพัฒนาสมุนไพรไทยไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลลัพธ์ต่อประชาชน และผลลัพธ์ในเชิงเศรษฐกิจของประเทศ เช่น นำศาสตร์การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกดูแลส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ (Long Term Care) ผ่านกลไกของชมรมผู้สูงอายุ ส่งเสริมการจัดบริการด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกที่ผ่านการรับรองคุณภาพตามมาตรฐาน HA ในโรงพยาบาลทุกระดับ ส่งเสริมการใช้ยาสมุนไพรไทยโดยใช้ยาที่พัฒนาจากสมุนไพรเป็นลำดับแรก เช่น ยาหมื่นชัน สำหรับบรรเทาอาการแน่น จุกเสียด ท้องอืด ท้องเฟ้อ ยาฟ้าทะลายโจร สำหรับบรรเทาอาการเจ็บคอ และอาการของโรคหวัด เช่น เจ็บคอ ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ฯลฯ การดำเนินการดังกล่าว นอกจากจะช่วยให้เกิดการใช้อย่างสมเหตุผลแล้ว ยังกระตุ้นให้เกิดผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจด้านการพัฒนาสมุนไพรอย่างครบวงจรด้วย (คำแถลงนโยบาย รองนายก พลเรือเอก ณรงค์ พิพัฒนาศัย ในพิธีเปิดการประชุมมอบนโยบายแผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560-2564 และพิธีเปิดโครงการพัฒนาเมืองสมุนไพร (Herbal City) วันที่ 26 ต.ค. 2559)

จึงนับได้ว่ากรนำ “พืชสมุนไพรไทย” มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศเป็นส่วนหนึ่งตามศาสตร์ “การพึ่งตนเอง” ซึ่งเป็นพระราชดำริและคำสอนของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ผลิตเอง บริโภคเอง ลดการนำเข้า อีกหนึ่งทางรอดที่ยั่งยืนของประเทศไทย ประเทศไทยมีสมุนไพรเป็นจำนวนมาก แต่ยังมีปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบสมุนไพร อีกทั้งสมุนไพรที่ปลูกมีคุณภาพต่ำลง เพราะเกษตรกรยังไม่รู้วิธีการเลือกสายพันธุ์ วิธีการปลูกที่เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศ จึงต้องเร่งรัดส่งเสริมด้านการผลิตสมุนไพรทั้งระบบ ซึ่งการดำเนินงานจะต้องร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ เช่น กรมป่าไม้ กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ อัย. กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ รพ.อภัยภูเบศร ฯลฯ โดยเบื้องต้นจะร่วมกับกรมป่าไม้ในการจัดพื้นที่ปลอดสารเคมี

ในป่าชุมชน ให้ทำการเพาะปลูกสมุนไพรเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 6,000 ไร่ ในระยะ 2 ปี และจะส่งเสริมให้ประชาชนเปลี่ยนอาชีพ จากเดิมที่ปลูกข้าว หรือ ยางพาราแล้วมีปัญหา หันมาปลูกพืชสมุนไพร กันมากขึ้น ให้เป็นทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม มีการจัดตั้งศูนย์แปรรูปวัตถุดิบในชุมชนเป็นแหล่งรวบรวมพืชสมุนไพรที่มีในท้องถิ่นนั้น ๆ มาแปรรูปเป็นวัตถุดิบที่นำมาใช้เป็นส่วนผสมในผลิตภัณฑ์ จนถึงขั้นแปรรูปเป็นสารสกัดส่งขายต่างประเทศ ซึ่งจะเกิดประโยชน์กับชุมชน ช่วยให้เกิดการหมุนเวียนเศรษฐกิจในชุมชน จากที่เคยประสบปัญหาเกี่ยวกับการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เกษตรกรจะมีรายได้เพิ่มขึ้น และยังช่วยส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์พืชสมุนไพรไทยให้เป็นทางเลือกกับประชาชนอีกด้วย ทั้งนี้เชื่อว่าเมื่อโครงการดังกล่าวเริ่มดำเนินการจะสามารถช่วยลดปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบสมุนไพรและราคาที่ไม่เป็นธรรมได้ รวมทั้งจะเกิดประโยชน์กับชุมชน ช่วยให้เกิดการหมุนเวียนเศรษฐกิจในชุมชน จากที่เคยประสบปัญหาเกี่ยวกับการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เกษตรกรจะมีรายได้เพิ่มขึ้น และยังช่วยส่งเสริมการใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทยให้เป็นทางเลือกกับประชาชนอีกด้วย” (วัชชัย กมลธรรม. อธิบติกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก (2558,10 มิถุนายน) ค้นเมื่อ 13 มีนาคม 2562 จาก <https://www.hfocus.org/content/2015/06/10169>)

สรุปได้ว่า พืชสมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งตามศาสตร์ของพระราชชา ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการพึ่งตนเอง ตามพระราชดำรัสและคำสอนของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่เน้นการผลิตเอง บริโภคเอง ลดการนำเข้า และเป็นอีกทางรอดที่ยั่งยืนของประเทศไทย เนื่องจากประเทศไทยมีพืชสมุนไพรเป็นจำนวนมาก แต่ยังมีปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบพืชสมุนไพร อีกทั้งพืชสมุนไพรที่ปลูกมีคุณภาพต่ำลง เพราะเกษตรกรยังไม่รู้วิธีการเลือกสายพันธุ์ วิธีการปลูกที่เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นที่ต้องส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร

2.4 การส่งเสริมอาชีพเสริมการปลูกพืชสมุนไพร

แนวคิดเกี่ยวกับการปลูกพืชสมุนไพรเกิดจากแรงบันดาลใจจากท่านพระครูนิพนธ์ธรรมสมาทาน (หลวงพ่อดุ้ย) เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าหนองบัว และเป็นบิดาของผู้วิจัย อดีตก่อนบรรพชาเคยเป็นแพทย์แผนโบราณมีใบประกอบโรคศิลป์โบราณได้เปิดร้านขายยาแผนโบราณในตลาดอำเภอหนองบัว รักษาผู้ป่วยที่เดือดร้อน ด้วยยาสมุนไพรเป็นที่นับถือของชาวบ้านทั่วไป หลังจากมาบรรพชาแล้วได้ปลูกพืชสมุนไพรเพื่อรักษาคนป่วยที่ยากจนก็มาหาหลวงพ่อกำให้การรักษาให้โดยไม่คิดมูลค่าทำให้มีชื่อเสียงมากในขณะนั้น จากหลักฐานในวัดป่าหนองบัวที่ยังมีพืชสมุนไพรอยู่อีกมากมาย ในอำเภอหนองบัวยังมีชุมชนบ้านโคกชะอม ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ในอดีตชาวบ้านอุดมพัฒนา ย้ายมาจากภาคอีสานมีบางคนที่ชำนาญในการใช้สมุนไพรรักษากันเองโดยการนำมาจากป่าชุมชนและมีการ

ปลูกสมุนไพротดแทนมาถึงปัจจุบันนี้ ต่อเนื่องกันมาจากรุ่นพ่อแม่ทำมาก็ทำตาม ๆ กัน อาชีพหลักทำนา ทำสวน ทำไร่อาชีพเสริม เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า ทอเสื่ออก เมื่อชุมชนบ้านอุดมพัฒนาตำบลวังบ่อว่างงานหลังฤดูการเก็บเกี่ยวไม่มีความรู้ในเรื่องพืชสมุนไพรร เช่น ทั้งลูกมะกรูด ตัดต้นมะกรูด ใบมะกรูด ลูกสมอไทย ลูกสมอพิเภก ผักคูน ใบมะกา หญ้าแพรก หญ้าปากควาย และสมุนไพรรอื่น ๆ อีกมากมาย มีสถานีนามัย ตำบลวังบ่อ ให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรมีหน่วยงานเกษตรส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรรและการเก็บเกี่ยวมีปราชญ์ชาวบ้านให้ความรู้กับชุมชนด้านการใช้สมุนไพรม มีผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอุดมพัฒนาให้การสนับสนุนให้ชาวบ้านหาพันธุ์ไม้มาปลูกในโรงเรียน มีสำนักงานเกษตรอำเภอและปราชญ์ผู้รู้เรื่องสมุนไพรรไทยควรจะมีการสนับสนุนส่งเสริมหรือจัดกลุ่มปลูกพืชสมุนไพรรให้มีรายได้มั่นคง เพื่อเป็นแก้ปัญหาความยากจน ในความไม่รู้ในเรื่องพืชสมุนไพรมมีตัวอย่างตลาดสมุนไพรรที่ยั่งยืนในหมู่บ้านอุดมพัฒนาหมู่ที่ 7 ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีประวัติการจัดกลุ่มปลูกพืชสมุนไพรร ดังนี้

1. การรวมกลุ่มของหมู่บ้านอุดมพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนและทำให้ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ได้มีโครงการวิจัยส่งเสริมการปลูกสมุนไพรรจึง กระจาย ขมื่นชัน ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชาวบ้านผู้ผลิตให้มีความเข้มแข็ง และรวมกลุ่ม กระจ่างสานเป็นเครือข่ายของชุมชน

2. การรวมกลุ่มของชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพรร เพื่อถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ประสบการณ์และบทเรียนในการจัดการปัญหาหระหว่างผู้นำรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ ในการจัดการปลูกสมุนไพรรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา มีความเหมาะสมกับสภาพบริบทในชุมชน และก็มีกระสะสมความรู้าน ๆ กลายเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง มีอ่าวมูลค่าทางเศรษฐกิจได้

3. การรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง เดิมชาวบ้านต่างคนต่างปลูกต่างคนต่างขายจึงไม่มีอำนาจต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง มักตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบ การรวมกลุ่มจึงเป็นการสร้างพลังและอำนาจรูปแบบในการดำเนินงานอยู่ในรูปแบบมีคณะกรรมการ โดยมีสมาชิกกลุ่มทั้งหมด 30 คน โดยสมาชิกมีโอกาสเป็นคณะกรรมการได้เพราะคณะกรรมการซึ่งมาจากกรเลือกตั้งอย่างเปิดเผยจะดำเนินตามตำแหน่งคราวละ 2 ปี แล้วจะมีการเลือกตั้งใหม่โดยสมาชิกในกลุ่มหลังการทำไร่ทำนา คือ ชาวบ้านปลูก จึง กระจาย ขมื่นชัน พืชสมุนไพรรเป็นอาชีพเสริม สร้างรายได้ให้กับครอบครัว เพื่อเป็นการส่งเสริมอาชีพการปลูกพืชสมุนไพรร ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญ ของชุมชนส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรรในเชิงพานิชเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ครัวเรือนของชุมชน ทำให้ชาวบ้านเกิดกำลังใจที่จะผลิตพืชสมุนไพรรเพื่อส่งออกขายได้ในปัจจุบัน เพราะมีตลาดรองรับผลผลิตที่ได้จากการปลูกในชุมชนท้องถิ่นอย่างแพร่หลายต่อไป

สรุปได้ว่า แนวทางในการส่งเสริมอาชีพเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ด้วยการจัดตั้งกลุ่มควรมีการส่งเสริมให้กลุ่มดำเนินการใน 3 ประเด็นก่อนการจัดตั้งกลุ่ม คือ (1) การสำรวจความต้องการการใช้พืชสมุนไพรของท้องถิ่น เพื่อนำ มาวางแผนพัฒนาการค้า เน้น งานของกลุ่ม (2) ควรมีการจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับมาตรฐานการผลิตพืชสมุนไพรให้แก่ สมาชิกกลุ่ม เพื่อเป็นการประกันคุณภาพ และมาตรฐานในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จากพืชสมุนไพรของกลุ่ม และ (3) ควรมีบุคลากรทางการแพทย์แผนปัจจุบัน เข้ามาเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำ ที่ถูกต้องตามเกณฑ์มาตรฐานของการผลิต ผลิตภัณฑ์จากพืชสมุนไพร

2.5 ข้อมูลพื้นฐานชุมชนบ้านอุดมพัฒนา

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับหมู่บ้านอุดมพัฒนา เดิมเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่สภาพพื้นที่ประวัติความเป็นมา เป็นตำบลซึ่งแยกออกจากตำบลธารทหาร อยู่ห่างจากอำเภอหนองบัวไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ 25 กิโลเมตร มีพื้นที่ของตำบลรวมทั้งหมด 94.52 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,049 ไร่ ซึ่งแยกการปกครองเป็นหมู่บ้านรวม 14 หมู่บ้าน พื้นที่ เป็นที่ราบสูง มีภูเขา มีป่าชุมชนเขตพื้นที่

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลนาขอม ตำบลวังน้ำลึก อำเภอไพศาลี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลศรีมงคล อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลหนองบัว ตำบลธารทหาร อำเภอหนองบัว

อาชีพหลัก ทำนา ทำสวน ทำไร่อาชีพเสริม เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า ทอเสื่อ

สาธารณูปโภค จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ในเขต อบต. 3,125 ครัวเรือน จำนวนบ้านที่มีโทรศัพท์ 119 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 3.80 ของจำนวนหลังคาเรือน การเดินทาง ถนนลาดยาง ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอหนองบัว 25 กิโลเมตร

สรุปได้ว่า ชุมชนบ้านอุดมพัฒนา มีพื้นฐานในการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรค ประกอบผู้วิจัยเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร จึงต้องการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อใช้ในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น และเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง ดังนั้น การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนาจึงเป็นการเหมาะสมกับยุคสมัยที่ต้องการให้ชุมชนมีรายได้และใช้พืชสมุนไพรได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนมีการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งในการดูแลสุขภาพตามแผนสี่แผน คือ แผนชีวิต แผนการอาชีพ แผนการเงิน แผนสุขภาพ

2.6 พืชสมุนไพรที่นำไปส่งเสริมอาชีพเสริม คือ ขมิ้นชัน จึง กระจาย

ขมิ้นชัน

ชื่อวิทยาศาสตร์ Curcuma longa Linn.

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์

เป็นพืชล้มลุกอายุหลายปี มีส่วนของลำ ต้นใต้ดิน เรียกว่าเหง้า ซึ่งมี ส่วนประกอบของน้ำมันหอมระเหยและสารให้สี ทำให้เหง้ามีสีเหลืองเข้มและมีกลิ่นเฉพาะ ลำ ต้นเหนือดินสูง 30-90 เซนติเมตร

สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

ชอบอากาศร้อนชื้น ดินร่วนปนทรายระบายน้ำดี ไม่ชอบดินเหนียวและดิน ลูกรัง ปลูกในที่กลางแจ้ง

การเตรียมดินปลูก

ไถพรวนหรือขุดดินเพื่อให้ดินร่วนซุย ถ้าดินระบายน้ำดี ไม่จำเป็นต้องยกร่อง

การเตรียมเหง้าพันธุ์

คัดเลือกหัวพันธุ์ที่มีอายุ 7-9 เดือน มีตาสมบูรณ์ ไม่มีโรคแมลงทำลาย แบ่งหัว พันธุ์ โดยการหั่น ขนาดของเหง้าควรมีตาอย่างน้อย 3-5 ตา หรือแง่มีน้ำหนัก 15-50 กรัม แช่ก่อน พันธุ์ด้วยสารเคมีป้องกันกำจัดแมลง เช่น เฟล็กโซฮอยด้วยมาลาไธออน หรือคลอไพริฟอส 1-2 ชั่วโมง ตามอัตราแนะนำ ชุบก่อนพันธุ์ด้วยสารเคมีป้องกันกำจัดเชื้อราก่อนปลูก

การปลูก

ควรปลูกในฤดูฝนช่วงเดือน พฤษภาคม-กรกฎาคม เพราะฤดูอื่นขมื่นชันจะ พักตัวไม่งอกระยะระหว่างต้นและระยะระหว่างแถว 30 x 30 เซนติเมตร ขุดหลุมขนาด กว้าง x ยาว x ลึก 15 x 15 x 15 เซนติเมตร ใส่ปุ๋ยคอกรองก้นหลุม ประมาณหลุมละ 200 กรัม (1 กระป๋องนม) นำหัวพันธุ์ที่เตรียมไว้ลงปลูก กลบดินหนา 5 เซนติเมตร คลุมแปลงด้วยฟางหรือหญ้าคา หนา ประมาณ 2 นิ้ว เพื่อป้องกันการงอกของวัชพืช และรักษาความชื้นในดิน จากนั้นรดน้ำให้ชุ่ม

การดูแลรักษา

ช่วงอายุ 1 ½-2 เดือน เมื่อกำลังเจริญเติบโตทางด้านลำ ต้นใส่ปุ๋ย 15-15-15 อัตรา ½ ช้อนแกง (15 กรัม)/ต้น ช่วงอายุ 3-4 ½ เดือน เมื่ออยู่ในระยะสะสมอาหาร ใส่ปุ๋ย 15-15-15 อัตรา 1 ช้อนแกง (30 กรัม)/ต้น

การป้องกันกำจัดโรค

อาจพบโรคเน่าเหง้ายุบ ในระยะขมื่นอยู่ในแปลงและทิ้งใบหมดแล้ว ซึ่งเกิด จากเชื้อรา *Fusarium solani* ป้องกันโดยหลีกเลี่ยงไม่ปลูกซ้ำในพื้นที่เดิมติดต่อกันเกิน 2-3 ปี

การเก็บเกี่ยว

เก็บเกี่ยวเมื่ออายุ 9-11 เดือน (ธันวาคม-กุมภาพันธ์) ห้ามเก็บเกี่ยวในระยะที่มี ขมื่นชันเริ่มแตกหน่อ เพราะจะทำให้มีสาร curcumin ต่ำ วิธีการเก็บใช้จอบขุด ถ้าดินแข็งรดน้ำให้

ชุ่มก่อน ปล่อยให้ดินแห้งหมาดๆ แล้วจึงจุด เคาะเอาดินออกจากหัว แล้วใส่ตะกร้าแกว่งล้างน้ำอีก รอบ

ผลผลิต

ผลผลิตสด 3,000 กิโลกรัม/ไร่

อัตราการทำแห้ง

ผลผลิตสด : ผลผลิตแห้ง เท่ากับ 6 : 1

ส่วนที่ใช้ประโยชน์

เหง้าสดแห้ง

สาระสำคัญ

น้ำมันหอมระเหย เช่น Turmerone Zingiberene Borneol และ Curcumin

สรรพคุณ

อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่น จุกเสียดและอาหารไม่ย่อย โดยล้างขมิ้นให้สะอาด ไม่ต้องปอกเปลือกออก หั่นเป็นชิ้นบาง ๆ ตากแดดจัดสัก 1-2 วัน บดให้ละเอียดผสมกับน้ำผึ้งปั้นเป็นเม็ดขนาดปลายนิ้วน้อย เก็บเอาไว้ในขวดที่สะอาด กินครั้งละ 2-3 เม็ด วันละ 3-4 ครั้ง หลังอาหารและก่อนนอน แต่บางคนกินขมิ้นแล้วท้องเสียให้หยุดกินทันทีที่ ฟี แผลพุพอง และแก้ อาการแพ้ อักเสบ แผลงสัตว์กัดต่อยภายนอก โดยเอาเหง้าขมิ้นยาวประมาณ 2 นิ้ว ผนกับน้ำต้มสุก ทาบริเวณที่เป็น วันละ 3 ครั้ง หรือใช้ผลขมิ้น โรยทาบริเวณที่มีอาการผื่นคันจากแมลงสัตว์กัดต่อยก็ได้ คุณค่าทางด้านอาหารเหง้าขมิ้นมีสารอาหารอยู่พอสมควร แม้จะไม่มากแต่ก็ยังปรากฏว่ามี วิตามินเอ วิตามินซี เพียงพอ นอกจากนั้นก็ยังมีเกลือแร่ต่างๆอีกพอสมควร เป็นเครื่องปรุงรส แต่งสีที่ดีมาก มีผู้นิยมเอาขมิ้นไปผสมในอาหารหลายอย่าง เช่น น้ำยาบักขี้ได้ แกงเผ็ดเนื้อ แกงเหลือง แกงไก่ ใส่มิ้น แกงไตปลา ปลาทอดขมิ้น เป็นต้น นอกจากนี้จะได้รับประทานอาหารที่อร่อยแล้วยังได้พืชสมุนไพรอีกด้วย ช่วยแก้ท้องอืด เพื่อ จุกเสียด แน่น อันเป็นระบบการย่อยให้เกิดความสมบูรณ์เป็นปกติได้ เรียกกันทั่วไปว่า “ขมิ้น” เป็นไม้ล้มลุกมีสีเหลืองอมส้ม มีเหง้าอยู่ใต้ดิน มีกลิ่นหอม คนนิยมนำ “เหง้า” ทั้งสดและแห้งมาใช้รักษาอาการที่เกี่ยวกับกระเพาะอาหาร รวมทั้งแก้ท้องเสีย ท้องร่วง จุกเสียดแน่นท้อง และสามารถนำขมิ้นชันมาทาภายนอก เพื่อใช้รักษาแผลเรื้อรัง แผลสด โรคผิวหนัง พุพอง รักษาชันนะตุได้ด้วย

นอกจากนั้น “ขมิ้นชัน” ยังอุดมไปด้วยวิตามินเอ วิตามินซี วิตามินอี และสารต้านอนุมูลอิสระ “คูเคอร์มิน” ที่ช่วยป้องกันการเกิดมะเร็งตับ อีกทั้งยังสร้างภูมิคุ้มกันให้ผิวหนัง หรือใครที่มีแผลอักเสบ “ขมิ้นชัน” ก็มีสรรพคุณช่วยให้แผลหายเร็วขึ้น เพราะมีฤทธิ์ไปลดการ

อีกเสบ ฆ่าเชื้อแบคทีเรียที่ทำให้เกิดหนอง และหากรับประทานขมิ้นชันทุกวัน ตามเวลาจะช่วยให้ ความจำดีขึ้น ไม่อ่อนเพลียยามตื่นนอน และช่วยให้ระบบขับถ่ายดีขึ้นด้วยแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ (ภาวนา อัสวะประภา, 2543, หน้า 67)

ขิง

ขิงเป็นพืชล้มลุก มีแง่งใต้ดิน แแงจะแตกแขนงออกคล้ายนิ้วมือ เนื้อในสีเหลือง แกมเขียว ลำต้นที่อยู่เหนือดินงอกจากแง่งตั้งตรงยาวราว 2-3 สอก ใบสีเขียวใบไม้ เรียวแคบ ปลาย ใบแหลมดอกเป็นช่อขนาดเล็ก ก้านดอกสั้น ดอกสีเหลืองและจะบานจากโคนไปหาปลาย

การปลูกขิงชอบดินเหนียวปนทราย พื้นดินอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างชุ่มชื้นแต่ระบาย น้ำได้ดี ไม่ชอบน้ำขัง และ มีแสงแดดพอควร เวลาปลูกควรพรวนดิน ขรอง ไร่ขิงที่ขางอกแล้ว วางให้ด้านที่แตกหน่อตั้งขึ้นกลบดินแล้วใช้ฟางคลุมตลอด ถ้าต้องการให้ขิงแตกหน่อได้ดีและแง่ง ขิงแข็งแรง ต้องกลบโคนเมื่ออายุ 2 เดือน และ 3 เดือน ตามลำดับ ในช่วงที่มีฝนตกมาก ๆ ระวังโรค เน่าจากเชื้อราและระวังศัตรูพืชด้วย

สรรพคุณทางยา เหง้าขิงใช้เป็นยารักษาอาการต่าง ๆ ได้ดังนี้ อาการท้องเสีย ท้องเฟ้อ แน่น จุกเสียดและอาการคลื่นไส้ อาเจียน เนื่องจากธาตุไม่ปกติ เมารถเมาเรือ โดยใช้เหง้าแก่สดขนาดเท่าหัวแม่มือ (ประมาณ 5 กรัม) ทูบให้แตกคัมเอาน้ำมาดื่มได้ อาการไอมีเสมหะ ให้ฝนเหง้าขิงกับน้ำมะนาว หรือใช้เหง้าสดโขลกผสมกับน้ำเล็กน้อยคั้นเอาน้ำ และใส่เกลือลงไปเล็กน้อย ใช้กวาดคอหรือจิบบ่อย ๆ

คุณค่าทางด้านอาหาร

ขิงอ่อนเอามาปรุงอาหารได้มากมายหลายอย่าง เกิดรสชาติอาหารดียิ่งขึ้น อร่อยขึ้น เช่น ขำขิง ไก่ผัดขิง ใส่ในต้มส้มปลาทูกระบอกเอาขิงอ่อนไปรับประทานเป็นผักจิ้มก็ได้ เช่น ใช้จิ้มน้ำจิ้ม น้ำพริกปลาร้า น้ำพริกกะปิ พวกหลนต่าง ๆ เอาขิงอ่อนไปใส่ไข่หวานก็อร่อยใส่ ในมันต้มน้ำตาลก็รสชาติขึ้น กลิ่นจะหอมน่ารับประทานมากขึ้นอีก ขิงอ่อนเอาไปใส่โจ๊กต่าง ๆ ได้ เสมอ โจ๊กหมู โจ๊กไก่ โจ๊กกุ้ง หรือโจ๊กอะไรก็ตาม หากขาดขิงอ่อนชอยเป็นฝอย ๆ ใส่ก็หมายความว่า ไม่ได้รสชาติที่เป็นโจ๊กโดยแท้จริง

กระชายดำ

กระชายดำ เป็นพืชสมุนไพรล้มลุก สูงประมาณ 2 สอกเศษ มีลำต้นใต้ดินที่ เรียกว่าเหง้า เป็นหัวกลมแข็งแล้วแยกออกทรงกลมยาว ๆ ปลายแหลมรวมเป็นกระจุก เนื้อในสี เหลือง กลิ่นหอม กาบใบสีแดงเรื่อ ส่วนใบใหญ่ยาวรี ปลายแหลม ดอกออกเป็นช่อ สีขาวอมชมพู

การปลูก

เอาเหง้าหรือหัวกระชายมาปลูกได้ดีกระชายขึ้นง่าย ชอบดินร่วนปนทราย แต่ไม่ชอบดินแฉะเวลาปลูกควรร่องหรือปลูกใต้ร่มเงาไม้ใหญ่จะได้ผลดีมากเอาหัวหรือเหง้ากระชายเตรียมไว้ตัดใบทิ้งไป เหลือรากเอาไว้ 2-3 รากก็พอขุดหลุมปลูกในดินที่ผสมปุ๋ยคอกเอาไว้ กลบให้มิดเอาฟางข้าวแห้งคลุมด้วยก็ีร์คหน้าให้ชุ่ม

ฤดูกาลที่ปลูกควรเป็นปลายฤดูแล้ง

ส่วนที่เป็นยาเหง้าใต้ดิน สรรพคุณทางยา เอาเหง้าและรากกระชายมาล้างสะอาดสัก 10 กรัม ต้มเอาน้ำมาดื่ม รักษาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกเสียด เอามาแกงเลียง แกงป่า แกงจืดเล็กน้อย ทำกะปิกั่ว ผัดเผ็ดปลาตุก ผัดเผ็ดปลาไหล ก๋วยเตี๋ยว เป็นทั้งอาหารและเป็นยาด้วยในตัว สรรพคุณของกระชายดำที่ได้รับการกล่าวขานกันมากก็คือ สรรพคุณเพิ่มพลังทางเพศ หรือแก้โรคกามตายด้าน เนื่องจากฤทธิ์ของกระชายดำจะไปบำรุงกำลัง เพิ่มฮอร์โมนให้หนุ่ม ๆ ทำให้สมรรถภาพทางเพศเพิ่มขึ้น ยังบำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง เป็นยาเจริญอาหาร และบำรุงธาตุ แก้หัวใจสั่นหวิว แก้อลมวิงเวียนแน่นหน้าอก แผลในปาก ช่วยให้โลหิตหมุนเวียนดีขึ้น ผิวพรรณผ่องใส ขับปัสสาวะ แก้โรคกระเพาะ ฯลฯ

สรุปได้ว่า พืชสมุนไพรที่ผู้วิจัยต้องการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ ได้แก่ ขมิ้นชัน กระชายดำ จิง ซึ่งพืชสมุนไพรทั้ง 3 ชนิดเป็นพืชที่สามารถส่งเสริมเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชนและเป็นพืชที่สามารถนำมาเป็นยารักษาโรคเบื้องต้นก่อนส่งต่อโรงพยาบาล ช่วยให้ลดรายจ่ายในครัวเรือน

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพ็ญธิดา ทิพย์โยธา (2548) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรของประเทศ พบว่างานวิจัยที่ได้ศึกษาปัญหาและอุปสรรค และแนวทางแก้ไขของการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรเฉพาะของเกษตรกรและผู้ประกอบการ ซึ่งได้สำรวจโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้ปลูกสมุนไพรแบบเกษตรอินทรีย์รวม 28 คน และผู้ประกอบการด้านสมุนไพร 14 แห่ง (ในกรุงเทพมหานคร จังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดนครปฐม) ผลการศึกษาพบว่า ทั้งเกษตรกร และผู้ประกอบการมีความเห็นสอดคล้องกันที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทยโดยเกษตรกรต้องการให้ผู้ประกอบการรับประกันผลผลิตสมุนไพรที่ปลูกทั้งหมด เพราะการลงทุนปลูกพืชสมุนไพรปลอดภัย (เกษตรอินทรีย์) ต้องใช้ต้นทุนสูงและมีปัญหาเกี่ยวกับอายุสมุนไพรมีเพียงไม่กี่ปี เพราะหมดคุณภาพ นอกจากนี้เกษตรกรก็ยังขาดความรู้ในการป้องกันตนเอง เวลาบดพืชสมุนไพร และมีข้อเสนอแนะให้รัฐบาลให้การสนับสนุนด้านการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนหัน

กลับมานิยมใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรทางสื่อต่าง ๆ ให้กว้างขวางขึ้น และควรส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายในการปลูกพืชสมุนไพรปลอดสารพิษเพื่อใช้เป็นแหล่งวัตถุดิบป้อนให้กับผู้ประกอบการ สำหรับด้านผู้ประกอบการก็มีทัศนะว่าประชากรร้อยละ 60 ไม่เคยรู้เรื่องสมุนไพรจึงต้องเร่งสร้างกระแสให้ประชาชนเกิดความนิยมรวมทั้งแพทย์ยังไม่ค่อยยอมรับการใช้สมุนไพรรักษาคนไข้ เพราะขาดงานวิจัยรับรองนอกจากนี้ยังขาดโรงงานผลิตยาสมุนไพร ดังนั้นรัฐบาลให้การส่งเสริมเกี่ยวกับสมุนไพรค่อนข้างน้อย และผู้ประกอบการได้เสนอแนะให้ใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรเป็นทางเลือกของสุขภาพพึ่งตนเองของประชาชน รัฐบาลควรแก้ไขปัญหาการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรเป็นระบบ เช่น สร้างกลไกการส่งเสริมให้โรงพยาบาลของรัฐใช้สมุนไพรในการรักษาโรคควบคู่ด้านสมุนไพรไปกับการใช้ยาแผนปัจจุบันรักษาโรค ควรตีพิมพ์งานวิจัยในวารสารต่างประเทศ หรือลงในวารสารของไทยที่เป็นที่ยอมรับ ใช้สัตว์ทดลองทดสอบความเป็นพิษของสมุนไพร เป็นต้น

สรุปได้ว่า งานวิจัยนี้ทำให้ทราบว่าการลงทุนปลูกพืชสมุนไพรปลอดสารพิษ ต้องใช้ต้นทุนสูงและมีปัญหาเกี่ยวกับอายุพืชสมุนไพรมีเพียงไม่เกินหนึ่งปี เพราะหมดคุณภาพ ดังนั้นผู้วิจัยจึงควรส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเป็นทางเลือกหนึ่งของคนในการดูแลสุขภาพแบบพึ่งตนเอง

อรรถณัฐ ชัยพรเมตตา (2553) ได้ทำการวิจัย คลังข้อมูลด้านสมุนไพรไทยอัจฉริยะ ที่มีลักษณะยินยอมให้ผู้ใช้ที่ไม่มีความรู้ด้านสมุนไพรเลย สามารถที่จะเรียนรู้และใช้ประโยชน์จากสมุนไพรนั้นได้ โดยระบบจะทำการถามคำถามกับผู้ใช้ เพื่อจำแนกพืชสมุนไพรออกตามลักษณะภายนอก ระบบจะบอกถึงคุณสมบัติและรายละเอียดต่างๆเกี่ยวกับสมุนไพรนั้น ๆ และผู้ใช้ยังสามารถเพิ่มข้อมูลสมุนไพรที่ยังไม่มีในฐานข้อมูลเข้าไปในฐานข้อมูลได้เพื่อเป็นคลังความรู้ขององค์กรหรือชุมชนนั้น ๆ เป็นการกระตุ้นผู้ใช้ให้เกิดการเรียนรู้สมุนไพรไทยอีกทางหนึ่ง แต่ก็มีข้อจำกัด คือ จำนวนข้อมูลสมุนไพรที่นำมาใช้ทดสอบมีจำนวนน้อย จึงไม่เกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นได้ และการที่เปิดโอกาสให้ผู้ใช้ นำข้อมูลใหม่ ๆ เข้าสู่ระบบ ยังไม่มีการ cleansing data ก่อนที่จะนำข้อมูลเข้าสู่ระบบแบบอัตโนมัติ

สรุปได้ว่า งานวิจัยนี้ทำให้ประชาชนสามารถสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพรได้สอดคล้องกับงานวิจัยที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีการปลูกสมุนไพรเพื่อเป็นทางเลือกหนึ่งในการดูแลสุขภาพของตนเองแบบพึ่งตนเอง

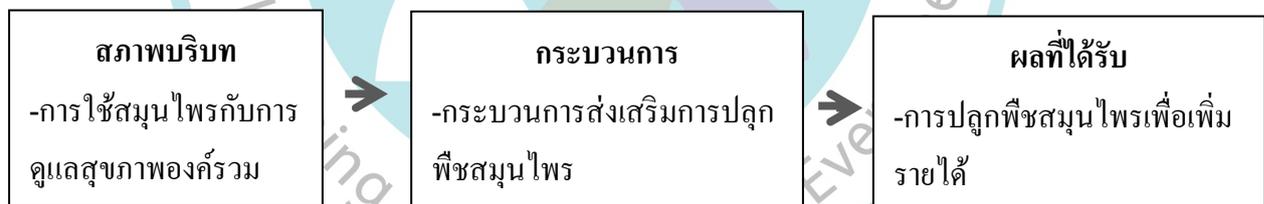
น้ำทิพย์ คำแร่ และยุวนิดา สุภา (2557) ทำการวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรแก่นตะวันสำหรับชาวบ้านท่าขนอยาง ตำบลท่าขนอยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เคยรับรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรแก่นตะวัน ชาวบ้านมีความรู้และทัศนคติเกี่ยวกับการปลูกพืชสมุนไพรแก่นตะวันเพิ่มขึ้นจากการอบรม ($P < 0.05$)

จากงานวิจัยสรุปได้ว่า การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร หน่วยงานหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรให้ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร และส่งเสริมให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพแบบพึ่งตนเอง

จากงานวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่า สมุนไพร มีสรรพคุณในการรักษาโรค และนำมาใช้ทดแทนได้อย่างปลอดภัยและต้นทุนต่ำกว่า แต่ประชาชนส่วนใหญ่ ยังขาดความรู้ด้านสรรพคุณของสมุนไพร อีกทั้งขาดเครื่องมือในการช่วยแนะนำ การบำบัดอาการเจ็บป่วยของโรคขั้นพื้นฐาน ด้วยสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐาน ผู้วิจัยจึงทำการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อแนะนำข้อมูลสมุนไพรที่ใช้รักษาอาการเจ็บป่วยได้อย่างถูกต้อง และปลอดภัยและเป็นการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้สำหรับเกษตรกรหลังการเก็บเกี่ยว

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบัว อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ตารางที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1. รูปแบบในการวิจัย/วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย
2. ประชากรและวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. สถิติที่ใช้ในการวิจัย
5. วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล
6. สถานที่ในการวิจัย
7. ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย
8. ปฏิทินการปฏิบัติงาน

วิธีการและเทคนิคที่ใช้การวิจัย

1. รูปแบบในการวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนา จากการสัมภาษณ์และการสนทนากับชาวบ้านชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ จังหวัดนครสวรรค์ ที่คัดเลือกแบบเจาะจงเข้าร่วมการวิจัยการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร

2. วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย มีขั้นตอนในการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาค้นหาว่าข้อมูลเบื้องต้น เกี่ยวกับบริบททั่วไปของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ของพื้นที่วิจัย เพื่อนำมาเป็นพื้นที่ในการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเป็นอาชีพเสริมในชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาโดยการลงพื้นที่วิจัย เพื่อสำรวจสภาพจริงของชุมชนเบื้องต้น ในพื้นที่ชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ติดต่อผู้นำหมู่บ้านนัดหมายกำหนดวันเวลาเพื่อที่จะลงพื้นที่

ระยะที่ 2 ลงพื้นที่สำรวจบริบทของการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ กับประชากรกลุ่มผู้ร่วมวิจัย คือ ประชากรทั้งหมดของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา จำนวน 119 ครัวเรือน โดยคัดมาแบบเจาะจงจากคนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร จำนวน 10 คน เพื่อมาร่วมการวิจัย

ระยะที่ 3 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ตามแนวคำถามที่จัดเตรียมไว้อย่างกว้าง ๆ และสัมภาษณ์ชาวบ้านเฉพาะเรื่อง แล้วนำข้อมูลที่ได้ สรุปเป็นข้อมูลสภาพปัจจุบันและปัญหาในการเตรียมการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้

ขั้นตอนที่ 3 การจัดกิจกรรมส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ใช้รูปแบบการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร โดยการอบรม การบรรยาย การศึกษาดูงาน และการลงมือปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ทบทวนข้อมูลที่สัมภาษณ์ จากการอบรม และผลของการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร จากการลงมือปฏิบัติจริงมาสรุปข้อมูลที่สอดคล้องกับงานเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประชากรและการเลือกกลุ่มผู้ร่วมวิจัย

พื้นที่ในการเลือกกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยได้แก่ ชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วยประชากรและกลุ่มตัวอย่างดังนี้

1.1 ประชากรที่ศึกษา คือ ชาวบ้านในชุมชนอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 119 ครัวเรือน

1.2 ประชากรกลุ่มผู้ร่วมวิจัย คือ ประชากรทั้งหมดของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา โดยคัดเลือกมาแบบเจาะจง จำนวน 10 คน เพื่อมาร่วมการวิจัย ซึ่งมีรายชื่อ ดังต่อไปนี้

นางทิพวงศ์ วงษาสืบ อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 452 หมู่ 9 ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้พื้นฐานด้านการใช้สมุนไพร และสามารถเป็นผู้นำในการดำเนินการได้

นางเพ็ญ วงษาสืบ อายุ 75 ปี บ้านเลขที่ 122 หมู่ 9 ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้พื้นฐานด้านการใช้สมุนไพร และเป็นบุคคลที่ในชุมชนให้ความเคารพนับถือ

นางสมพร กางอันเดช อายุ 51 ปี บ้านเลขที่ 132 หมู่ 9 ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้พื้นฐานด้านการใช้สมุนไพร และเป็นบุคคลที่ในชุมชนให้ความเคารพนับถือ

นางหอมจันทร์ มะจันลา อายุ 56 ปี บ้านเลขที่ 44/6 หมู่ 9 ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้พื้นฐานด้านการใช้สมุนไพร และเป็นบุคคลที่ในชุมชนให้ความเคารพนับถือ

นายสมพาน ศรีโสภา อายุ 39 ปี บ้านเลขที่ 345 หมู่ 9 ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้พื้นฐานด้านการใช้สมุนไพร และข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความสนใจและอยากรู้

นายสิริพงษ์ โพธิ์ดี อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 56 หมู่ 9 ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้พื้นฐานด้านการใช้สมุนไพร และเป็นบุคคลที่ในชุมชนให้ความเคารพนับถือ

นายสมาน อำนวย อายุ 67 ปี บ้านเลขที่ 12 หมู่ 9 ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้พื้นฐานด้านการใช้สมุนไพร และเป็นบุคคลที่ในชุมชนให้ความเคารพนับถือ

นางบัวคลี เข้มนิล อายุ 57 ปี บ้านเลขที่ 52 หมู่ 9 ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้พื้นฐานด้านการใช้สมุนไพร และเป็นบุคคลที่ในชุมชนให้ความเคารพนับถือ

นางวนิดา วลัยศิลป์ อายุ 49 ปี บ้านเลขที่ 45 หมู่ 9 ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้พื้นฐานด้านการใช้สมุนไพร และข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความสนใจและอยากรู้

นางสมจิตร ศรีโสภา อายุ 48 ปี บ้านเลขที่ 78 หมู่ 9 ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นบุคคลที่มีความรู้พื้นฐานด้านการใช้สมุนไพร และข้าพเจ้าสังเกตเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความสนใจและอยากรู้

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ใช้การเก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์เป็นหลักตามแนวการสอบถาม แนวการสัมภาษณ์ แนวการสำรวจ รูปแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร แบบสอบถามเกี่ยวกับการปลูกพืชสมุนไพรและทัศนคติต่อการใช้พืชสมุนไพร และการติดตามผลการปลูกพืชสมุนไพร โดยข้าพเจ้าเป็นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

เกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ย

การแปลความหมายของระดับคะแนน โดยใช้ค่าเฉลี่ยของผลคะแนนเป็นตัวชี้วัดตามเกณฑ์ในการวิเคราะห์ตามแนวคิดของเบสท์ (Best W. John, 1997, p.190) มีรายละเอียดและใช้แบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) 5 ระดับตามวิธีการของลิเคอร์ท์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.50 -5.00	หมายถึง ระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.50 -4.00	หมายถึง ระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.50 -3.00	หมายถึง ระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 -2.00	หมายถึง ระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 -1.49	หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจาก 2 ส่วน คือ

1.1 เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นหลัก ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลเริ่มตั้งแต่เข้าไปในพื้นที่วิจัย บ้านอุดมพัฒนา เพื่อเก็บข้อมูลสภาพทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม โดยประสานงานกับกลุ่มผู้ปลูกพืชสมุนไพรและสร้างความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของผู้วิจัยที่เป็นนักศึกษาหลักสูตรปริญญาโทของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน จนสามารถสร้างความสนิทสนม แลกเปลี่ยนความรู้กันเป็นที่ไว้วางใจ และเข้าร่วมกิจกรรมทุกอย่างของกลุ่มผู้ปลูกพืชสมุนไพร นอกจากนี้ยังจัดทำแผนที่ทางกายภาพ เพื่อให้ทราบถึงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่ศึกษา จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ปลูกพืชสมุนไพร ประชาชนชาวบ้านและเจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม ข้อมูลในภาคสนามที่ได้จะบันทึกไว้เป็นรายวันแล้วนำมาแยกประเภท

หมวดหมู่และวิเคราะห์เป็นเบื้องต้น โดยวิธีอุปมัย คือ ตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลเป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น การให้น้ำ การให้ปุ๋ย การดูแลควบคุม วัชพืชการเก็บผลิตผล และการจำหน่าย

1.2 เก็บรวบรวมข้อมูลผลจากการปฏิบัติกิจกรรมการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรโดยใช้เครื่องมือเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรและทัศนคติเกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพร : กรณีศึกษาชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ นำมาวิเคราะห์ข้อมูล

สถานที่ในการวิจัย

ชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ โดยให้ชาวบ้านปลูกตามใจชอบอาจจะเป็นแปลงหรือใส่ภาชนะที่เหมาะสม

ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ เริ่มตั้งแต่ 1 มกราคม 2561 ถึง 30 พฤศจิกายน 2561

การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูล การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีการสรุปข้อมูลหลังจากดำเนินการวิจัยเป็นที่เรียบร้อยตามระยะเวลาที่กำหนด นำมาจัดหมวดหมู่และวิเคราะห์จากเนื้อหาที่ได้ และนำมาเขียนเชิงพรรณนาโดยแยกประเด็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นหลัก จัดหมวดหมู่แล้วนำมาวิเคราะห์เป็นระยะ ๆ ด้วยวิธีอนุมาน เปรียบเทียบ และสร้างเป็นข้อสรุปเป็นรูปธรรมเชิงประจักษ์ และนำเสนอผลการส่งเสริมจากรายได้ที่เพิ่มขึ้น โดยมีปฏิทินการปฏิบัติงานดังนี้

ปฏิทินการปฏิบัติงาน

ในการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีการปฏิบัติงานในวันที่ 1 มกราคม 2561 ถึง 30 พฤศจิกายน 2561

ตารางที่ 3.1 ปฏิทินการปฏิบัติงาน

กิจกรรม	ระยะเวลา พ.ศ. 2561										
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.
1. เสนอโครงการ	✓	✓									
2. ศึกษา วรรณกรรม			✓	✓	✓						
3. เก็บข้อมูล					✓	✓	✓	✓			
4. วิเคราะห์							✓	✓			
5. เขียนรายงาน การวิจัย								✓	✓	✓	✓
6. ปรับปรุงการวิจัย										✓	✓

ตารางที่ 3.2 การปฏิบัติงานการวิจัยเชิงคุณภาพ

ช่วงเวลา	ระยะเวลา	กิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ
1	มกราคม-กุมภาพันธ์	1. เสนอโครงร่าง 1.1 ปรีกษาอาจารย์ที่ปรึกษา 1.2 จัดพื้นที่เป้าหมายในการทำวิจัย คัดเลือกหมู่บ้าน ชุมชนอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัด นครสวรรค์ 1.3 กำหนดกลุ่มเป้าหมายประชากรที่จะมาเป็นกลุ่ม ตัวอย่างในชุมชนอุดมพัฒนา จำนวน 119 ครัวเรือน โดย คัดเลือกแบบเจาะจงที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการจำนวน 10 คน	ผู้วิจัย

ตารางที่ 3.2 การปฏิบัติงานการวิจัยเชิงคุณภาพ (ต่อ)

ช่วงเวลา	ระยะเวลา	กิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ
2	มีนาคม-พฤษภาคม	2. ศึกษาวรรณกรรม 2.1 เอกสารสิ่งพิมพ์ 2.2 Internet โทรศัพท์	ผู้วิจัย
3	พฤษภาคม-สิงหาคม	3. เก็บรวบรวมข้อมูล 3.1 ติดต่อประสานงานผู้นำชุมชน 3.2 สร้างเครื่องมือในการวิจัย 3.2.1 แนวทางการสำรวจ 3.2.2 แนวทางการสัมภาษณ์ 3.2.3 แนวทางการสังเกต 3.3 นำเครื่องมือในการวิจัยมาให้ชาวบ้านตอบคำถามในการวิจัย 3.4 จัดกิจกรรมตามรูปแบบการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร	ผู้วิจัย
4	ตุลาคม-พฤศจิกายน	4. วิเคราะห์ข้อมูล 4.1 แนวทางการสำรวจ 4.2 แบบการสัมภาษณ์ 4.3 แนวทางการสังเกต 4.4 จัดทำแผนการปฏิบัติงาน 4.5 ปฏิบัติงานตามแผน	ผู้วิจัย
5		5. เขียนรายงานการวิจัย 5.1 เสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบ 5.2 แก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา 5.3 นำส่งอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อส่งงานวิจัย	ผู้วิจัย
6		6. ปรับปรุงงานวิจัย 6.1 แก้ไขงานวิจัยตามคณะกรรมการที่ให้คำแนะนำ เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบ 6.2 อาจารย์ที่ปรึกษาส่งงานวิจัยต่อสถาบันการศึกษา	ผู้วิจัย

ตารางที่ 3.3 ตารางการปฏิบัติงาน

ระยะเวลา	กิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ
1 มกราคม 2561 - 30 กุมภาพันธ์ 2561	ชี้แจงโครงการวิจัยส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนที่มาประชุมตามวาระของชาวบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังป้อ อำเภอนองบัวจังหวัดนครสวรรค์	-ชาวบ้านที่ปลูกพืชสมุนไพร-ผู้ใหญ่บ้านในตำบลวังป้อ
1 มีนาคม 2561 - 30 พฤษภาคม 2561	ศึกษาข้อมูลชุมชนบริบทบริเวณหมู่บ้านวังป้อและรอบๆชุมชนในอำเภอนองบัว ศึกษาวิธีการที่จะเก็บข้อมูลต่างๆที่เป็นเรื่องราวในอดีตและปัจจุบัน	ผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษา
1 พฤษภาคม 2561 - 30 กรกฎาคม 2561	กำหนดขอบเขตเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้คือ - สภาพปัญหาที่พบ - แผนปฏิบัติการ - ผลของการปฏิบัติการ	ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย
1 มิถุนายน 2561 - 30 สิงหาคม 2561	การลงพื้นที่หาข้อมูลที่เชื่อถือได้จากกลุ่มเป้าหมาย แนวการสัมภาษณ์ แนวการสังเกตและวิเคราะห์หาเหตุผลความเป็นไปได้จากหลักฐานที่พบ ความจำเป็นที่ได้เรียนรู้เทคนิคใหม่ๆว่ามีอะไรบ้าง	ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมาย
1 ตุลาคม 2561 - 30 พฤศจิกายน 2561	จัดทำรายงานวิจัยตามแบบรูปแบบที่เสนอต่อมหาวิทยาลัยชีวิต	ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

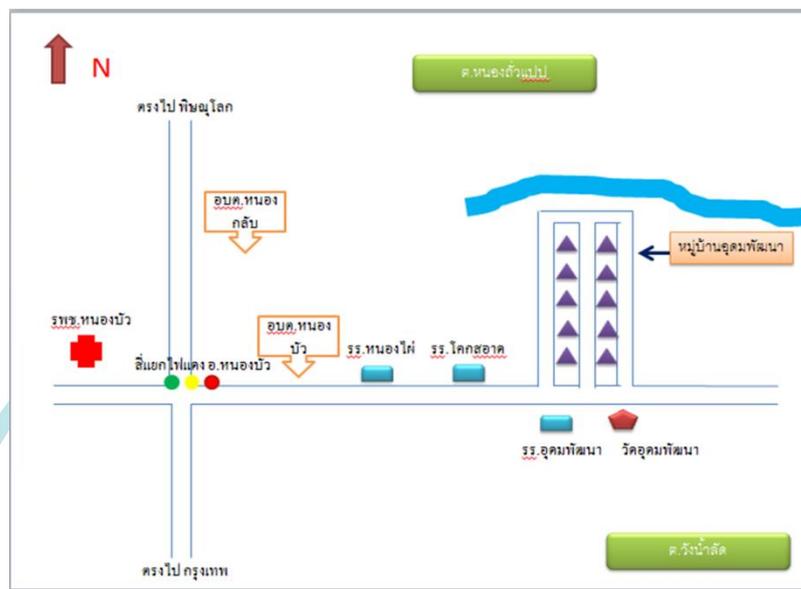
ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลวิธีการวิจัยที่ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ จากผลการดำเนินงานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้จะเก็บข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ จากนั้นทำการวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อม (SWOT analysis) ด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มชาวบ้านที่สนใจปลูกพืชสมุนไพรในชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ควบคู่กับเทคนิคการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive analysis) และการสังเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) ผลที่ได้จะออกมาเป็นภาพรวมที่เกิดขึ้น โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ใช้วิธีเลือกแบบสมัครใจเข้าร่วมโครงการวิจัย ประกอบด้วย กลุ่มเกษตรกรที่สนใจปลูกพืชสมุนไพร รวม 10 คน ซึ่งนำเสนอผลการวิจัยเป็น 2 ส่วนดังนี้

1. วิธีการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
2. ผลของการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ตอนที่ 1 วิธีการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตั้งอยู่ในตำบลวังบ่อ เป็นตำบลซึ่งแยกออกจากตำบลธารทหาร อยู่ห่างจากอำเภอหนองบัวไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ 25 กิโลเมตร มีพื้นที่ของตำบลรวมทั้งสิ้น 94.52 ตารางกิโลเมตร หรือ 5,049 ไร่ ซึ่งแยกการปกครองเป็นหมู่บ้านรวม 14 หมู่บ้าน พื้นที่ เป็นที่ราบสูง มีภูเขา มีป่าชุมชนเขตพื้นที่ ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลนาขอม ตำบลวังน้ำลึก อำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์ ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลศรีมงคล อำเภอเบ็ญจมาศ จังหวัดเพชรบูรณ์ ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลหนองบัว ตำบลธารทหาร อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ เนื่องจากผู้วิจัยมีประสบการณ์ในการทำยาสมุนไพร และมีร้านขายยาแผนโบราณเป็นของตนเอง มีการรับซื้อพืชสมุนไพร และส่ง

ขายต่อยี่ห้ออื่น ๆ ที่มีตลาดรองรับอยู่ในที่ต่าง ๆ เช่น ตลาดกลางที่จังหวัดอ่างทอง ตลาดจักรวรรดิ กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ 4.1 แสดงแผนที่ ชุมชนบ้านอุดมพัฒนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลและการสนทนากลุ่มของสมาชิกปลูกพืชสมุนไพรเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม ที่มีผลต่อความสำเร็จในการปลูกพืชสมุนไพรโดยสรุปได้ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 แสดงค่าเฉลี่ยความคิดเห็นจากผู้ให้การสัมภาษณ์เรื่องการส่งเสริมการปลูกสมุนไพร

ข้อ คำถาม ที่	ผู้ให้การสัมภาษณ์ส่งเสริมปลูกสมุนไพร จำนวน 10 คน										เฉลี่ย	มี ความคิดเห็น
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1	5	5	5	5	5	5	4	5	5	4	4.80	มากที่สุด
2	4	4	4	4	4	4	5	5	4	4	4.20	มาก
3	3	4	4	5	5	4	4	5	5	4	4.30	มาก
4	5	5	5	4	4	3	4	5	5	4	4.40	มาก
5	5	4	5	5	4	4	4	5	4	5	4.50	มาก
6	5	4	4	3	4	5	4	5	4	4	4.20	มาก
7	4	4	5	5	5	5	5	5	5	4	4.70	มากที่สุด
8	5	5	5	4	4	4	4	4	5	5	4.50	มาก
9	5	3	5	4	4	5	4	4	4	5	4.30	มาก
10	5	5	4	5	4	5	4	5	4	5	4.60	มากที่สุด
รวม											4.45	มาก

หมายเหตุ คำถามประกอบการวิจัย ตามภาคผนวก ค. หน้า 87

จากตารางที่ 4.1 แสดงให้เห็นว่า ผู้ให้การสัมภาษณ์มีความคิดเห็นในเรื่องการส่งเสริมการปลูกสมุนไพรโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชาวบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์เมื่อพิจารณารายข้อ เรียงลำดับได้ดังนี้ ลำดับที่ 1 ท่านมีความต้องการที่จะเรียนรู้เรื่องการปลูกพืชสมุนไพรในระดับใด (ค่าเฉลี่ย 4.80) ลำดับที่ 2 พืชสมุนไพรท่านต้องการจำหน่ายในระดับใด (ค่าเฉลี่ย 4.70) ลำดับที่ 3 ท่านมีความต้องการอบรมและดูงานเรื่องสมุนไพรในระดับใด (ค่าเฉลี่ย 4.60) ในลำดับที่ 4 ท่านมีความรู้เรื่องการเก็บเกี่ยวพืชสมุนไพรในระดับใด (ค่าเฉลี่ย 4.50) ลำดับที่ 5 ท่านมีเครือข่ายแลกเปลี่ยนพืชสมุนไพรในระดับใด (ค่าเฉลี่ย 4.50) ลำดับที่ 6 ท่านมีความรู้เรื่องสรรพคุณพืชสมุนไพรในระดับใด (ค่าเฉลี่ย 4.40) ลำดับที่ 7 ท่านเข้าใจวิธีการดูแลรักษาพืชสมุนไพรในระดับใด (ค่าเฉลี่ย 4.30) ลำดับที่ 8 ท่านมีความรู้เรื่องโรคในพืชสมุนไพรในระดับใด

(ค่าเฉลี่ย 4.30) ลำดับที่ 9 ท่านปลูกพืชสมุนไพรมีความสมบูรณ์ในระดับใด (ค่าเฉลี่ย 4.20) ลำดับที่ 10 ท่านมีความรู้เรื่องการแปรรูปพืชสมุนไพรในระดับใด (ค่าเฉลี่ย 4.20) แสดงให้เห็นได้ว่าการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชาวบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ สมควรที่จะต้องได้รับการส่งเสริม เนื่องจากพบว่าชาวบ้านไม่เข้าใจความหมายของสมุนไพรที่มีความสมบูรณ์เป็นอย่างไรและเรื่องการแปรรูปพืชสมุนไพรควรจะทำอะไรที่เป็นประโยชน์ได้บ้างนอกจากนำสมุนไพรมารับประทานกันและการนำไปจำหน่ายในรูปผลิตภัณฑ์และจากการเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่าในประเด็นการส่งเสริมการปลูกสมุนไพร ประชากรกลุ่มตัวอย่างมีการใช้สมุนไพรเจ็ดนาน ๆ ครั้ง สาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านนิยมปลูกสมุนไพรน้อยนั้น มีสาเหตุเนื่องจากปัญหาด้านการแพร่ขยายพันธุ์และความนิยมในการปลูกรวมตลอดถึงปัจจัยด้านราคาและการดูแลรักษา ดังนั้นแม้ว่าประชากรกลุ่มตัวอย่างจะทราบว่าสมุนไพรมีสรรพคุณในการรักษาโรคได้เป็นอย่างดี แต่ก็พบว่าสมุนไพรที่ปลูกไว้ตามบ้านเรือนค่อนข้างมีน้อยและหาได้ลำบาก เมื่อชาวบ้านประสบปัญหาเรื่องสุขภาพและต้องการใช้จึงเป็นเรื่องยากและไกลตัว ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยสำคัญทำให้ชาวบ้านมีพฤติกรรมการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพอยู่ในระดับนาน ๆ ครั้ง สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า “เดี๋ยวนี้คนไม่ค่อยนิยมปลูกสมุนไพรกัน เนื่องจากการดูแลยากปลูกอย่างอื่นง่ายกว่า ราคาก็ดีกว่า” (บัวคลี แยมนิล. สัมภาษณ์. 2561)

และจากการสัมภาษณ์พบว่า ด้านบริบทและศักยภาพการปลูกสมุนไพรในชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้รับองค์ความรู้ด้านสมุนไพร มาจากบรรพบุรุษ หรือได้จากพระในขณะที่ยังเรียน ปรากฏว่าท่านได้วิชาความรู้มาจากการศึกษาทางไสยศาสตร์และยาผีบอก รวมทั้งการศึกษาเพิ่มเติมจากการมีบุคลากรทางการแพทย์แผนไทยที่มีจำนวนมาก ส่วนตำรับและตำรายา ส่วนใหญ่ใช้ตามตำราการแพทย์แผนไทยเดิม ตำรายาเวชศาสตร์ฉบับหลวง ตำราโอสถพระนารายณ์ เป็นต้น มีบางตำรับและตำรายาที่ได้จากบรรพบุรุษหรือยาผีบอก มีแพทย์แผนไทยและมีหน่วยงานที่นำสมุนไพรมาใช้รักษาโรคต่าง ๆ ในโรงพยาบาลประจำตำบลควบคู่กับการรักษาทางการแพทย์แผนปัจจุบัน ทำให้ชาวบ้านสนใจที่จะปลูกพืชสมุนไพรเพิ่มขึ้น แต่ขาดการส่งเสริมด้านการผลิตทำให้กระบวนการเก็บสมุนไพรไม่เป็นไปตามที่ความต้องการของผู้ใช้ เช่น เก็บในขณะอ่อนทำให้ฤทธิ์ยาในสมุนไพรลดลง และกระบวนการอบแห้งที่ไม่ได้มาตรฐาน ทำให้เกิดเชื้อราที่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค สมุนไพรที่เก็บมาไม่มีคุณภาพทำให้ราคาสมุนไพรตกต่ำ รวมทั้งการให้ข้อมูลรายละเอียดในการเตรียมตำรับและตำรายา บางตำรับและบางตำรายาเป็นความลับ ไม่สามารถเปิดเผยแก่ผู้อื่นที่ไม่ใช่ลูกหลานและลูกหลานไม่ได้สนใจด้านสมุนไพร ทำให้ข้อมูลด้านสมุนไพรหายไป สอดคล้องกับผลจากการศึกษาที่ได้จากการสัมภาษณ์ที่พบว่า สาเหตุที่สำคัญที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความต้องการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเป็นอันดับต้น ๆ เพราะว่าเป็นเขตพื้นที่อำเภอหนองบัว

จังหวัดนครสวรรค์ เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะมีพื้นดินเป็นภูเขาปกคลุมไปด้วยป่าไม้นานาพรรณ อากาศร้อนชื้น ประชาชนส่วนมากมีแนวโน้มนที่จะเป็นโรคของทางเดินหายใจได้มาก เช่น ไข้หวัด หรือภูมิแพ้ต่าง ๆ เป็นต้น สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า “แถบนี้อากาศค่อนข้างจะร้อน ปลูกพืชชนิดใดก็ต้องรดน้ำตลอด และที่สำคัญถ้ามีภูมิด้านทานด้วยการทานยาสมุนไพรบ้าง ก็จะทำให้ไม่ค่อยป่วย” (สมาน อำมาตย์, สัมภาษณ์, 2561) ผู้วิจัยจึงสรุปเป็นข้อมูลในการจัดทำรูปแบบการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. รูปแบบในการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ใช้การบรรยาย โดยการจัดการอบรม จำนวน 1 วัน การศึกษาดูงานการปลูกพืชสมุนไพรและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน จำนวน 1 วัน และการลงมือปฏิบัติปลูกพืชสมุนไพร
2. เนื้อหาในการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับเรื่องวิธีการปลูก ประโยชน์ และลักษณะของพืชสมุนไพร
3. สื่อที่ใช้ในการส่งเสริม คือ คู่มือการอบรมและแผ่นพับการปลูกพืชสมุนไพร เช่น วิธีการปลูก ประโยชน์ และลักษณะของพืชสมุนไพร
4. รูปแบบการวัดและประเมินผลการส่งเสริม ดำเนินการโดยใช้แบบสอบถามความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืชสมุนไพร และทัศนคติเกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพร
5. กลุ่มเป้าหมาย คือ ชาวบ้านในชุมชนบ้านอุดมพัฒนาที่สมัครใจเข้าร่วมอบรม จำนวน 10 คน

ขั้นตอนในการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรโดยการจัดการอบรม

ขั้นนำเข้าสู่การส่งเสริมโดยการอบรม

ขั้นนำเข้าสู่การอบรมเป็นการเตรียมความพร้อมของชาวบ้านที่เข้าอบรม หรือเป็นการสร้างบรรยากาศให้เอื้ออำนวยต่อการส่งเสริมและสร้างความคุ้นเคยลดความตึงเครียดทางด้านร่างกายและจิตใจของชาวบ้านที่เข้าอบรม

ขั้นกิจกรรมการส่งเสริมโดยการอบรม

กิจกรรมในการอบรมประกอบด้วย การบรรยาย และการสาธิต โดยมีคู่มือประกอบในการบรรยาย และมีการกำหนดเป้าหมายของแต่ละกิจกรรมเพื่อให้ชาวบ้านที่เข้าอบรมทราบว่าตนกำลังทำอะไรอยู่ ซึ่งในการอบรมผู้วิจัยได้นำเทคนิคการบรรยาย เทคนิคการสาธิต เพื่อให้ชาวบ้านที่เข้าอบรมเกิดความรู้และทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับการปลูกพืชสมุนไพร โดยประกอบด้วยสื่อและวิธีการ ดังนี้

1. แผ่นพับ เป็นสื่อที่ใช้ประกอบในการอบรมทำให้ชาวบ้านที่เข้าอบรมเข้าใจเนื้อหาเกี่ยวกับพืชสมุนไพรมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีเนื้อหาสาระประกอบไปด้วย

- 1.1 ลักษณะของพืชสมุนไพรที่ต้องการส่งเสริม
- 1.2 วิธีการปลูกของพืชสมุนไพร
- 1.3 ประโยชน์ของพืชสมุนไพร
2. การบรรยาย เป็นวิธีที่ทำให้ชาวบ้านที่เข้าอบรมทราบถึงวิธีการปลูกพืชสมุนไพร โดยมีคู่มือใช้ประกอบการบรรยาย ซึ่งมีเนื้อหาสาระประกอบไปด้วย
 - 2.1 ลักษณะของพืชสมุนไพร
 - 2.2 วิธีการปลูกของพืชสมุนไพร
 - 2.3 ประโยชน์ของพืชสมุนไพร
3. การสอนให้ปฏิบัติ เป็นวิธีการหนึ่งที่จะพัฒนาทักษะของชาวบ้านที่เข้าอบรม โดยกระบวนการสาธิตการปลูกพืชสมุนไพร เป็นกระบวนการที่ชาวบ้านที่เข้าอบรมสามารถเห็นได้จริง มีการแสดงขั้นตอนปฏิบัติการปลูกพืชสมุนไพร และให้ชาวบ้านที่เข้าอบรมมีส่วนร่วมในการปลูกพืชสมุนไพร

ขั้นตอนวัดผลการปฏิบัติจากการจัดกิจกรรมการส่งเสริมโดยการอบรม

ในการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรได้มีการวัดผลการประเมิน 2 ด้าน คือ ด้านความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร และด้านทัศนคติเกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพร จากแบบสอบถามเรื่อง การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร: กรณีศึกษาชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ตอนที่ 2 ผลของการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ตารางที่ 4.2 ผลการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืชสมุนไพร

ความรู้ด้านการปลูกพืชสมุนไพร	จำนวน	ร้อยละ
ได้รับตกทอดมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ	53	44.53
มีใจรักในอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้จากการปลูกสมุนไพร	44	36.97
ได้รับประโยชน์จากการสมุนไพร	22	18.49

จากตารางที่ 4.2 พบว่า จากการปฏิบัติร่วมกันกับกลุ่มผู้วิจัย ในการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ประชากรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และเสริมรายได้จากการปลูกสมุนไพรเนื่องจากสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เรียงตามค่าเฉลี่ยร้อยละ ดังนี้ ได้รับตกทอดมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ (ร้อยละ 44.53) รองลงมา มีใจรักในอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้จากการปลูกสมุนไพร (ร้อยละ 36.97) และได้รับประโยชน์จากการสมุนไพร (ร้อยละ 18.49)

ตารางที่ 4.3 ผลการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านทัศนคติเกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพร

ทัศนคติ เกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพร	จำนวน	ร้อยละ
การปลูกพืชสมุนไพรเป็นอาชีพเสริมที่เป็นนำภาคภูมิใจ	89	74.79
การปลูกพืชสมุนไพรเป็นอาชีพเสริมที่ได้รับการยกย่องและยอมรับ	30	25.21

จากตารางที่ 4.3 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีทัศนคติเกี่ยวกับการใช้พืชสมุนไพร โดยการปลูกพืชสมุนไพรเป็นอาชีพเสริมที่เป็นนำภาคภูมิใจ มีเกียรติ ศักดิ์ศรี (ร้อยละ 74.79) และการปลูกพืชสมุนไพรเป็นอาชีพเสริมที่ได้รับการยกย่องและยอมรับ (ร้อยละ 25.21)

ตารางที่ 4.4 ผลการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านทัศนคติเกี่ยวกับการรวมกลุ่มในการปลูกพืชสมุนไพร

ทัศนคติเกี่ยวกับการรวมกลุ่มในการปลูกพืชสมุนไพร	จำนวน	ร้อยละ
การปลูกพืชสมุนไพรทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันในการปลูกพืชสมุนไพร	86	72.27
มีบางส่วนที่ไม่เข้าร่วมการปลูกรวมกลุ่ม	33	27.73

จากตารางที่ 4.4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้สึว่าการปลูกสมุนไพร ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันในการปลูกสมุนไพร (ร้อยละ 72.27) และมีบางส่วนที่ไม่เข้าร่วมการปลูกรวมกลุ่ม (ร้อยละ 27.73)

ตารางที่ 4.5 ผลการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ด้านทัศนคติเกี่ยวกับผลจากการรวมกลุ่มในการปลูกพืชสมุนไพร

ทัศนคติด้านผลจากการรวมกลุ่มในการปลูกพืชสมุนไพร	จำนวน	ร้อยละ
เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองราคาขาย	74	62.18
เพื่อรองรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ	36	30.25
เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้	9	7.56

จากตารางที่ 4.5 โดยกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่มีการรวมกลุ่มมีวัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างอำนาจในการต่อรองราคาขาย (ร้อยละ 62.18) และเพื่อรองรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ (ร้อยละ 30.25) และเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ (ร้อยละ 7.56)

และจากการศึกษาในประเด็นของกลุ่มประชากรเป้าหมาย มีความเห็นว่า มีความสะดวกสบายในการใช้ยาสมุนไพรค่อนข้างมาก เนื่องจากตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นพื้นที่เป็นพื้นที่ที่มีพื้นดินเป็นภูเขาปกคลุมไปด้วยป่าไม้นานาพรรณ อากาศร้อนชื้น ประชาชนก็จะนิยมปลูกพืชสมุนไพร เพื่อเอาไว้ใช้ในการรักษาโรคเบื้องต้น ซึ่งวัฒนธรรมวิถีชีวิตดังกล่าวนี้มีมาตั้งแต่สมัยโบราณกาล เมื่อผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อเท็จจริง จะพบว่าส่วนใหญ่เกือบทุกบ้านจะมีการปลูกพืชสมุนไพรเอาไว้ใช้ในครัวเรือน ดังนั้นเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยหรือมีอาการไม่รุนแรงมากนัก ชาวบ้านก็มักจะสามารถใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในบริเวณใกล้เคียงมารักษาขึ้นพื้นฐานได้อย่างทันที่และทันเวลา กรณีดังกล่าวสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า “แถวนี้ปลูกสมุนไพรกันแทบทุกบ้าน เพราะเป็นสัมภาษณ์ที่ว่า “แถวนี้ปลูกพืชสมุนไพรกันแทบทุกบ้าน เพราะเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ” (เพ็ญ วงษาสืบ, สัมภาษณ์, 2561) และจากการศึกษาเชิงคุณภาพในประเด็นของกลุ่มประชากรเห็นควรส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพิ่มรายได้ เพราะมีความจำเป็นในการดูแลสุขภาพด้วยยาจากพืชสมุนไพร ค่อนข้างมาก เนื่องจากพืชสมุนไพรส่วนใหญ่เป็นพืชที่ประชาชนนิยมปลูกกันอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีร้านขายยาแผนโบราณ นอกจากนี้แล้วยังมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแปรรูปพืชสมุนไพร เพื่อใช้ในการรักษาโรคต่างๆ เช่น มะนาว ช่วยรักษาอาการไอและขับเสมหะ ตะไคร้ ใช้เป็นส่วนประกอบของเครื่องปรุงอาหาร แล้วยังช่วยในเรื่องระบบทางเดินปัสสาวะ ดังนั้นในภาพของความเป็นจริงของพืชสมุนไพรเหล่านั้น ประชาชนสามารถใช้ควบคู่กันไปในการดำเนินชีวิตประจำวัน กล่าวคือเป็นไปได้ทั้งประโยชน์ของยารักษาโรคและประโยชน์ทางด้านโภชนาการ

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เองทำให้การใช้ยาสมุนไพรในการบำรุงร่างกายตลอดถึงการใช้ในการรักษาโรคจึงเป็นเรื่องง่ายและมีราคาต่ำกว่ายารักษาโรคแผนปัจจุบัน อีกทั้งการใช้พืชสมุนไพรยังปลอดภัยรวมทั้งยังไม่มีผลข้างเคียงถ้าผ่านกระบวนการผลิตอย่างถูกวิธีและปัจจัยที่สำคัญที่สุดสำหรับกรณีนี้คือปัจจัยด้านราคาที่เหมาะสมซึ่งประชาชนที่มีรายได้น้อยสามารถเข้าถึงได้ กรณีดังกล่าวสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า “สมุนไพรหาง่าย ราคาถูก ไม่มีเงินซื้อก็ขอกันกินได้” (ทิพวงศ์ วงษาสืบ, สัมภาษณ์, 2561) สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ข้อมูลในเชิงคุณภาพมีข้อค้นพบว่า ชาวบ้านในชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ทุกครัวเรือนที่เป็นเกษตรกรจะมีการปลูกพืชสมุนไพรสำหรับใช้ประกอบอาหาร เช่น มะนาว มะกรูด จิง ข่า ตะไคร้ พริกไทย ตำลึง เป็นต้น และอีกด้านหนึ่งสามารถใช้เป็นยาสมุนไพรรักษาอาการเจ็บป่วยที่ไม่รุนแรง เช่น การใช้เสลดพังพอน รางจืด เพื่อรักษาเวลาโดนแมลงสัตว์กัดต่อย เป็นการปฐมพยาบาลเบื้องต้นก่อนที่จะไปโรงพยาบาลตำบล อำเภอหรือจังหวัดต่อไป ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ยาสมุนไพรยังมีเพียงพอกับความต้องการของประชาชนที่จะใช้รักษาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นในเขตอำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จากกรณีดังกล่าวสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า “ชาวบ้านแถบนี้ปลูกสมุนไพรกันทุกบ้าน เจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่ต้องวิ่งไปถึงมือหมอหรอก” (ทิพวงศ์ วงษาสืบ, สัมภาษณ์, 2561) สอดคล้องกับการศึกษาเชิงคุณภาพในประเด็นของประชากรที่เห็นว่าการใช้ยาสมุนไพรประสิทธิผลในการรักษาโรคค่อนข้างมาก ด้วยความเร่งรีบของประชาชนในสมัยนี้ เพื่อที่จะต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ จะรอรักษาโรคให้หายขาดมันต้องใช้เวลาในการรักษา โรคบางอย่างที่ไม่ถึงขั้นล้มหมอนนอนเสื่อ ก็จะใช้รักษาเอาพอทุเลาไปก่อน เพื่อให้ไปทำงานหาเลี้ยงชีพได้ จึงหันไปให้ความสนใจในการรักษาของแพทย์แผนปัจจุบันกันมาก แต่ก็ยังมีประชาชนที่ให้ความสนใจในการรักษาโรคด้วยสมุนไพรยังคงให้การตอบรับการรักษาโรคด้วยสมุนไพร ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการรักษาโรคบางอย่างโรคต้องให้การรักษาที่ต่อเนื่อง เพื่อให้ให้อาการของโรคนั้นหายไปตามร่างกายที่เป็นอยู่และโรคบางโรคถ้าไม่หายขาดมันก็จะสามารถกลายเป็นโรคอื่น ๆ ที่อันตรายกว่าเดิมได้ ดังนั้นประสิทธิผลในการรักษาโรคด้วยสมุนไพรจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ประชากรกลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจจากกรณีดังกล่าวสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า “โรคบางอย่างโรคหายช้านัก ต้องอดทนรักษามันถึงจะหาย โรคบางอย่างถ้าไม่รักษาให้หายขาด อีกหน่อยถ้ามันกลายเป็นเป็นอย่างอื่นแล้วยุ่งเลย” (หอมจันทร์ มะจินลา, สัมภาษณ์, 2561)

ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยมีข้อค้นพบว่าภายใต้กระแสสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ที่ประชาชนในสังคมต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ จนเป็นเหตุให้ความสะดวกความสบายเริ่มมีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิต แม้ว่าพื้นที่ในชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จะเต็มไปด้วยแมกไม้ธรรมชาติที่พร้อมถึงพืช

สมุนไพรมากมายหลายชนิดก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติเราจะพบว่าเมื่อมีประชาชนอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ประชาชนมักจะนึกถึงยาแผนปัจจุบันเป็นอันดับต้น ๆ เนื่องจากยาแผนปัจจุบันนั้นหาซื้อได้ง่ายและสะดวกในการบริโภค ดังนั้นเมื่อความสะดวกในการหาซื้อยาแผนปัจจุบันรับประทานเองทำให้วัฒนธรรมในการใช้สมุนไพรเริ่มถูกกลืนกินและค่อย ๆ น้อยลง ยกเว้นกลุ่มประชาชนที่มีความมุ่งมั่นและมีความคาดหวังกับยาสมุนไพรที่สูงอยู่ยังคงรณรงค์และใช้สมุนไพรในการรักษาอาการของโรคต่อไปสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ที่ว่า “ถ้าจะกินยาสมุนไพรต้องเข้าปากว่าจะได้มา ไม่ใช่ของง่าย ไม่เหมือนกับยาสมัยใหม่หรือกินเดินเข้าเซเว่นก็หากินได้แล้ว” (สมพาน ศรีโสภา. สัมภาษณ์. 2561)

ดังนั้นในการศึกษาเชิงคุณภาพประเด็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ โดยที่ผู้วิจัยหยิบยกเอาประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างเสนอแนะให้มีการสนับสนุนให้ทุกหมู่บ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสมุนไพรที่สำคัญ จากการสัมภาษณ์มีข้อค้นพบว่าสาเหตุที่ทำให้ประชากรกลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการสนับสนุนให้ทุกหมู่บ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญเป็นอันดับแรกเนื่องจากสมุนไพร บุคคลทั่วไปอาจไม่รู้ว่าสมุนไพรต่างชนิดกันสามารถรักษาโรคได้ไม่เหมือนกัน เช่นเสลดพังพอน สามารถรักษาพิษของแมลงพิษ สัตว์กัดต่อยได้เป็นบางชนิดหรือสมุนไพรรางจืดสามารถนำมาต้มดื่มเพื่อชำระล้างสารพิษต่าง ๆ ได้ เป็นต้น บุคคลทั่วไปที่สนใจก็หาความรู้เรื่องสมุนไพรก็จะสามารถเรียนรู้ได้

และจากการไปสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมวิจัยการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนอุดมพัฒนา ผู้วิจัยได้ข้อมูลการสัมภาษณ์ดังนี้ เช่น

นางเพ็ง วงษาสืบ จากการเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ ทำให้ได้รู้วิธีการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อใช้เป็นยาพื้นบ้านให้กับตนเอง บุคคลในครอบครัวหรือบุคคลที่รู้จัก ตลอดจนสามารถเลือกปลูกพืชสมุนไพรให้ตรงกับความต้องการของตลาดเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้

นางทิพวงศ์ วงษาสืบ ทำให้ทราบได้ว่า การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรสามารถนำมาเป็นยาพื้นบ้านในการรักษาโรคเบื้องต้นได้ในเวลาฉุกเฉิน เช่น การถูกตะขาบกัด หรือโดนพิษจากแมลงต่าง ๆ สามารถนำมาเป็นยารักษาเบื้องต้นก่อนนำส่งโรงพยาบาลได้ ประกอบกับได้เข้าร่วมโครงการกลุ่มเกษตรกรของ อบต. วังบ่อ ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้สนใจที่จะศึกษาเพิ่มเติม

นายสมพาน ศรีโสภา ได้ให้ความคิดเห็นเพิ่มเติมจากการเข้าร่วมการวิจัยการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ ทำให้ได้เข้าไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในอินเทอร์เน็ต จึงทำให้

ทราบว่าปัจจุบัน กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกเผย “ตลาดสมุนไพรไทย” โตขึ้น 30% ส่งออกปีละ 1,000 ล้านบาท ประกอบกับแผนการส่งเสริมสนับสนุนสมุนไพรของภาครัฐ มีการส่งเสริมในเรื่องการปลูกสมุนไพร จะมีโอกาสที่ดีกว่าปลูกอย่างอื่น อาทิ ปลูกข้าวให้รายได้ราว 1 หมื่นบาทต่อไร่ ขณะที่ปลูกสมุนไพรจะให้รายได้ 2-4 หมื่นบาทต่อไร่ แต่จะต้องเป็นเกษตรกรอินทรีย์ โอกาสเกษตรกรในเรื่องสมุนไพรยังมีมาก โดยเฉพาะการส่งเสริมให้มีการปลูกสมุนไพรแซมเป็ย 4 ตัว ได้แก่ กระชายดำ ไพล บัวบก และขมิ้นชัน รวมถึงพืชสมุนไพรอื่น ๆ อย่างเช่น พริกไทย เป็นสมุนไพรที่ประเทศไทยต้องนำเข้าจากประเทศจีนจำนวนมาก แม้จะไม่ได้เป็นสมุนไพรแซมเป็ย แต่เข้าอยู่ในตำรับยามากและมีการใช้ในชีวิตประจำวันมากเช่นเดียวกัน และทางหน่วยงานได้กำหนดผลิตภัณฑ์แซมเป็ย 4 ประดักดิ์ ซึ่งเป็นสมุนไพรที่มีศักยภาพทางเศรษฐกิจสูง จำง่าย ๆ คือ ก.พ.บ.ข. ได้แก่ ก.คือ กระชายดำ พ.คือ ไพล บ.คือ บัวบก และ ข.คือ ขมิ้นชัน จึงเป็นที่มาของ คำว่า “ก.พ.บ.ข.” ให้เป็นสมุนไพรเป้าหมายกระตุ้นเศรษฐกิจ หรือแม้แต่ยาสี่พันที่เป็นยาสี่พันจากตำรับยาไทย ต้นตมูลาของแบรนด์ “ซอคุน” ที่เมื่อนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบที่ทันสมัย ทำให้มีราคาสูงถึงหลอดละ 650 บาท แต่กำลังเติบโตอย่างมากโดยเฉพาะในกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย เนื่องจากมีสรรพคุณ ในการป้องกันแผลในปากและร้อนใน หรือน้ำมันหอมระเหย ไทย เมม โมริของแบรนด์ “ชมภิญญ์” ที่เป็นการสกัดจากมะกรูด มะนาว ช่วยให้ร่างกายรู้สึกผ่อนคลาย (ที่มา คมชัดลึก : <https://www.thaihealth.or.th/Content/43547>)

นายสมาน อำนวย ข้าราชการครูชำนาญ ด้ให้เหตุผลประกอบเพิ่มเติมในการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ จากการศึกษาค้นคว้าต่าง ๆ ในอินเทอร์เน็ต และหนังสือพิมพ์ ทำให้สนใจที่ปลูกพืชสมุนไพร ทำให้เกิดการรวมกลุ่มเครือข่ายในการทำกิจกรรม เหมือนเช่น กรณีตัวอย่างของนายจาริก ทาวะรัมย์ เกษตรกรดีเด่น สาขาการผลิตพืชอินทรีย์ดีเด่น ของสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4 (สวพ.4) กรมวิชาการเกษตร เป็นเกษตรกรตัวอย่างที่ได้รับการรับรองแหล่งผลิตพืชอินทรีย์ แล้วสามารถจำหน่ายผลผลิตในราคาที่สูงกว่าท้องตลาด โดยทำการปลูกพืชสมุนไพร จากการทำเกษตรแบบพอเพียงด้วยการปลูกพืชอินทรีย์ที่ไม่ต้องใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมี ประกอบกับทางโรงพยาบาลตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี เข้ามาส่งเสริมให้ปลูกพืชสมุนไพร การบันทึกข้อมูลการผลิต มีการจดบันทึกข้อมูลการปฏิบัติงานประจำ ตั้งแต่ขั้นตอนแรกจน ถึงขั้นตอนการเก็บผลผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อมูลการปฏิบัติในแปลง เมื่อปฏิบัติตามข้อกำหนด จึงได้การรับรองมาตรฐานแหล่งผลิตพืชอินทรีย์ 2556 คือ ขมิ้นชัน กับ ไพล ต่อมาในปี 2558 ได้รับการรับรองเพิ่มอีก 10 ชนิด ได้แก่ ตะไคร้หอม ตะไคร้ ชุมเห็ดเทศ ใบหม่อน เตยหอม เพชรสังฆาต พญาขอ ใบหนาด รวงจืด และหญ้าริแพร์ ส่งผลให้ผู้ที่ได้รับการรับรองแหล่งผลิตพืชอินทรีย์จะได้ราคาที่สูงขึ้นจากราคาปกติ เช่น ขมิ้นชัน ราคาท้องตลาดจะอยู่ที่ 12 บาท/กก. พอเป็นขมิ้นชันอินทรีย์ขาย

ได้ 22-24 บาท/กก. ไพลทั่วไปราคาอยู่ที่ 15-18 บาท/กก. แต่ไพลอินทรีย์สามารถขายได้ราคาสูงถึง 27 บาท/กก. ซึ่งผลผลิตทั้งหมดจะส่งขายให้กับทางโรงพยาบาล มีรายได้เฉลี่ยสัปดาห์ละ 4,000-5,000 บาท ดังนั้นจึงทำการปลูกขมิ้นชัน และกระชายดำ ส่งขายยังร้านปานชลธิปโอสถ หรือบางครั้งจะมีพ่อค้าคนกลางจากตลาดจักรวรรดิมารับซื้อ เพื่อส่งขายให้กับโรงพยาบาลอภัยภูเบศรที่ทำการผลิตยาสมุนไพร ทำให้มีรายได้เสริมเข้ามาในครอบครัว

และจากการติดตามผลการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ทำให้ได้ข้อมูลหลังการส่งเสริมดังนี้

นางทิพวงศ์ วงษาสืบ มีผลผลิตพืชสมุนไพร ขิง ปลูก 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 20 กิโลกรัม ขมิ้น 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 25 กิโลกรัม ได้รายได้ 12,500 บาท มีรายได้เพิ่มขึ้น 3,500 บาท

นางเพ็ญ วงษาสืบ มีผลผลิตพืชสมุนไพร ขิง ปลูก 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 15 กิโลกรัม ขมิ้น 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 15 กิโลกรัม ได้รายได้ 7,500 บาท มีรายได้เพิ่มขึ้น 1,500 บาท

นางสมพร กางอันเดช มีผลผลิตพืชสมุนไพร ขิง ปลูก 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 17 กิโลกรัม ขมิ้น 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 15 กิโลกรัม ได้รายได้ 8,000 บาท มีรายได้เพิ่มขึ้น 1,500 บาท

นางหอมจันทร์ มะจันลา มีผลผลิตพืชสมุนไพร ขิง ปลูก 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 16 กิโลกรัม ขมิ้น 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 18 กิโลกรัม ได้รายได้ 7,500 บาท มีรายได้เพิ่มขึ้น 1,500 บาท

นายสมพาน ศรีโสภา มีผลผลิตพืชสมุนไพร ขิง ปลูก 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 18 กิโลกรัม ขมิ้น 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 17 กิโลกรัม ได้รายได้ 8,000 บาท มีรายได้เพิ่มขึ้น 2,000 บาท

นายสิริพงษ์ โพธิ์ดี มีผลผลิตพืชสมุนไพร ขิง ปลูก 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 15 กิโลกรัม ขมิ้น 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 15 กิโลกรัม กระชายดำ 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 15 กิโลกรัม ได้รายได้ 10,500 บาท มีรายได้เพิ่มขึ้น 6,500 บาท

นายสมาน อำนวยชัย มีผลผลิตพืชสมุนไพร กระชายดำ ปลูก 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 12 กิโลกรัม ขมิ้น 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 15 กิโลกรัม ได้รายได้ 7,500 บาท มีรายได้เพิ่มขึ้น 3,000 บาท

นางบัวคลี่ แยมนิล มีผลผลิตพืชสมุนไพร กระชายดำ ปลูก 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 15 กิโลกรัม ขมิ้น 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 20 กิโลกรัม ได้รายได้ 10,500 บาท มีรายได้เพิ่มขึ้น 4,500 บาท

นางวนิดา วลัยศิลป์ มีผลผลิตพืชสมุนไพร กระชายดำ ปลูก 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 17 กิโลกรัม ขมิ้น 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 15 กิโลกรัม ได้รายได้ 8,500 บาท มีรายได้เพิ่มขึ้น 2,500 บาท

นางสมจิตร ศรีโสภา มีผลผลิตพืชสมุนไพร กระชายดำ ปลูก 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 15 กิโลกรัม ขมิ้น 10 กิโลกรัม ได้ผลผลิต 16 กิโลกรัม ได้รายได้ 9,000 บาท มีรายได้เพิ่มขึ้น 3,000 บาท

จากผลการติดตามการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อส่งเสริมรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา สามารถทำเป็นอาชีพเสริมหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวได้

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาวิธีการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ผลจากการวิจัยพบว่า จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ปลูกสมุนไพรที่เข้าร่วมโครงการวิจัยการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ต้องการรู้วิธีการปลูกพืชสมุนไพร มีความรู้ในการในการจำหน่ายพืชสมุนไพร ต้องการอบรมและศึกษาดูงานเรื่องเกี่ยวกับพืชสมุนไพร สอดคล้องกับงานความเชื่อมโยงระหว่างยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี 6 ด้าน กับยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (ด้านสาธารณสุข) แผนงานที่ 8 ศูนย์กลางสุขภาพนานาชาติ (ย1) และเขตเศรษฐกิจพิเศษ ตามโครงการศูนย์กลางบริการเพื่อส่งเสริมสุขภาพ (Wellness Hub) ที่ต้องการให้มีกิจกรรมกลุ่มอุตสาหกรรมบริการการแพทย์ครบวงจรและบริการการแพทย์แผนไทย พัฒนาอุตสาหกรรมและการตลาดสมุนไพรสู่สากล และพัฒนาพืชสมุนไพรและยาไทย ที่ใช้ประโยชน์ในการดูแลสุขภาพและสร้างความสามารถในการแข่งขันของระบบอุตสาหกรรมยาสมุนไพรของประเทศ โครงการศูนย์กลางบริการด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพและพืชสมุนไพรไทย (Product Hub) ที่ต้องการให้มีกิจกรรมสมุนไพรและผลิตภัณฑ์ ได้รับการส่งเสริม พัฒนาโดยใช้ในการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคทุกกลุ่มวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ

ผลิตภัณฑ์พืชสมุนไพรสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจของประเทศ สร้างผลิตภัณฑ์สุขภาพเพื่อการจัดการเรียนรู้ การดูแลสุขภาพด้วยตนเอง รวมทั้งเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคการบำบัดรักษาอย่างแพร่หลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ และการใช้บริการการแพทย์แผนไทยและยาสมุนไพรบูรณาการผสมผสานเข้าสู่ระบบบริการสุขภาพของประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลให้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพและความงามมีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล ผลิตภัณฑ์สมุนไพรและยาไทยได้รับการศึกษา วิจัยและพัฒนา นำไปสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ ผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพและความงามเป็นที่นิยมใช้อย่างแพร่หลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ

รวมทั้งสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจด้วยการส่งออกจำหน่ายต่างประเทศ (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์, สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, พฤษภาคม 2559)

สอดคล้องกับหลักการสำคัญของการพัฒนาเมืองสมุนไพร ได้กล่าวถึงเกษตรเดินหน้า ส่งเสริมปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ ประชาสัมพันธ์ กรมส่งเสริม สืบเนื่องจาก การจับมือกัน 4 ฝ่าย ระหว่างกรมส่งเสริมการเกษตร บริษัทผลิตภัณฑ์สมุนไพรไทย จำกัด ศูนย์สงครามพิเศษ จ.ลพบุรี และเกษตรกร ทำข้อตกลงปลูกสมุนไพรแบบอินทรีย์ ในปี 2561 ซึ่งทางศูนย์สงครามพิเศษ อ.เมืองฯ จ.ลพบุรี ได้จัดสรรพื้นที่บริเวณไร่นาพรานประชา กว่า 70 ไร่ ให้เกษตรกร 25 ราย ปลูกสมุนไพร 2 ชนิด คือ คือฟ้าทะลายโจรและขมิ้นชัน ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐาน (2559, หน้า 25) ที่กล่าวถึง พืชสมุนไพรต่าง ๆ นั้นมีการรับซื้อกันอยู่เสมอ ส่วนราคามากน้อยแตกต่างกันตามที่มีมากหรือน้อย หายากหรือหาง่าย ดอกคำฝอย ปลูกกันแล้วอย่างเป็นล่ำเป็นสัน ส่วนมากปลูกกันในภาคเหนือมากกว่าที่อื่น นับว่าเป็นสมุนไพรราคาแพง การจะไปหาดอกคำฝอยที่ขึ้นเองตามป่าดงนั้น คงไม่มีอีกแล้ว ส่วนพืชสมุนไพรที่ไม่นิยมปลูกกันก็เพราะมีอยู่แล้วตามธรรมชาติไม่น้อย เช่น หญ้าคา ซึ่งมักจะนำเอารากมาปรุงยาได้ดี หรือนำมาเข้ากับตัวยาสมุนไพรอื่น ๆ เพื่อเป็นการแก้กระหายน้ำสร้างความสดชื่นให้แก่ผู้ดื่ม

และจากการจัดกิจกรรมส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรให้กับผู้เข้าร่วมวิจัย ตามรูปแบบการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรผ่านการฝึกอบรมโดยการบรรยาย การศึกษาดูงาน และการลงมือปฏิบัติ ทำให้ผู้เข้าร่วมวิจัยมีความรู้และทัศนคติที่ดีต่อการปลูกพืชสมุนไพร สอดคล้องกับงานวิจัยของสุภรัชต์ อินทรเทพ สุวารีย์ ศรีปฐณะ และผมหอม เชิดโกทา (2560, หน้า 78) ที่ให้ข้อเสนอแนะถึงแนวทางพัฒนาการถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน ควรรณรงค์ให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยการดูแลรักษาฟื้นฟูป่าที่เป็นแหล่งสมุนไพร และขยายพันธุ์ปลูกเพิ่มในพื้นที่สวนครัวรอบบ้านเพื่อสะดวกแก่การใช้ประโยชน์และสร้างสิ่งแวดล้อมที่สวยงามให้แก่ชุมชน ควรปรับปรุงรูปแบบการถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้านให้เป็นระบบ โดยให้มีสาระในการถ่ายทอดที่ครอบคลุมทั้งการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการแปรรูปทั้งเพื่อเป็นอาหารเป็นยา ผู้ถ่ายทอดหลักควรเป็นปราชญ์ โดยมีนักวิชาการเสริมและสนับสนุนโดยผู้นำชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระบวนการถ่ายทอดควรมี 3 ขั้นตอน ได้แก่ การให้ความรู้ การสร้างเจตคติ และการฝึกทักษะ โดยใช้วิธีการถ่ายทอดที่หลากหลาย เช่น การบรรยาย การใช้สื่อ การวิเคราะห์ ศึกษาจากกรณีตัวอย่างและการฝึกปฏิบัติ ควรสร้างสื่อวีดิทัศน์ ที่ใช้ในการถ่ายทอดเป็นคู่มือความรู้พืชสมุนไพร ผู้รับการถ่ายทอดต้องสมัครใจและมุ่งเพื่อให้เกิดความรู้ และมีเจตคติที่ดีต่อการจัดการอนุรักษ์และใช้สมุนไพรทั้งจากแหล่งธรรมชาติและปลูกเพิ่มในครัวเรือน ทำให้ชุมชนมีความหลากหลายทาง

ชีวภาพของพืชสมุนไพรเพิ่มขึ้นส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์และสมดุลของสิ่งแวดล้อมในชุมชนลดลง (สุวรรณิ ไชยชนะ, 2547)

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาผลของการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังป้อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า จากการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังป้อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ และจากการจัดกิจกรรมส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร พบว่า ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้านสมุนไพร และมีการพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการรักษาโรคเบื้องต้นด้วยสมุนไพรเป็นประจำ และจากการที่ราคาสมุนไพรในประเทศไม่คงที่ ทำให้ผู้ผลิตมีรายได้ไม่แน่นอน และปริมาณสมุนไพรในธรรมชาติลดลง ทำให้ธุรกิจสมุนไพรไม่ยั่งยืน

จากการสำรวจพื้นที่พบว่า มีสมุนไพร ส่วนที่นำมาใช้เป็นยาสมุนไพร จะใช้ทั้งส่วนใบและยอด เปลือกหรือลำต้น ราก และดอก ผลและ เมล็ดมาใช้เป็นยา ส่วนใหญ่การปลูก/การหาสมุนไพรจะเป็นไปตามฤดูกาล และตามยอดสั่งซื้อ ซึ่งสมุนไพรบางชนิดได้จากการปลูกไว้ในครัวเรือน บางชนิดหาได้ตามป่าละเมาะ (นายสมานต์ อำมาตย์, ผู้ให้ข้อมูล) และบนเขาที่อยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้าน โดยเฉพาะในอำเภอหนองบัว หมู่บ้านอุดมพัฒนา จะมีการขุดหาและทำข่าตากแห้งขายหรือผลิตภัณฑ์จากดอกอัญชัญตากแห้ง ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงพัฒนาและหาวิธีการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ ดังนี้ 1) สร้างฐานข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค 2) จัดกิจกรรมให้แพทย์แผนไทย ผู้ผลิต ผู้ซื้อ ร้านขายยา และหน่วยงานราชการที่ส่งเสริมการปลูกสมุนไพร ได้มาพบปะแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น และศึกษาดูงานหน่วยงานที่ผลิตหรือปลูกสมุนไพรที่มีชื่อเสียง และดำเนินธุรกิจสมุนไพรแบบยั่งยืน 3) ปรับปรุงการค้าเนินธุรกิจการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ เพื่อช่วยให้เกิดรายได้เสริมหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว รวมทั้งการขยายธุรกิจสมุนไพรให้เกิดความน่าเชื่อถือ 4) ออกแบบผลผลิตให้เป็นผลิตภัณฑ์ของตนเอง 5) ติดต่อหาช่องทางการตลาด การจัดจำหน่ายให้มากขึ้น 6) ใช้โลโก้ของตนเองเพื่อแสดงการันตีความร่วมมือในงานวิจัยลงในบรรจุภัณฑ์ หรือในป้ายโฆษณาประชาสัมพันธ์

สอดคล้องกับงานของวิไล ประกอบกิจ (2553, หน้า 47) ได้กล่าวว่า พืชสมุนไพร อารุชโบราณแต่ทันสมัย ตามปกติการจัดการศัตรูพืชในระบบเกษตรอินทรีย์จะเน้นหลักการกันไว้ดีกว่าแก้ ดังที่ได้กล่าวไปแล้วหากป้องกันไม่อยู่ เราจำเป็นที่จะต้องหาทางควบคุมจำนวนประชากรของศัตรูพืชให้ลดลงอย่างเร่งด่วนวิธีการหนึ่งที่มีประสิทธิภาพก็คือการใช้สารสกัดจากพืชสมุนไพรชนิดที่พองหาได้ง่ายทั่วไป เช่น สะเดา ส่วนต่าง ๆ ของสะเดา คือใบ เปลือกและเมล็ดประกอบด้วยสารเคมีโดยเฉพาะอย่างยิ่งสารอะเซแลคตินที่ออกฤทธิ์ต่อแมลงหลายอย่าง ทั้งการขับ

ไ้ระงับการกินอาหาร ทำให้เป็นหมัน และทำให้ไข่ไม่ฟักเป็นตัว ยังมีสมุนไพรอีกหลายชนิด ซึ่ง ตะไคร้หอม ข่า ขมิ้นชัน บอระเพ็ด กระเทียม ยาสูบเป็นต้นซึ่งสอดคล้องกับภาวนา อัสวะประภา (2543, หน้า 85) ได้กล่าวว่าการปลูกพืชสมุนไพรที่ปลูกง่าย ไข่เป็นอาหารและยาได้ และเน้นชนิดที่เหมาะสมกับการปลูกไว้ใช้เองในบ้าน บางชนิดสามารถปลูกให้เลื้อยไปคลุมรั้ว เช่น ตำลึง มะระ พักข้าว ถั่วพู เพชรสังฆาต และรางจืด บางชนิดปลูกไว้ให้ร่มเงาและเป็นอาหารได้ทั้งปี เช่น สะเดา จืดเหล็ก ต้นแค มะขาม มะพร้าว และทองหลาง บางชนิดใช้คลุมตบแต่งพื้นที่ไปด้วยในตัว เช่น หล้า ปักกิ่ง เตยหอม บัวบก ชะพู ข่า พลูดาว หล้าหนวดแมว ตะไคร้ และจากการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้สอดคล้องกับงานวิจัยของอริกมล ต.ไชยสุวรรณและคณะ (2560, หน้า 56) ที่ทำการศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนการปลูกสมุนไพรของกลุ่มเกษตรกรบ้านหนองสุวรรณ ตำบลบ้านกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ จากพืชสมุนไพร จำนวน 4 ชนิด ได้แก่ ขมิ้นชัน ใพล ตะไคร้ มะกรูด ที่เป็นสมุนไพรหลัก พบว่าผลตอบแทนจากการจำหน่าย ตะไคร้ ขมิ้นชัน และมะกรูด เฉลี่ยเท่ากับ 2,468.57 บาทต่อปี 1,472.27 บาทต่อปี และ 443.00 บาทต่อปี ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ทำให้ทราบว่ากิจกรรมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเป็นอาชีพเสริมของเกษตรกร จะอยู่รอดในระยะเริ่มแรกและในระยะยาวได้ ถ้าเกษตรกรมีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำเนินงานในแต่ละปี ดังนั้นในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต้องให้รู้จักใช้และจัดการอย่างชาญฉลาดและรอบคอบ เลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด และในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ควรเริ่มต้นที่ตนเองก่อนและต้องมาจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กล่าวใน หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ 2 เรื่องสิทธิชุมชน (มาตรา 66-67) ว่าบุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และในส่วนที่ 8 เรื่องแนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม (มาตรา 85) กำหนดให้ส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน และคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติทั้งผืนดิน ผืนน้ำ วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยประชาชน ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2550)

ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ได้อัญเชิญหลัก **“ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”** ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นพันธกิจ โดยให้มีการพัฒนาประเทศให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ บนหลักการของการแปลงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติในทุกมิติของการพัฒนา (ส่วนที่ 3 ร่างกรอบทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11) ซึ่งคนในชุมชนต้องร่วมมือกันและมีองค์ความรู้ในเรื่องการจัดการเรื่องการคงอยู่ของสมุนไพร ที่มาจากชุมชนท้องถิ่นเองและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ซึ่งจะสามารถส่งผลให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นนั้นมีคุณธรรมและนำองค์ความรู้ที่ได้เป็นภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิต และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและทำให้สังคมเป็นรากแก้วที่มั่นคงของประเทศ ตลอดจนสามารถสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ตลอดจนอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างยั่งยืน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัย อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยโดยเรียงตามลำดับ ดังนี้

1. วิธีการในการส่งเสริมชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จากการสัมภาษณ์ และสังเกต พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจ สนใจในการปลูกพืชสมุนไพร เพื่อเพิ่มรายได้ในครัวเรือนในช่วงหลังจากการทำอาชีพหลัก เช่น การทำนา ทำไร่ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีความพร้อมในด้านการตลาด การปลูก และพื้นที่ในการปลูก แต่พืชสมุนไพรที่พวกเขาปลูกยังขาดความสมบูรณ์ ยังไม่ตรงตามความต้องการของตลาด และยังขาดความรู้ที่จะพัฒนาพืชสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าของพืชสมุนไพรเหล่านั้น จากการลงพื้นที่ส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร ทำให้พบว่าพฤติกรรมการใช้พืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ยังผูกพันผูกติดอยู่แนวคิดการแพทย์แผนไทย เห็นได้จากปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการในการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรอยู่ระดับมาก เช่น ความสะดวกสบายในการใช้ยาสมุนไพร ที่สามารถหาได้ง่าย หมายถึง พืชสมุนไพร ชาวบ้านมักจะปลูกตามบริเวณบ้านในการนำมาใช้ในการประกอบอาหาร และใช้เป็นยารักษาโรคซึ่งโรคบางโรคสามารถเกิดได้ง่าย เช่น โรคลม ชาวบ้านก็จะนำไปกระพราดตำน้ำคั้นกิน ทำให้บรรเทาอาการของโรคได้ ปัจจัยในเรื่องประสิทธิผลในการรักษาโรคด้วยพืชสมุนไพร ชาวบ้านที่เกิดอุบัติเหตุจากการถูกน้ำร้อนลวกสามารถใช้พืชสมุนไพรว่านหางจระเข้ นำมาใช้ในการรักษาพิษร้อนจากน้ำร้อนลวก ได้ผลที่ดี บางรายที่มีอาการท้องเสีย สามารถนำเปลือกของต้นฝรั่ง มาตำน้ำคั้นกิน ซึ่งจะช่วยรักษาอาการ

ท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี หรือบางรายที่มีอาการ ไอ ก็จะสามารถนำน้ำมะนาว เกลือ น้ำอุ่น ผสมกันและดื่ม เพื่อรักษาอาการไอได้ จากสาเหตุดังกล่าวบ่งบอกถึงความคิดที่ยังมีความเชื่อในการรักษาแบบการแพทย์แผนไทยอยู่

ผู้วิจัยเห็นสมควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือส่วนราชการ เข้าไปสนับสนุนและให้การช่วยเหลือในปัญหาดังกล่าวให้แก่ชาวบ้านที่สนใจ เพื่อช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่ม และยังคงคล้อยต่อแผนพัฒนาประเทศอีกด้วยควรมีแหล่งเรียนรู้และบุคลากรที่มีความรู้เชี่ยวชาญในเรื่องสมุนไพร เช่น หมอพื้นบ้าน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของประชาชนในชุมชน เพื่อให้ความรู้กับประชาชน และนำความรู้นั้นไปปฏิบัติอีกต่อไป และส่งเสริมให้มีการจัดตั้งชมรมสมุนไพรในหมู่บ้าน เพื่อที่จะสามารถให้ความรู้กับประชาชนในชุมชนเพื่อให้สามารถที่จะนำมาใช้ได้ทันทีและเป็นการปฐมพยาบาลเบื้องต้น ก่อนที่จะไปสถานพยาบาลอีกต่อไป

2. ผลจากการส่งเสริมชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนอุดมพัฒนา หลังจากผู้วิจัยได้ทำการส่งเสริมชาวบ้านเกี่ยวกับการปลูกพืชสมุนไพร พบว่าชาวบ้านมีความสนใจที่จะปลูกพืชสมุนไพรเป็นอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ ด้วยความร่วมมือจากผู้นำชุมชน หน่วยงานราชการ จึงทำให้ชาวบ้าน มีความเชื่อมั่นและคิดว่าตนจะต่อยอดการปลูกพืชสมุนไพร เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ในครัวเรือน และยังเป็นการอนุรักษ์พืชสมุนไพรของไทยให้คงอยู่ต่อไปอีกด้วย ซึ่งความคุ้มค่าในการลงทุนและความสามารถในการแข่งขันเชิงเศรษฐศาสตร์ของพืชสมุนไพร จากผู้ประกอบการที่ยินดีให้ข้อมูลการซื้อขายพืชสมุนไพร ราคาจำหน่ายและผลิตภัณฑ์ พบว่า มีความคุ้มค่าและความสามารถในการแข่งขันอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างดี จากการประเมินรายได้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรหลังจากเข้าร่วมการวิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรแต่ละรายมีการพัฒนาผลผลิตของตนเอง และมีการปรับปรุงพัฒนาสถานที่จัดจำหน่ายให้ดีขึ้น ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากการวิเคราะห์รายได้ก่อน-หลังการเข้าร่วมวิจัยและพัฒนาธุรกิจพืชสมุนไพร ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น การวิเคราะห์เส้นทางและการเชื่อมโยงการตลาดพบว่ากลุ่มผู้ผลิตจะทำการปลูกพืชสมุนไพรไว้ใช้เองและเพื่อขายให้กลุ่มผู้ซื้อขาย ทั้งในและนอกอำเภอ รวมทั้งขายส่งให้โรงงานผลิตยาสมุนไพรและร้านขายยาสมุนไพรในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล การแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการซื้อ-ขายพืชสมุนไพร และต้นทุนพืชสมุนไพรที่แท้จริงกับราคาซื้อขายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จากการดำเนินการวิจัย “การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา” สามารถสรุปรูปแบบการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร จากการสำรวจปัญหาและความต้องการของเกษตรกรผู้ร่วมวิจัย จึงดำเนินการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรดังกล่าวเป็น 3 ช่วง ดังนี้ช่วงต้นน้ำ ที่มองจากพื้นฐานตั้งแต่การปลูก ซึ่งต้องดำเนินการสร้างเกษตรกรที่ดี และเก็บเกี่ยวสมุนไพรแบบถูกต้อง ผู้เกี่ยวข้อง คือ กลุ่มผู้ผลิต ได้

ส่งเสริมศักยภาพ ดังนี้ 1) ด้านการปลูกสมุนไพรให้ได้มาตรฐาน 2) ให้ความรู้ด้านการปลูกและการเก็บเกี่ยว 3) ใช้เทคโนโลยีการรดน้ำต้นสมุนไพร ทำให้ช่วยเพิ่มผลผลิตให้ได้มากขึ้น และจัดทำระบบฐานข้อมูลด้านสมุนไพรเพื่อจัดทำเป็นข้อมูลที่ใช้ร่วมกันของผู้ปลูกสมุนไพร ช่วงกลางน้ำเป็นช่วงนำผลผลิตสู่การใช้ประโยชน์ ซึ่งหมายถึง การซื้อ-ขายสมุนไพร ปัญหาที่พบมากคือ 1) ผู้ผลิตต้องการให้ผู้ซื้อพืชสมุนไพรในราคาที่เหมาะสม ดังนั้นจึงควรมีการประกันราคากลางของพืชสมุนไพร และ 2) ด้านผู้รับซื้อพืชสมุนไพรต้องการพืชสมุนไพรที่สะอาด มีสารออกฤทธิ์ทางพืชสมุนไพรสูงที่สุด ซึ่งงานวิจัยได้อบรมการทำเกษตรปลอดภัย และการเก็บเกี่ยวผลผลิตสมุนไพรที่เหมาะสม ช่วงปลายน้ำ เป็นการสร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์พืชสมุนไพร และการส่งเสริมการตลาดในงานวิจัยจึงส่งเสริมการพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์ให้น่าสนใจ และมีความหลากหลายผลผลิต ตามความต้องการของผู้บริโภค จากนั้นทำการรับรองมาตรฐานการผลิต อย. เพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ เชื่อมโยงการตลาด ขยายฐานลูกค้าทั้งในและต่างประเทศ และสร้างความร่วมมือของทุกหน่วยงานทั้งในจังหวัด

ข้อเสนอแนะ

1. ชุมชน เจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพและรายได้ที่ให้แก่เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยแต่ละฝ่ายควรมีการส่งเสริมความรู้ การใช้เทคโนโลยี การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต และความสามารถในการผลิตทุกขั้นตอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในลักษณะของการลดต้นทุนควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพ และใช้ทรัพยากรการเกษตรอย่างเหมาะสมที่ยังคงสภาพที่เหมาะสมต่อการผลิตโดยคำนึงถึงการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมหรือเพิ่มช่องทางการจำหน่ายที่ให้แก่เกษตรกรสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการกำหนดราคาผลผลิตและส่วนต่างระหว่างราคาที่เกษตรกรได้รับกับราคาที่รับซื้อหรือราคาที่ผู้บริโภคต้องจ่าย ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม การขอรับรองมาตรฐานการผลิต การลดความเสี่ยงในการประกอบอาชีพปลูกสมุนไพร รวมทั้งจัดช่องทางที่เพิ่มความสะดวกระหว่างเจ้าหน้าที่และเกษตรกรในการรับข้อมูล ข่าวสารความรู้ และการปรึกษาแนะนำที่ต่อเนื่อง

2. ในการทำวิจัยในครั้งต่อไปควรจะทำในเรื่องช่องทางการผลิตแปรรูปพืชสมุนไพรจำหน่ายในตลาดสังคมออนไลน์

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กฤษณา ไกรสินธุ์. (2561). มติชน. หนังสือพิมพ์. 16 เมษายน 2561.
- กระทรวงสาธารณสุข. กองวิจัยและพัฒนาสมุนไพร. (2543) **คู่มือสมุนไพรเพื่อการสาธารณสุขมูลฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : เท็กซัสแอนดเจอร์นอล โคเปอร์เรชั่น.
- กษิรวรรษ แสงรัตน์. (2550). **การศึกษาศมุนไพรในผลิตภัณฑ์สุขภาพในจังหวัดเชียงใหม่ / กษิรวรรษ แสงรัตน์**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- กองบรรณาธิการนิตยสารเทคโนโลยีชาวบ้าน. (2559). **เกษตรหลังเกษียณ โอกาสเพิ่มรายได้และสร้างกำไรชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- กลุ่มงานพัฒนาวิชาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร สถาบันแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. (2547). **คู่มือประชาชนในการดูแลสุขภาพด้วยการแพทย์แผนไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.
- กลุ่มงานพัฒนาวิชาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร สถาบันแพทย์แผนไทย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. (2554). **ธาตุเจ้าเรือน**. กรุงเทพมหานคร: สามเจริญพาณิชย์.
- คณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์. (2558). **ความหมายของสมุนไพร**. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ มีนาคม, 25. จาก http://samunprai-thai.blogspot.com/2009/08/blog-post_02.html.
- คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (2557). **ประวัติการใช้สมุนไพรในประเทศไทย**. (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ มีนาคม, 25. จาก <http://www.cheerylifeline.net/index.php>.
- คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (2560). **แผนแม่บทแห่งชาติ ว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 – 2564**, กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดบุค เซ็นเตอร์.
- ชัยณรงค์ เพ็ชรศิริ. (2560). **พฤติกรรมการใช้สมุนไพรของประชาชนในอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี**. ภาคนิพนธ์. ร.ป.ม. (การปกครองท้องถิ่น). จันทบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ธวัชชัย กมลธรรม. **อริบตีกรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก**. (2558). (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ มีนาคม, 25. จาก <https://www.hfocus.org/content/2015/06/10169>.

- น้ำทิพย์ คำแร่และ ยุวนิดา สุภา. (2557). การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรแก่นตะวันสำหรับชาวบ้านท่าขอนยาง ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เบญจวรรณ เหมือนตา และรัฐพร บุญสุข. (2553). การใช้สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐานเพื่อการดูแลรักษาสุขภาพของประชาชนในชุมชนตำบลไม้เค็ด อำเภอมือง จังหวัดปราจีนบุรี. รายงานวิจัยทางการแพทย์แผนไทยประยุกต์ มหาวิทยาลัยบูรพา
- บัวบุชา. (2551). ยาสมุนไพรไทย. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา.
- บุญศรี นุเกตุ และคณะ. (2551). โรคและสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : โครงการสวัสดิการวิชาการ สถาบันพระบรมชนก.
- ประนอม เดชวิศิษฐ์สกุล. (2554). เอกลักษณะทางเภสัชเวชของเครื่องยาสมุนไพรไทย. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยสมุนไพร กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์.
- เพ็ญธิดา ทิพย์โยธา. (2547). การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ภาคภูมิ พาณิชยุปการนันท์. (2559). สถานีวิจัยยาสมุนไพรและเทคโนโลยีชีวภาพทางเภสัชกรรม. สงขลา : คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ภาณุพรรณ. (2559). คู่มือการปลูกสมุนไพรถูกต้องตามหลักวิชาการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งแสงการพิมพ์.
- ภาวนา อัสวะประภา. (2543). คู่มือการปลูกพืชสมุนไพร. กรุงเทพมหานคร : สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)
- วิไล ประกอบกิจ. (2553). การใช้ยาสมุนไพรในระบบบริการสุขภาพปัจจุบัน:กรณีศึกษา เครื่องยาบริการสุขภาพ อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา, การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 9(1), 47-55.
- ส่งเสริมการเกษตร. กรม, (2545). สมุนไพรน้ำจืด. กรุงเทพมหานคร : สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร. กรมส่งเสริมการเกษตร. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสงขลา. (2560). ส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร. (2560). (6201200) . สืบค้นเมื่อ มีนาคม, 31. จากวารสารการเกษตร.
- สุภรัชต์ อินทรเทพ, สุวารีย์ ศรีปุ่นะ และหม่อม เชิดโกทา. (2560). สภาพปัญหาและแนวทางการถ่ายทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน ในการดำรงชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในชุมชน จังหวัดสระแก้ว. ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.

สุเมธ ตันติเวชกุล.(2558). ใต้เบื้องพระยุคลบาท. พิมพ์ครั้งที่ 13.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มติชน.

สุวัฒน์ ปิยธนาพงษ์. (2546). สมุนไพรเพื่อสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่นจำกัด (มหาชน).

เสรี พงศ์พิศ. (2551). แผนแม่บทชุมชนประชาพิสัยและการพัฒนา.กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์ การพิมพ์.

_____. (2553). ร้อยคำที่ควรรู้. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์.

_____.(2554).เรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์มติชน.

สำนักงานโครงการนวัตกรรมการสาธารณสุขมูลฐาน, (2554). (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ มีนาคม, 25. จาก <http://www.ipisear.org/th/index.php>.

สำลี ใจดี, สุนทรี วิทยานารถไพศาล, รพีพล ภโวาท และคณะ,(ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ มีนาคม, จาก http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs1-1_7.html.

อรรคณัฐ ชัยพรเมตตา. (2553). คลังข้อมูลด้านสมุนไพรไทยอัจฉริยะ. ภาคนิพนธ์ วิศวกรรมคอมพิวเตอร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อภิชาติ ศรีสะอาด และพัชรี สำโรงเย็น. (2560). เกษตรเดินตามรอยพ่อ พออยู่ พอกิน พอเพียง กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์นาคาอินเตอร์มีเดีย.

อารีกรมล ต.ไชยสุวรรณ และคณะ. (2560). การวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนการปลูกสมุนไพรของกลุ่มเกษตรกรบ้านหนองสุวรรณ ตำบลบ้านกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

อารีย์ลักษณ์ อุคมแก้ว. (2555). เคล็ดลับการใช้สมุนไพรไทย. นนทบุรี : ชัมซิงค์ ทุรีด จำกัด.

Best, John W. 1977. Research in Education. 3rded. Englewood Cliffs, New Jersey :Prentice Hall. Inc.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

คู่มือ

การส่งเสริมชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา
ตำบลวังป้อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

คู่มือ

การส่งเสริมชาวบ้านปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา
ตำบลวังป้อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

คู่มือฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย
เรื่อง การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้
ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังป้อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

รุ่นที่ 3

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2561

คำนำ

พืชสมุนไพร ปลูกง่ายดูแลไม่ยาก ปลูกแล้วดูแล โดยการรดน้ำ ใส่ปุ๋ยคอกจะช่วยให้พืชสมุนไพรเจริญเติบโตดี เห็นชาวบ้านส่วนใหญ่ปลูกในกระถางหรือภาชนะต่างๆ แล้วปล่อยให้ปลงละเลยไม่ค่อยดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร บางครั้งก็นำสมุนไพรที่ปลูกมาใช้ประโยชน์บ้างเป็นครั้งคราวแล้วก็ไม่ได้อีก ปล่อยให้ยู่ตามยถากรรม ซึ่งถ้าเราให้ความสนใจ ดูแลรักษา ให้ปุ๋ย ให้น้ำ ปลูกเพื่อใช้เอง ส่งออกขายก็ได้

คู่มือการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านอุดมพัฒนาคมมีประโยชน์ไม่มากนักน้อย และขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ให้คำแนะนำทำให้คู่มือฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์

นายสมควร ปานขลิบ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
โครงการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเสริมรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์	1
ความสำคัญพืชสมุนไพร	8
การดูแลรักษาพืชสมุนไพร	
- ดิน	9
- ปุ๋ย	10
- น้ำ	11
การปลูกพืชสมุนไพร 3 ชนิด	
- กระชายดำ	12
- ขมิ้นชัน	13
- ขิง	15
บรรณานุกรม	17
ภาคผนวก	18

โครงการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเสริมรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังป้อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

หลักการและเหตุผล

“คนไทยภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีมิตรไมตรีบนวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง ยึดมั่นในวัฒนธรรมประชาธิปไตย และหลักธรรมาภิบาล การบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานที่ทั่วถึง มีคุณภาพ สังคมมีความปลอดภัยและมั่นคง อยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี เกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ระบบการผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน อยู่บนรากฐานทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองและแข่งขันได้ในเวทีโลก สามารถอยู่ในประชาคมภูมิภาคและโลกอย่างมีศักดิ์ศรี” ตามยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนา ข้อที่ 3.5 ยุทธศาสตร์การเป็นเศรษฐกิจและสังคมสีเขียว ข้อ 3.5.4 ประเทศไทยเป็นประเทศที่อยู่ในเขตร้อน สภาพภูมิอากาศในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันออกไป เป็นผลให้ในแต่ละพื้นที่มีศักยภาพในการปลูกพืชชนิดต่าง ๆ และเกิดความหลากหลายของพืชที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์เป็นผู้ปลูกขึ้น

ชุมชนบ้านอุดมพัฒนา อยู่ในตำบลวังป้อ เป็นตำบลหนึ่งที่อยู่ในอำเภอหนองบัว สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีแหล่งน้ำ พื้นที่ป่ามาก ทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะด้านป่าไม้ โดยเฉพาะพันธุ์ชนิดต่างพืชต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชสมุนไพรที่ชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ได้ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นอาหาร หรือยารักษาโรคต่าง ๆ ซึ่งในปัจจุบันพบว่าชุมชนบ้านอุดมพัฒนาเองหรือชุมชนใกล้เคียงได้มีการเข้าป่าเพื่อหาและใช้ประโยชน์สมุนไพรและพื้นบ้าน โดยไม่ได้มีการอนุรักษ์ ส่งเสริม หรือขยายพันธุ์ให้มีการคงอยู่ของสมุนไพรจากชุมชนในพื้นที่และนอกพื้นที่ที่มีการใช้โดยไม่ยึดหลักแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในด้านการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือให้รู้จักใช้และจัดการอย่างชาญฉลาดและรอบคอบ เลือกลงใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด ในการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ควรเริ่มต้นที่ตนเองก่อนและต้องมาจากการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กล่าวใน หมวด 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ 2 เรื่องสิทธิชุมชน (มาตรา 66-67) ว่าบุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติทั้งผืนดิน ผืนน้ำ วิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นและการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยประชาชน ชุมชน

ท้องถิ่น และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย,2550) ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ได้ัญญะหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นพันธกิจ โดยให้มีการพัฒนาประเทศให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ บนหลักการของการแปลงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติในทุกมิติของการพัฒนา (ส่วนที่ 3 ร่างกรอบทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11)

ดังนั้นแนวทางหนึ่งที่จะสามารถน้อมนำ แสดงความจงรักภักดี รวมถึงการปลูกฝังการดำเนินรอยตามแนวทางพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตลอดจนสามารถช่วยแก้ปัญหาการสูญหายของพันธุ์พืชสมุนไพรในชุมชนท้องถิ่น และสามารถช่วยอนุรักษ์ฟื้นฟูส่งเสริม ตลอดจนปลูกจิตสำนึกรักษ์ในทรัพยากรที่อยู่ในพื้นที่ของตนเองให้คงอยู่มีกินมีใช้สำหรับรุ่นลูกหลานต่อไปได้ ก็คือคนในชุมชนต้องร่วมมือกันและมีองค์ความรู้ในเรื่องการจัดการเรื่องการคงอยู่ของสมุนไพรที่มาจากชุมชนท้องถิ่นเองและความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นนั้นมีคุณธรรมและนำองค์ความรู้ที่ได้เป็นภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิต และสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนและทำให้สังคมเป็นรากแก้วที่มั่นคงของประเทศ ตลอดจนสามารถสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ตลอดจนอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างยั่งยืน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงต่อไป

หลักการทั่วไปในการปลูกพืชสมุนไพรเช่นเดียวกับกับการปลูกพืชอื่น ๆ ก็คือ ต้องรู้เสียก่อนว่าพืชที่จะปลูกนั้นเป็นพืชน้ำ หรือพืชบก เป็นพืชยืนต้นขนาดใหญ่ หรือไม้ขนาดกลาง หรือไม้ล้มลุกพวกวัชพืช หรือพืชผักที่มีอายุสั้น ชอบดินฟ้าอากาศหรือสภาพแวดล้อมธรรมชาติแบบแล้งหรือชื้น เพราะการที่จะปลูกพืชชนิดใดให้เจริญงอกงามได้ดี ก็ต้องปลูกในแหล่งที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อพืชนั้น ๆ จะสังเกตได้ว่าในสภาพแวดล้อมเดียวกัน พืชบางชนิดขึ้นง่าย-ปลูกง่ายไม่ต้องดูแลเอาใจใส่มากนักก็เจริญงอกงามได้ดี แต่พืชบางชนิดกลับขึ้นยาก-ปลูกยาก แคระแกร็น ไม่เจริญเติบโต ทั้งนี้เป็นเพราะความต้องการของพืชแต่ละชนิดแตกต่างกันไป ดังนั้นเมื่อคัดเลือกชนิดของพืชสมุนไพรที่จะปลูก แล้ว ก็จำเป็นจะต้องปลูกในที่ที่มีสิ่งแวดล้อมโดยธรรมชาติเหมาะสมกับพืชชนิดนั้นๆ ด้วย หรืออย่างน้อยก็ต้องคัดแปลงให้ใกล้เคียงกัน รวมทั้งการเตรียมดิน การให้อาหาร ตลอดจนการดูแลรักษาอย่างเหมาะสม พืชจึงจะเจริญงอกงามได้ดี และสามารถนำมาใช้ได้ตามต้องการ

ดังนั้นการส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของสมุนไพรในท้องถิ่นก็มีความสำคัญ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพของตนเอง ผ่านการแพทย์แผนไทย และดารับยาสมุนไพร เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนเองใน

เบื้องต้น ก่อนที่จะเก็บใช้ได้ป่วย ดังนั้น เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับประชาชนในพื้นที่ ผู้วิจัย จึงได้จัดทำโครงการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรจีน

วัตถุประสงค์

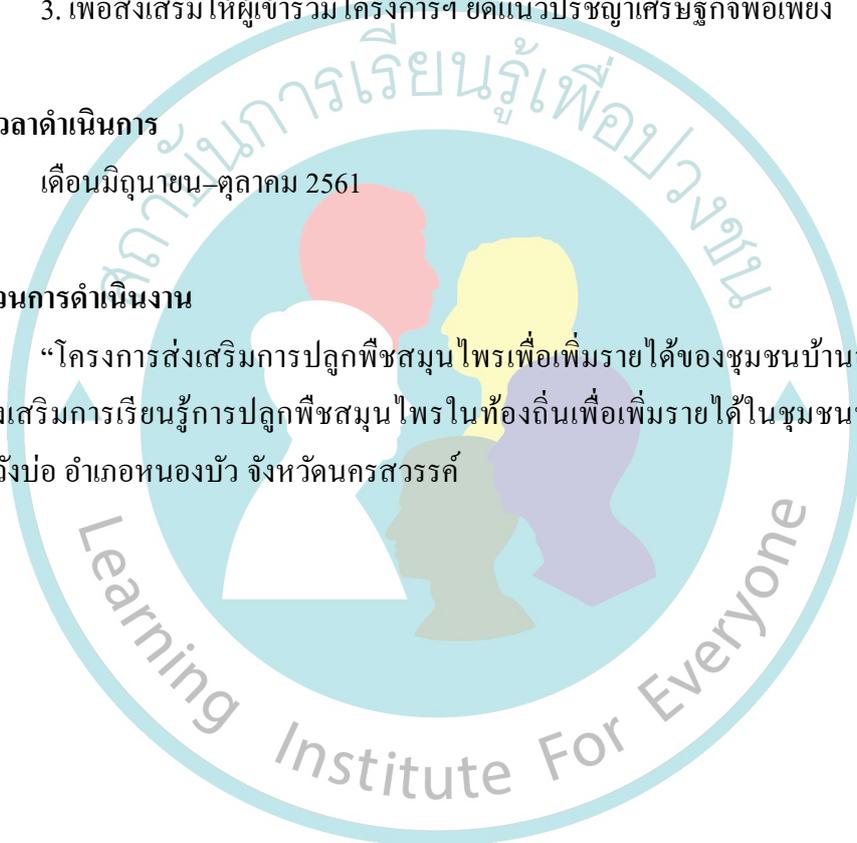
1. เพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร
2. เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรสามารถพัฒนาและขยายความรู้ไปสู่ประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรม
3. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมโครงการฯ ยึดแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

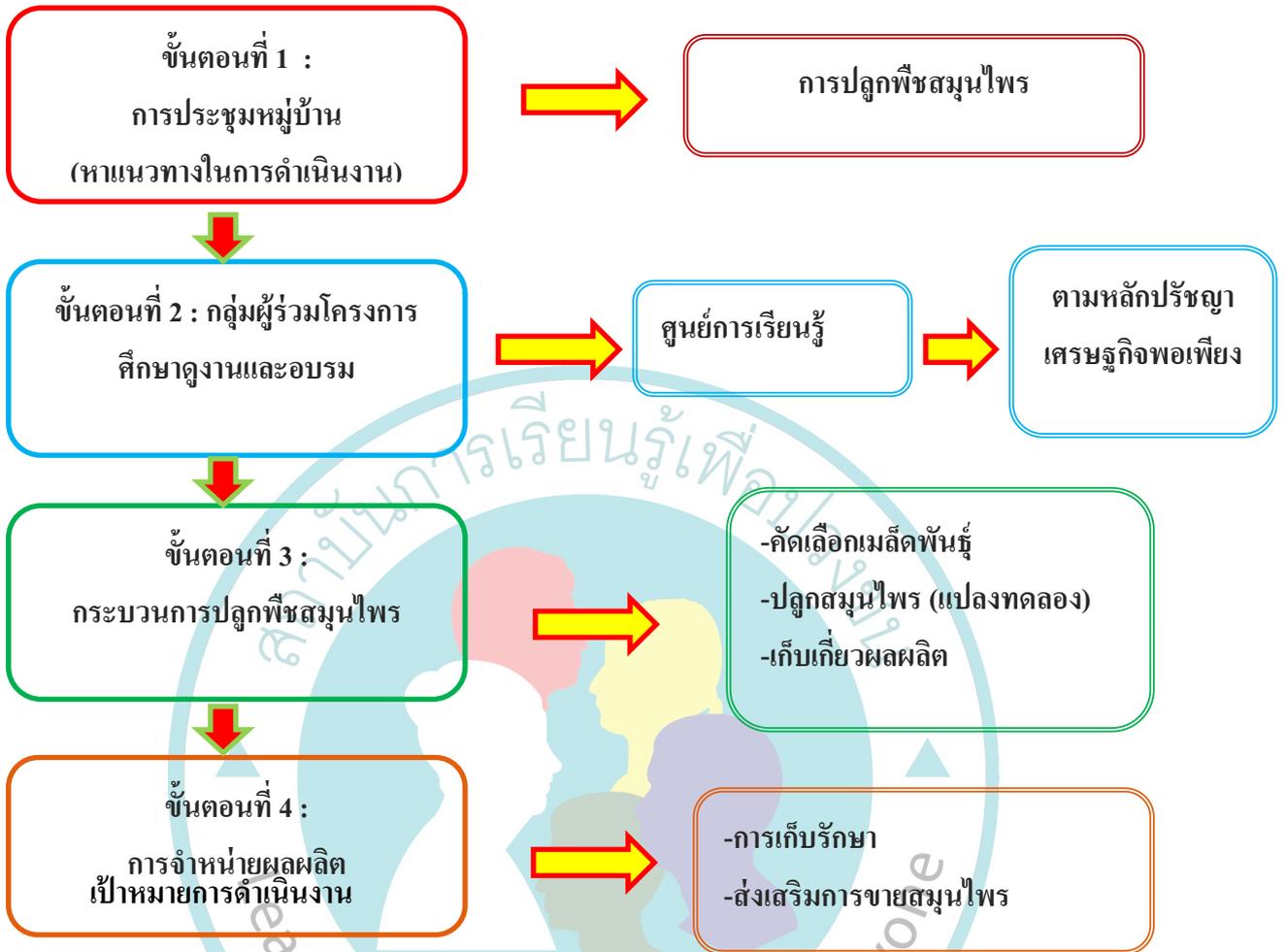
ระยะเวลาดำเนินการ

เดือนมิถุนายน-ตุลาคม 2561

กระบวนการดำเนินงาน

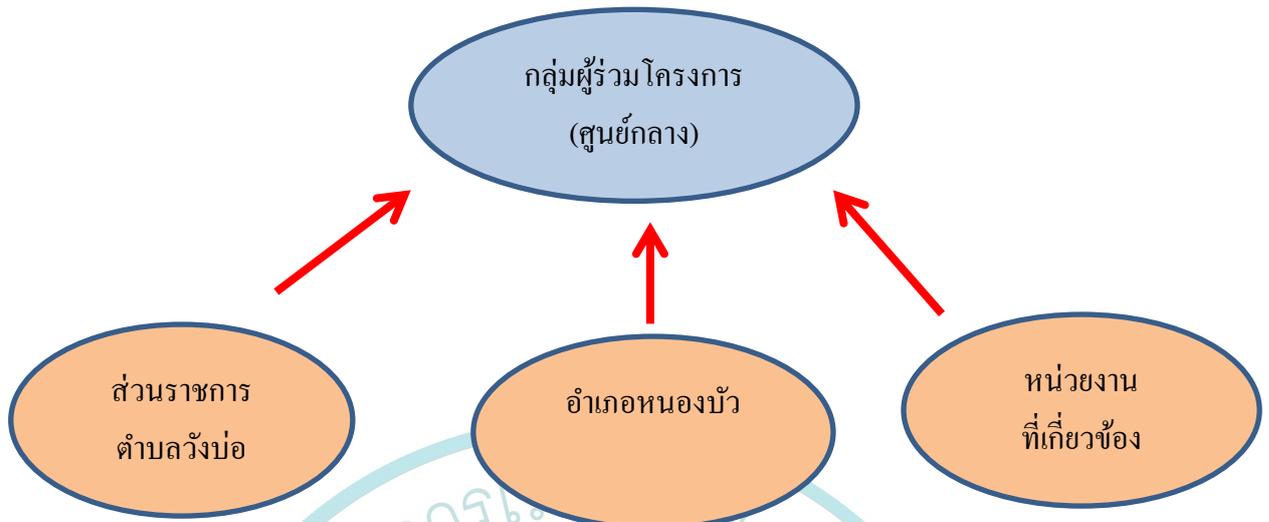
“โครงการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา” ใน เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้การปลูกพืชสมุนไพรในท้องถิ่นเพื่อเพิ่มรายได้ในชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

เพื่อขับเคลื่อนโครงการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรฯ กำหนดอบรมและศึกษาดูงาน จำนวน 20 คน เพื่อดำเนินการดังนี้

- 1) ส่งเสริมความรู้ และต่อยอดการปลูกสมุนไพร
- 2) ศึกษาดูงานโครงการพระราชดำริเพื่อพัฒนาองค์ความรู้

งบประมาณ

จำนวน 15,000 บาท (หนึ่งหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

ผู้รับผิดชอบโครงการ

นายสมควร ปานขลิบ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรได้เรียนรู้การใช้ชีวิตประจำวันตามหลักการของความพอเพียง ตามโครงการตามรอยพ่อหลวง
2. ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรศึกษาดูงาน สามารถศึกษาเรียนรู้โครงการต้นแบบ ตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยดำเนินกิจกรรมตามรอยพ่อหลวง
3. ทำให้เป็นต้นแบบการส่งเสริมความรู้และการปลูกพืชสมุนไพร
4. เป็นการส่งเสริมความรู้ และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ มีคุณค่า สร้างความสามัคคี

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานใน โครงการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ในชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย 5 กิจกรรม ดังนี้

(1) การประชุมโครงการเรียนรู้การปลูกพืชสมุนไพรในท้องถิ่นในชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

เพื่อเป็นการอบรม ประชุม และหารือกับผู้เข้าร่วมโครงการเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินโครงการเกี่ยวกับการเรียนรู้การปลูกพืชสมุนไพรในท้องถิ่น

การเรียนรู้การปลูกพืชสมุนไพรในชุมชนบ้านอุดมพัฒนานั้น เริ่มต้นมาจากปราชญ์ชุมชนที่มีความสนใจในการศึกษาเรื่องสมุนไพรในท้องถิ่น เพื่อใช้ประโยชน์จากสมุนไพรในการรักษาโรคเป็นการส่วนตัว และได้นำไปเผยแพร่แก่เพื่อนบ้าน ทำให้มีการรวบรวมพืชสมุนไพรที่กว้างขวางขึ้น และเกิดเป็นสวนสมุนไพรในชุมชนที่มีผู้ให้ความสนใจเป็นจำนวนมากทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ผู้เข้าร่วมโครงการฯ จึงเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาสวนสมุนไพรให้เป็นศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรในท้องถิ่น ด้วยการจัดระบบหมวดหมู่พืชสมุนไพรและส่งเสริมการเรียนรู้ด้านสมุนไพร

(2) การฝึกอบรมและส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร

การฝึกอบรมและส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร เป็นการนำองค์ความรู้การปลูกพืชสมุนไพร เป็นการพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ในชุมชนให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น ตามแนวคิดการพึ่งพาอาศัยกันของชุมชน เพื่อสร้างความร่วมมือกันในชุมชน และนำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชน

(3) การอบรมและศึกษาดูงาน ณ ศูนย์ชัยพัฒนาการเกษตรสิรินธร บ้านสะพานยาว หมู่ 11 ตำบลเนินมะกอก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร

การอบรมและศึกษาดูงาน ณ ศูนย์ชัยพัฒนาการเกษตรสิรินธร บ้านสะพานยาว หมู่ 11 ตำบลเนินมะกอก อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร เพื่อเป็นการศึกษาเรียนรู้ด้านการเกษตรตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยได้นำองค์ความรู้ที่ได้มาพัฒนาต่อยอด

(4) การผลิตพืชสมุนไพร

การผลิตพืชสมุนไพร ผู้เข้าร่วมโครงการฯ เห็นควรให้มีการจัดแบ่งแปลงปลูกพืชสมุนไพรออกเป็น 3 แปลง โดยในแต่ละแปลงจะมีการปลูกพืชสมุนไพรต่างชนิดกันไป ได้แก่ ขมิ้นชัน ขิง และกระชายดำ เพื่อเป็นการทดลอง ผู้เข้าร่วมโครงการฯ ในการผลิตสมุนไพรให้ได้ผลผลิตที่ดีที่สุด ซึ่งจะสามารถนำไปต่อยอดในการพัฒนาพืชสมุนไพรที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่มากที่สุด

(5) การส่งเสริมการตลาดผลิตภัณฑ์พืชสมุนไพร

การส่งเสริมทางการตลาดและการประชาสัมพันธ์ที่มีความทันสมัยให้มากยิ่งขึ้น เช่น Website หรือ Facebook เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ในวงกว้าง อีกทั้งยังให้ความสำคัญถึงการให้ข้อมูลในกระบวนการผลิตในรูปแบบของเกษตรอินทรีย์ อันเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น

บทสรุป

ชุมชนบ้านอุดมพัฒนา หมู่ที่ 9 ตำบลวังบ่อ ถือเป็นต้นแบบของหมู่บ้านในการพัฒนาทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดคุณค่า โดยการน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ทำให้ชุมชนบ้านอุดมพัฒนา มีต้นทุนที่ดีสำหรับการพัฒนาต่อยอดการปลูกพืชสมุนไพรในท้องถิ่น อันถือเป็นการช่วยสนับสนุนสิ่งที่ชุมชนขาดแคลนให้มีและใช้ทรัพยากรที่ได้รับการสนับสนุน เพื่อพัฒนาต่อยอดให้ดียิ่งขึ้นไป

โครงการฯ นี้ ถือเป็นการสร้างประโยชน์อย่างยั่งยืนให้แก่ชุมชน กล่าวคือ เป็นการช่วยต่อยอดและเสริมสร้างการเรียนรู้ให้กับชุมชน และทำให้กลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการฯ สามารถดำเนินกิจกรรมของกลุ่มตนเองต่อไปได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ การพัฒนาต่างๆ ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน และเป็นการต่อยอดจากสิ่งที่ชุมชนมีอยู่เดิมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนไปอย่างยั่งยืนและมั่นคง

ความสำคัญพืชสมุนไพร

ความสำคัญนั้นเป็นการทราบกันมาแล้วว่า ในสมัยโบราณแพทย์แผนไทยเราได้นำเอาสมุนไพรทั้งหลายมาปรุงเป็นยาขนานต่าง ๆ ในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บนานาชนิด

ความจริงแล้วพืชสมุนไพรใช้กันแพร่หลายมาช้านานแล้วในวงการแพทย์แผนโบราณของไทย ใช้มานานนับเป็นพันปีแล้ว

พืชสมุนไพรที่แพทย์แผนโบราณของไทยเราใช้กันมามากมายนั้นปรากฏว่ามีอยู่หลายร้อยชนิดด้วยกัน

วิธีการปลูกพืชสมุนไพร

ในสมัยก่อนการปลูกพืชสมุนไพรนั้นนับว่าเป็นเรื่องยาก เพราะไม่มีใครปลูกกันอย่างเป็นล่ำเป็นสันนัก หรือบางทีก็ไม่มีการปลูกกันเลย

นอกจากเข้าป่าไปตัดเอามา หรือไปถากเอาเปลือก ตัดกิ่งตัดต้นเอาเนื้อไม้หรือแก่นสมุนไพรมาเท่านั้น การปลูกพืชสมุนไพรมีหลายวิธี คือ

- ปลูกด้วยเมล็ด
- ปลูกด้วยต้นกล้าหรือกิ่งชำ
- ปลูกด้วยหัวหรือเหง้า
- ปลูกด้วยหน่อ
- ปลูกด้วยไหล
- ปลูกด้วยจุกหรือตะเกียง
- ปลูกด้วยใบ
- ปลูกด้วยราก

การดูแลรักษาพืชสมุนไพร

การปลูกพืชอะไรก็ตาม การดูแลรักษานั้นจำเป็นมาก พืชสมุนไพรก็เช่นเดียวกัน จำเป็นจะต้องดูแลรักษาให้เจริญงอกงามที่อยู่เสมอ เพราะมีความสำคัญและเป็นการรักษาคุณภาพของตัวยาที่มีอยู่ในพืชสมุนไพรต่างๆ เหล่านั้น

หากพืชสมุนไพรอ่อนแอ แคระ แกร็น เจริญเติบโตไม่เต็มที่ ตัวยาที่มีอยู่ก็มีได้ไม่เต็มที่ซึ่งน่าจะต้องอ่อนลงไป มีน้อยเกินสมควรไปเลย เอามาใช้ก็ได้ประโยชน์ไม่มากเพียงพออย่างพืชสมุนไพรที่เจริญเติบโตเต็มที่ มีความเป็นปกติ

เหตุนี้เอง ในเมื่อการเพาะชำดีแล้ว ปลูกก็ดีแล้ว ต้นพืชสามารถเจริญงอกงามได้แล้ว การดูแลรักษาจึงจะต้องติดตามกันไปอีกด้วย ความสมบูรณ์จึงจะเกิดขึ้นได้ พืชสมุนไพรจะเจริญงอกงาม ดินนั้นก็ไ้ทราบกันมาแล้วว่าขึ้นอยู่กับปัจจัย 5 อย่างนั่นเอง ก็ได้แก่ ดิน น้ำ แสงแดด ความร้อน ความเย็นหรืออุณหภูมิ ปัจจัยสำคัญเหล่านี้มีความหมายมากสำหรับพืชทุกอย่าง ขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ย่อมทำให้เกิดการผิดปกติไปได้

การดูแลรักษานี้ก็ได้แก่จะต้องปฏิบัติให้ต้นพืชสมุนไพรมีความเจริญเติบโตไปตามธรรมชาติได้ดี ส่งผลดีแก่ผู้ปลูกและเป็นเจ้าของ เพื่อประโยชน์จากการนำเอามาใช้เป็นตัวยาปรุงผสมเป็นยารักษาโรคต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมและมีสรรพคุณดังประสงค์

ผู้ดูแลรักษาพืชสมุนไพรทั้งหลายสมควรเข้าใจและรอบรู้ถึงเรื่องการดูแลรักษาให้ดี ฝ้าสังเกตการเจริญเติบโตของพืชสมุนไพรให้มาก คำนึงถึงปัจจัยสำคัญดังกล่าวคือ ดิน น้ำ แสงแดด อุณหภูมิ อากาศ

นอกจากนี้แล้วยังจะต้องดูแลเรื่องศัตรูของพืชสมุนไพรบางอย่างอีกด้วยแมลง และ โรคของพืชสมุนไพรบางชนิดอาจจะเกิดมีขึ้นก็ได้ การใส่ปุ๋ย ปุ๋ยอะไร ใส่มากน้อยเพียงใด ใส่เมื่อไร จะต้องทราบอีกด้วย ลองมาพิจารณาวิธีการดูแลรักษาพืชสมุนไพรกันได้เลยดังต่อไปนี้

ดิน

เรื่องของดินก็เป็นเรื่องใหญ่ สำคัญมากสำหรับพืชสมุนไพรทั้งหลายโดยทั่วไป เนื่องจากพืชสมุนไพรที่จะต้องเอาแร่ธาตุต่างๆ มาจากดิน ดินจึงเป็นส่วนสำคัญมากอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ก็มีแสงสว่างจาก ดวงอาทิตย์ อากาศโดยรอบ จึงจะสังเคราะห์เป็นประโยชน์แก่พืชได้ ความจริงแล้วแร่ธาตุในดินนั้นมีอยู่มากมายทีเดียว มากนับ ร้อยๆ ชนิดด้วยกันเท่าที่มีการวิจัยกันมาแล้ว แต่ที่สำคัญสุดๆ ที่มีความจำเป็นแก่พืชทั้งหลายนั้น ทราบกัน ว่ามีอยู่ประมาณ 17 ชนิด แบ่งออกเป็นธาตุอาหารหลัก ธาตุอาหารรอง จุลธาตุ

ธาตุอาหารหลัก (Primary essential elements)

- ไนโตรเจน (N)
- ฟอสฟอรัส (P)
- โพแทสเซียม (K)

ธาตุอาหารรอง (Secondary essential elements)

- แคลเซียม (Ca)
- แมกนีเซียม (Mg)
- กำมะถัน (S)

จุลธาตุ (Micronutrient elements หรือ Trace elements) หมายความว่า เป็นธาตุอาหารที่พืชต้องการเพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่ก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน ซึ่งเมื่อขาดไปแล้วพืชสมุนไพรหรือพืชทั่วไปทั้งหลายก็จะเกิดอาการผิดปกติไป โดยเฉพาะความเจริญงอกงาม เติบโตจะผิดปกติไปได้

จุลธาตุ มีดังต่อไปนี้

- เหล็ก (Fe)
- สังกะสี (Zn)
- แมงกานีส (Mn)
- ทองแดง (Cu)
- โบรอน โมลิบดีนัม โคบอลท์ (Co)
- คลอรีน (Cl)

สำหรับที่เหลืออีก 3 อย่างก็ได้แก่ คาร์บอน ไฮโดรเจนและ ออกซิเจน ที่พืชสมุนไพรจะได้รับมาจากอากาศและน้ำนั่นเอง อย่างไรก็ตามแร่ธาตุในดินนั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่โดยตลอดเวลาที่เดียว ถ้ามีแร่ธาตุในดินน้อยเกินไป ความอุดมสมบูรณ์ของดินก็จะลดน้อยลงทันที พืชสมุนไพรที่เจริญเติบโตช้าหรือไม่เจริญเติบโตเลย อ่อนแอ ความต้านทานโรคก็น้อยลง

เรื่องนี้จำเป็นจะต้องทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์มากๆ เสมอ เมื่อพืชดูดซึมอาหารหรือดูดเอาแร่ธาตุจากดินเรื่อยๆ การปลูกซ้ำกันในพืชสมุนไพรชนิดเดียวกันก็จะยิ่งทำให้ดินเสื่อม หมดสภาพไปโดยเร็ว

จึงมีคำแนะนำที่ดีว่าควรปลูกพืชตระกูลถั่วสลับกันไปบ้างเพื่อ บำรุงดิน ดินก็จะมีคุณภาพดีขึ้น อีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้ดินมีคุณภาพ เหมาะสมในการปลูกพืชสมุนไพรก็ได้แก่การให้ปุ๋ยบำรุงดินเพื่อให้พืชสมุนไพรดูดซึมเอาแร่ธาตุมาใช้ประโยชน์ได้ดีขึ้น ซึ่งจะได้อีกกล่าวถึงต่อไปพอสมควรมากในการปลูกพืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ไม่ว่าจะพันธุ์ไม้อะไรก็ตาม

ปุ๋ย

ปุ๋ย (Fertilizer) มีความสำคัญมากในการปลูกพืชพันธุ์ไม้ต่างๆไม่ว่าจะเป็นพันธุ์ไม้อะไรก็ตาม ปุ๋ยนั้นแบ่งออกเป็น 2 ชนิดด้วยกัน คือ

1. ปุ๋ยอนินทรีย์ (Inorganic fertilizer)
2. ปุ๋ยอินทรีย์ (Organic fertilizer)

บางคนก็เรียกว่าปุ๋ยวิทยาศาสตร์ เช่น ปุ๋ยยูเรีย ปุ๋ย N-P-K เป็นต้น ปุ๋ยอินทรีย์ เป็นปุ๋ยที่ได้มาจากสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายทั้ง ที่รู้จักกันว่า ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก พืชสมุนไพรทั้งหลายนั้นสมควรเอาปุ๋ยอินทรีย์หรือปุ๋ยคอก มาใส่จะเหมาะสมกว่า ปุ๋ยอนินทรีย์หรือปุ๋ยวิทยาศาสตร์ เนื่องจากว่าปุ๋ยอินทรีย์นั้นเมื่อย่อยละลายแล้วรากของพืช ดูดซึมเอาประโยชน์ต่างๆ ไปใช้ได้อย่างสมบูรณ์ ถูกต้อง

มีอะไรที่ดี อย่างครบครันมาก ปริมาณและแร่ธาตุจะแตกต่างกันออกไปตามชนิดของปุ๋ย เมื่อให้ปุ๋ย อินทรีย์กับพืชสมุนไพรไปแล้ว ปุ๋ยจะค่อยๆ สลายย่อย โดยแบคทีเรียหรือจุลินทรีย์ที่อยู่ในดิน รากของพืชสมุนไพรจะดูดซึม เอาแร่ธาตุที่เป็นประโยชน์เข้าไปช้าๆ และสม่ำเสมอเกินไป ดินก็จะอุ้มน้ำ ได้ดีอีกด้วย การย่อยสลายของปุ๋ยจะเกิดมีช่องว่างอยู่ในดิน ทำให้ดินไม่แน่นแข็ง แต่จะมีการไหลเวียนของอากาศได้ดีกว่า ดินก็จะดีขึ้น การเปลี่ยนแปลงไปอย่างช้าๆ นี้เองก็ให้เกิดผลดี ดินที่ใดก็ตามที่มีอินทรีย์วัตถุ ไล่เดือนก็จะเกิดมีมากขึ้นด้วย เพราะอินทรีย์วัตถุเป็นสิ่งที่ไล่เดือนชอบ มีอาหารอยู่มากกว่าดินอื่น ๆ อีกประการหนึ่งเมื่อเกิดมีไล่เดือนมาก ๆ ไล่เดือนก็เป็นประโยชน์แก่พืชสมุนไพรที่ปลูกอีกเช่นกัน เพราะไล่เดือนนี้ทำให้ดินมีช่องทางของดิน เกิดเป็นรูเป็นร่องเพราะไล่เดือนจะชอบ ไชไปหาอาหาร อยู่เสมอ ดินจะโปร่ง มีการถ่ายเทอากาศในดินได้ดีมาก

น้ำ

เรื่องของน้ำก็เป็นปัจจัยสำคัญมากในการปลูกพืชสมุนไพร น้ำสำคัญตั้งแต่เริ่มการเพาะชำ เมล็ดและต้นกล้าไปทีเดียว ในขั้นตอน การปักชำ อะไรก็ตามน้ำเป็นส่วนสำคัญช่วยให้รากของพืชสมุนไพรงอกได้ง่าย หากไม่มีน้ำก็ไม่เกิดราก น้ำสามารถช่วยทำให้แร่ธาตุต่างๆ ที่ดินไม่ต้องการ เดินทางไปได้อย่างทั่วถึง เริ่มตั้งแต่รากดูดซึมแร่ธาตุจากดินที่มีน้ำขึ้นมาตามลำต้นทีเดียวแล้วส่งไปยังใบของพืชทำการสังเคราะห์กับแสงแดด ออกซิเจน แล้วลำเลียงอาหารจากส่วนใบของพืชไปตามส่วนต่างๆ ของต้นไม้มากส่วนพืชใด ๆ ก็ขาดน้ำไม่ได้ พืชสมุนไพรก็ขาดน้ำไม่ได้เลย เมื่อขาดน้ำรากของพืชก็ไม่สามารถดูดแร่ธาตุจากดินมาได้พืชจะหยุดการเจริญเติบโตไปในทันที ที่สุดก็ตายไป เพราะขาดน้ำ เร็วแห้งไปเรื่อยๆ เมื่อน้ำไม่เพียงพอ พืชขาดน้ำ พืชก็จะแสดงอาการให้เห็นเองได้ สีเขียวของใบที่เคยเขียวสดใสก็ซีดเซียวลง ใบเฉา ห่อเหี่ยว เหมือนกับคนเราที่ขาดน้ำ ผิวหนังจะซีดเซียวลง อาการสดใส ของส่วนต่างๆ ไม่มีอยู่ ในที่สุดใบของพืชสมุนไพรก็เปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล ใบร่วงหล่น หลุดจากขั้วก้านใบง่ายตายสิ้นเร็วแรง อย่างไรก็ตาม น้ำในดินก็ต้องมีความพอเหมาะพอดี ไม่มาก ไม่น้อย น้ำมากเกินไปรากของพืชก็เน่าได้ด้วย การให้น้ำพืชสมุนไพรสมควรให้น้ำในตอนเช้า 1 ครั้ง ถ้าฝนตกก็ไม่ต้องให้เลย ถ้าเกิดมีแสงแดดจัดมาก กระแสลมก็พัดแรงมาก การให้น้ำ ก็จะต้องเพิ่มไปตามบรรยากาศที่เป็นอยู่ ต้องเพิ่มให้น้ำอีกครั้งหนึ่ง ในตอนเย็น เป็นวันละ 2 ครั้ง เช้าและเย็นนั่นเอง ในการให้น้ำพืชสมุนไพรตอนเย็นก็เช่นเดียวกัน ควรให้น้ำใน ระหว่างที่แสงแดดอ่อนลงแล้ว อย่าให้ในระหว่างแดดจัดความร้อนยังมี อยู่มาก

การปลูกพืชสมุนไพรต่าง ๆ

กระชายดำ

เรียก กะแอน ระแอน

กะเหรียง แม่ฮ่องสอน

ฉาน แม่ฮ่องสอน

มหาสารคาม

กรุงเทพฯ

ทั่วไป

เรียก เป้าชอระอะ เป้าะลี

เรียก จี๊ปู ชิฟู

เรียก จิงทราย

เรียก ว่านพระอาทิตย์

เรียก กระชาย

ลักษณะของพืช

กระชายเป็นพืชสมุนไพรล้มลุก สูงประมาณ 2 ศอกเศษ มีลำต้นใต้ดินที่เรียกว่าเหง้า เป็นหัวกลมแข็งแล้วแยกออกทรงกลมยาวๆ ปลายแหลมรวมเป็นกระจุก เนื้อในสีเหลือง กลิ่นหอม กาบใบสีแดงเรื่อ ส่วนใบใหญ่ยาวรี ปลายแหลม ดอกออกเป็นช่อ สีขาวอมชมพู

การปลูก

เอาเหง้าหรือหัวกระชายมาปลูกได้ดี กระชายขึ้นง่าย ชอบดินร่วนปนทราย แต่ไม่ชอบดิน และเวลาปลูกควรรองหรือปลูกได้ร่มเงาไม้ใหญ่จะได้ผลดีมาก เอาหัวหรือเหง้ากระชายเตรียมไว้ตัดใบทิ้งไป เหลือรากเอาไว้ 2-3 รากก็พอ ขุดหลุมปลูกในดินที่ผสมปุ๋ยคอกเอาไว้ กลบให้มิดเอาฟางข้าวแห้งคลุมด้วยก็ดี รดน้ำให้ชุ่ม ฤดูกาลที่ปลูกควรเป็นปลายฤดูแล้งเพื่อรับฤดูฝนที่จะมีมา ส่วนที่เป็นยาเหง้าใต้ดิน

สรรพคุณทางยา

เอาเหง้าและรากกระชายมาล้างสะอาดสัก 10 กรัม ต้มเอาน้ำมาดื่ม รักษาอาการท้องอืดท้องเฟ้อ จุกเสียด แน่น เอามาแกงเลียง แกงป่า แกงขี้เหล็ก ทำกะปิคั่ว ผัดเผ็ดปลาตุ๋น ผัดเผ็ดปลาไหล ก๋วยเตี๋ยว เป็นทั้งอาหารและเป็นยาด้วยในตัวสมุนไพรแสนมหัศจรรย์ของท่านชาย เพราะสรรพคุณของกระชายดำที่ได้รับการกล่าวขานกันมากก็คือ สรรพคุณเพิ่มพลังทางเพศ หรือแก้โรคกามตายด้าน เนื่องจากฤทธิ์ของกระชายดำจะไปบำรุงกำลัง เพิ่มฮอร์โมนให้หนุ่ม ๆ ทำให้สมรรถภาพทางเพศเพิ่มขึ้นแต่ใช้ว่า กระชายดำ จะมีประโยชน์แค่เรื่องเพิ่มพลังทางเพศเท่านั้นนะ เพราะกระชายดำยังสรรพคุณมากมาย ทั้งบำรุงหัวใจ บำรุงกำลัง เป็นยาเจริญอาหาร และบำรุงธาตุ แก้หัวใจสั่นหวิว แก้อลมวิงเวียนแน่นหน้าอก แผลในปาก ช่วยให้โลหิตหมุนเวียนดีขึ้น ผิวพรรณผ่องใส ขับปัสสาวะ แก้โรคกระเพาะ ฯลฯ และด้วยสรรพคุณอันแสนมหัศจรรย์มากมายขนาดนี้ กระชายดำ เลยถูกขนานนามว่าเป็น “โสมไทย” ซึ่งนิยมปลูกมากจนกลายเป็นพืชเศรษฐกิจของจังหวัดเลยทีเดียว

กระชายดำ

ขมิ้นชัน

ทั่วไป

เรียก ขมิ้น

เชียงใหม่

เรียก ขมิ้นแกง ขมิ้นหยวก ขมิ้นหัว

ภาคใต้

เรียก ขมิ้น หมิ้น

กะเหรี่ยง กำแพงเพชร

เรียก ตายอ

กะเหรี่ยง แม่ฮ่องสอน

เรียก สะขอ

ลักษณะของพืช

ขมิ้นเป็นพืชล้มลุกที่มีเหง้าอยู่ใต้ดิน เนื้อในของเหง้าขมิ้นเป็นสีเหลืองเข้ม จนถึงสีแดงจัด มีกลิ่นหอมเฉพาะตัว ใบรูปรียาวปลายแหลม คล้ายกับใบพุทธรักษา ออกดอกเป็นช่อ มีก้านช่อแทงจากเหง้าโดยตรง ดอกสีขาวอมเหลือง มีกลีบประดับสีเขียวใบไม้อมชมพู

การปลูก

ขมิ้นชอบอากาศค่อนข้างร้อนและความชุ่มชื้นในเวลากลางคืน ชอบดินร่วนซุยที่ระบายน้ำได้ดี วิธีปลูกใช้เหง้าแก่ที่อายุได้ 11-12 เดือน ทำพันธุ์ ตัดออกเป็นท่อนให้มีตาท่อนละ 1-2 ตา ปลูกลงแปลงในหลุมลึกประมาณ 5 นิ้วเศษ หลังจากปลูกได้ 5-7 วัน ขมิ้นก็เริ่มงอก ถ้าฝนไม่ตกก็ต้องการน้ำให้ชุ่มชื้นทุกวัน หลังจากที่ปลูก 7 เดือน ขมิ้นก็เริ่มมีใบเป็นสีเหลืองแสดงว่าหัวขมิ้นเริ่มแก่แล้ว ปล่อยให้ขมิ้นเอาไว้ในแปลงจนมีอายุ 9-10 เดือน จึงขุดเอามาใช้ได้ ส่วนที่ใช้เป็นยาเหง้าสดและแห้ง

สรรพคุณทางยา

เหง้าขมิ้นใช้เป็นยารักษาได้ดังนี้

อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ แน่น จุกเสียดและอาหารไม่ย่อย โดยล้างขมิ้นให้สะอาด ไม่ต้องปอกเปลือกออก หั่นเป็นชิ้นบางๆตากแดดจัดสัก 1-2 วัน บดให้ละเอียดผสมกับน้ำผึ้งปั้นเป็นเม็ดขนาดปลายนิ้วน้ย เก็บเอาไว้ในขวดที่สะอาด กินครั้งละ 2-3 เม็ด วันละ 3-4 ครั้ง หลงอาหาร และก่อนนอน แต่บางคนกินขมิ้นแล้วท้องเสียให้หยุดกินทันที

ฝีแผลพุพอง และแก้อาการแพ้ อักเสบ แผลงสัตว์กัดต่อยภายนอก โดยเอาเหง้าขมิ้นยาวประมาณ 2 นิ้ว ฝนกับน้ำต้มสุกทาบริเวณที่เป็น วันละ 3 ครั้ง หรือใช้ผลขมิ้นโรยทาบริเวณที่มีอาการผื่นคันจากแมลงสัตว์กัดต่อยก็ได้
คุณค่าทางด้านอาหาร

เหง้าขมิ้นมีสารอาหารอยู่พอสมควร แม้จะไม่มากแต่ก็ยังปรากฏว่ามี วิตามินเอ วิตามินซี เพียงพอ นอกจากนั้นก็ยังมีเกลือแร่ต่างๆอีกพอสมควร เป็นเครื่องปรุงรส แต่งสีที่ดีมาก มีผู้นิยมเอาขมิ้นไปผสมในอาหารหลายอย่าง เช่น น้ำยาบักช้ได้ แกงเผ็ดเนื้อ แกงเหลือง แกงไก่ ใสขมิ้น แกงไตปลา ปลาทอดขมิ้น เป็นต้น นอกจากจะรับประทานอาหารที่อร่อยแล้วยังได้พืชสมุนไพรอีกด้วย เป็นกการช่วยแก้ท้องอืด เพื่อ จุกเสียด แน่น อันเป็นระบบการย่อยให้เกิดความสมบูรณ์เป็นปกติได้ เรียกกันทั่วไปว่า “ขมิ้น” เป็นไม้ล้มลุกมีสีเหลืองอมส้ม มีเหง้าอยู่ใต้ดิน มีกลิ่นหอม คนนิยมนำ “เหง้า” ทั้งสดและแห้งมาใช้รักษาอาการที่เกี่ยวกับกระเพาะอาหาร รวมทั้งแก้ท้องเสีย ท้องร่วง จุกเสียดแน่นท้อง และสามารถนำขมิ้นชันมาทาภายนอก เพื่อใช้รักษาแผลเรื้อรัง แผลสด โรคผิวหนัง พุพอง รักษาชันนะตุได้ด้วย นอกจากนั้น “ขมิ้นชัน” ยังอุดมไปด้วยวิตามินเอ วิตามินซี วิตามินอี และสารต้านอนุมูลอิสระ “คูเคอร์มิน” ที่ช่วยป้องกันการเกิดมะเร็งตับ อีกทั้งยังสร้างภูมิคุ้มกันให้ผิวหนัง หรือใครที่มีแผลอักเสบ “ขมิ้นชัน” ก็มีสรรพคุณช่วยให้แผลหายเร็วขึ้น เพราะมีฤทธิ์ไปลดการอักเสบ ฆ่าเชื้อแบคทีเรียที่ทำให้เกิดหนอง และหากรับประทานขมิ้นชันทุกวัน ตามเวลาจะช่วยให้ความจำดีขึ้น ไม่อ่อนเพลียยามตื่นนอน และช่วยให้ระบบขับถ่ายดีขึ้นด้วย

ขมิ้นชัน

จิง

เชียงใหม่

เรียก จิงเผือก

จันทบุรี

เรียก จิงแกลง จิงแดง

กะเหรี่ยง แม่ฮ่องสอน

เรียก สะแอ

ลักษณะของพืช

จิงเป็นพืชล้มลุก มีแง่งใต้ดิน แแงจะแตกแขนงออกคล้ายนิ้วมือ เนื้อในสีเหลืองแกมเขียว ลำต้นที่อยู่เหนือดินนอกจากแง่งตั้งตรงยาวราว 2-3 ศอก ใบสีเขียวใบไม้ เรียวแคบ ปลายใบแหลม ดอกเป็นช่อขนาดเล็ก ก้านดอกสั้น ดอกสีเหลืองและจะบานจากโคนไปหาปลาย

การปลูก

จิงชอบดินเหนียวปนทราย พื้นดินอุดมสมบูรณ์ก่อนข้างชุ่มชื้นแต่ระบายน้ำได้ดี ไม่ชอบน้ำขัง และมีแสงแดดพอควร เวลาปลูกควรพรวนดิน ยกร่อง ใช้แง่งที่ข้างออกแล้ววางให้ด้านที่แตกหน่อตั้งขึ้นกลบดินแล้วใช้ฟางคลุมตลอด ถ้าต้องการให้จิงแตกหน่อได้ดีและแง่งจิงแข็งแรง ต้องกลบโคนเมื่ออายุ 2 เดือน และ 3 เดือน ตามลำดับ ในช่วงที่มีฝนตกมากๆ ระวังโรคเน่าจากเชื้อรา และระวังศัตรูพืชด้วย ส่วนที่ใช้เป็นยา เหง้าแก่สด

สรรพคุณทางยา

เหง้าจิงใช้เป็นยารักษาอาการต่างๆ ได้ดังนี้ อาการท้องเสีย ท้องเฟ้อ แน่น จุกเสียดและอาการคลื่นไส้ อาเจียน เนื่องจากธาตุไม่ปกติ เมารถเมาเรือ โดยใช้เหง้าแก่สดขนาดเท่าหัวแม่มือ (ประมาณ 5 กรัม) ทูบให้แตกต้มเอาน้ำมาดื่มได้ อาการไอบีเสมหะ ให้ฝนเหง้าจิงกับน้ำมะนาว หรือใช้เหง้าสดโขลกผสมกับน้ำเล็กน้อยคั้นเอาน้ำและใส่เกลือลงไปเล็กน้อย ใช้กวาดคอหรือจิบบ่อยๆ

คุณค่าทางอาหาร

ขิงอ่อนเอามาปรุงอาหารได้มากมายหลายอย่าง เกิดรสชาติอาหารดียิ่งขึ้นอร่อยขึ้น เช่น ยำขิง ไข่ผัดขิง ใส่ในต้มส้มปลากระบอกเอาขิงอ่อนไปรับประทานเป็นผักจิ้มก็ได้ เช่น ใช้จิ้มน้ำบูดู น้ำพริกปลาร้า น้ำพริกกะปิ พวกหลนต่างๆ เอาขิงอ่อนไปใส่ไข่หวานก็อร่อยใส่ในมันต้มน้ำตาลก็รสชาติขึ้น กลิ่นจะหอมน่ารับประทานมากขึ้นอีก ขิงอ่อนเอาไปใส่โจ๊กต่างๆ ได้เสมอ โจ๊กหมู โจ๊กไก่ โจ๊กกุ้ง หรือโจ๊กอะไรก็ตาม หากขาดขิงอ่อนซอยเป็นฝอยๆ ใส่ก็หมายถึงว่าไม่ได้รสชาติที่เป็นโจ๊กโดยแท้จริง

บรรณานุกรม

บัวบูชา. (2551). ยาสมุนไพรไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ภูมิปัญญา.

ภาณุทรรศน์. (2559). คู่มือการปลูกสมุนไพรถูกต้องตามหลักวิชาการ.กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์หอสมุดกลาง.

สุวัฒน์ ปิยธนาพง. (2546). สมุนไพรเพื่อสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดยูเคชั่น.

ภาคผนวก

กระชายดำ

ขมิ้นชัน

ขิง

ภาคผนวก ข. เครื่องมือในการวิจัย

แนวทางสัมภาษณ์ ส่วนที่ 1

ข้อมูลทั่วไป : เกี่ยวกับสถานะของผู้ให้สัมภาษณ์ในการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

1. ชื่อ.....นามสกุล.....
2. อายุ 20-30 ปี 31-40 ปี
 41-50 ปี 50-60 ปี 60ขึ้นไป
3. อาชีพ ข้าราชการ ชวนา
 ชาวไร่ รับจ้าง อื่นๆ
4. วุฒิการศึกษา ไม่มีวุฒิ จบชั้น ป.4-ป.7
 จบชั้นมัธยมต้น จบชั้นมัธยมปลายขึ้นไป
5. รายได้ต่อเดือน 0-7,500 บาท 7,501-15,000 บาท 15,001-20,000 20,001-ขึ้นไป

แนวทางสัมภาษณ์ส่วนที่ 2

ข้อมูล : เกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและปัญหาการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ของชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังบ่อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

คำถามตรวจสอบการสัมภาษณ์	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ท่านมีความต้องการที่จะเรียนรู้เรื่องการปลูกพืชสมุนไพรในระดับใด					
2. สมุนไพรที่ท่านปลูกในปัจจุบันมีความสมบูรณ์ในระดับใด					
3. ท่านเข้าใจวิธีการดูแลรักษาพืชสมุนไพรในระดับใด					
4. ท่านมีความรู้เรื่องสรรพคุณพืชสมุนไพรในระดับใด					
5. ท่านมีความรู้เรื่องการเก็บเกี่ยวพืชสมุนไพรในระดับใด					
6. ท่านมีความรู้เรื่องการแปรรูปพืชสมุนไพรในระดับใด					
7. พืชสมุนไพรท่านต้องการจำหน่ายในระดับใด					
8. ท่านมีเครือข่ายแลกเปลี่ยนพืชสมุนไพรในระดับใด					
9. ท่านมีความรู้เรื่องโรคในพืชสมุนไพรในระดับใด					
10. ท่านต้องการอบรมและดูงานเรื่องสมุนไพรในระดับใด					

แบบสอบถาม

เรื่อง การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร: กรณีศึกษา

ชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังป้อ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

.....

คำชี้แจง : แบบสอบถามนี้ใช้ศึกษาในการทำวิจัยเพื่อส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร เพื่อศึกษาความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรและทัศนคติเกี่ยวกับการปลูกพืชสมุนไพร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปริญญาโท โปรแกรมการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ผู้วิจัยจึงใคร่ขอความร่วมมือจากท่าน กรุณาตอบแบบสอบถามที่ตรงกับความเป็นจริง ข้อมูลค่าที่ได้จากท่านในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์และมีคุณค่าอย่างยิ่งในการศึกษาเพื่อนำไปพัฒนา ส่งเสริม ทำการวิจัยการส่งเสริมการสมุนไพรเพื่อเพิ่มรายได้ต่อไป

คำตอบของท่านจะถูกเก็บไว้เป็นความลับ และผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลในภาพรวมเท่านั้น คำตอบของท่านจะไม่มีผลกระทบต่อตัวท่านแต่ประการใด

แบบสอบถามชุดนี้ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ส่วนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร

ส่วนที่ 3 ทัศนคติเกี่ยวกับการใช้สมุนไพร

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่อง () และตรงข้อความลงในช่องว่างให้ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด

1. เพศ

- () 1. หญิง
- () 2. ชาย

2. ปัจจุบันท่านมีอายุกี่ปี

- () 1. น้อยกว่า 45 ปี
- () 2. 45-60 ปี
- () 3. มากกว่า 60 ปี

3. ศาสนา

- () 1. อิสลาม
- () 2. พุทธ
- () 3. อื่น ๆ ระบุ.....

4. ท่านจบการศึกษาชั้นสูงสุด

- () 1. ไม่ได้เรียนหนังสือ
- () 2. ประถมศึกษา
- () 3. มัธยมศึกษาตอนต้น
- () 4. มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.
- () 5. อนุปริญญา/ปวส.
- () 6. ปริญญาตรี หรือสูงกว่า

5. ครอบครัวของท่านมีรายได้เฉลี่ยรวมกันประมาณกี่บาท/เดือน (รายได้ของทุกคน)

- () 1. น้อยกว่า 5,000 บาท
- () 2. 5,000 – 10,000 บาท
- () 3. มากกว่า 10,000 บาท

6. อาชีพ

- () 1. เกษตรกรรม
- () 2. รับจ้าง
- () 3. ค้าขาย
- () 4. รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ
- () 5. แม่บ้าน
- () 6. อื่น ๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่องว่างให้ตรงกับความเป็นจริง

ข้อคำถาม	ใช่	ไม่ใช่	ไม่ทราบ
1. สมุนไพร คือ ผลผลิตธรรมชาติ ได้จากพืช สัตว์ และแร่ธาตุที่ใช้เป็นยา หรือผสมกับสารอื่นตามตำรับยา เพื่อบำบัดโรค บำรุงร่างกาย หรือใช้เป็นยาพิษ			
2. สภาพแวดล้อมในการปลูก ฤดูกาล และช่วงเวลาที่เก็บสมุนไพร ไม่เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดคุณภาพของสมุนไพร			
3. การเก็บสมุนไพรสดต้องทำให้แห้งก่อนเพื่อป้องกันเชื้อรา หนอน และการเปลี่ยนแปลงลักษณะของสี กลิ่น ทำให้ยาเสื่อมสภาพ			
4. การเก็บรักษาสมุนไพรไม่จำเป็นต้องเก็บให้พ้นแสง			
5. การเก็บยาสมุนไพรต้องเก็บในถุงหรือภาชนะที่สะอาด			
6. สถานที่เก็บยาสมุนไพรจะเก็บที่แห้ง อากาศถ่ายเทได้ดี			
7. การใช้ยาสมุนไพรที่ไม่มีฉลากบอกวิธีใช้ มีโอกาสได้รับอันตรายจากยาได้			
8. ถ้าไม่เคยใช้ยาสมุนไพรมาก่อนควรเริ่มในปริมาณและความเข้มข้นต่ำ			
9. สะเดา ใบยอ ผลยี่โถ เป็นสมุนไพรที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันน้ำเสียน้ำ			
10. วิธีการป้องกันกำจัดศัตรูพืชในแปลงปลูกผักปลอดสารพิษ โดยการใช้สมุนไพร			
11. พริกไทย กะเพรา ใบยอ คือสมุนไพรที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชทั้งหมด			
12. วิธีเก็บเกี่ยวสมุนไพรอย่างถูกต้อง คือสมุนไพรประเภทเปลือกต้นและเปลือกรากควรเก็บเกี่ยวในช่วงฤดูฝน			

ส่วนที่ 3 ทศนคติเกี่ยวกับการใช้สมุนไพร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่องว่างให้ตรงกับความเป็นจริง

ข้อคำถาม	เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ
1. ท่านจะใช้สมุนไพรเมื่อท่านทราบว่าป่วยทันที			
2. ท่านจะแนะนำให้ผู้ป่วยใช้สมุนไพรในการรักษาโรคเบื้องต้น			
3. ท่านจะแนะนำให้บุคคลในครอบครัวใช้ยาแผนปัจจุบันรักษาอาการป่วยก่อนพึ่งสมุนไพร			
4. การนำสมุนไพรมารักษาอาการป่วยเบื้องต้นมีขั้นตอนและวิธีที่ยุ่งยาก			
5. ถ้าคนในประเทศช่วยกันใช้สมุนไพรรักษาอาการป่วยเบื้องต้นจะทำให้ประเทศพัฒนาไปได้มาก			
6. การใช้สมุนไพรรักษาอาการป่วยเบื้องต้นจะช่วยประหยัดรายจ่ายในครอบครัว			
7. ท่านคิดว่าการเลือกใช้สมุนไพรเป็นอันดับแรกในการรักษาอาการป่วยเบื้องต้น เพราะเป็นความเชื่อของบรรพบุรุษ			
8. การใช้สมุนไพรรักษาอาการป่วยเบื้องต้นสูงมากขึ้นจะช่วยลดปริมาณการสั่งซื้อยาแผนปัจจุบันจากต่างประเทศได้			
9. การใช้สมุนไพรรักษาอาการป่วยเบื้องต้นในปัจจุบันอยู่ในเกณฑ์น้อยมาก			
10. การใช้ยาสมุนไพรหลาย ๆ ชนิดควบคู่ไปกับยาแผนปัจจุบันจะทำให้อาการป่วยเบื้องต้นหายขาดได้			
11. ท่านคิดว่าควรมีการสนับสนุนการใช้สมุนไพรในแง่รักษาอาการป่วยเบื้องต้นมากกว่านี้			
12. ท่านคิดว่า การใช้ยาสมุนไพรควบคู่ไปกับยาแผนปัจจุบันจะไม่เป็นอันตรายต่อผู้ที่มีอาการป่วยเบื้องต้น			

ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ.

ภาคผนวก ค.

ภาพกิจกรรมการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรเพิ่มรายได้

กิจกรรมการดำเนินการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร
ในชุมชนบ้านอุดมพัฒนา ตำบลวังป้อ อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ภาพที่ 1 ให้คำแนะนำเกี่ยวกับความรู้ด้านสมุนไพร

ภาพที่ 2 การสำรวจพื้นที่ในการปลูกพืชสมุนไพร

ภาพที่ 3 กิจกรรมการแจกพืชสมุนไพร และแนะนำการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร

ภาพที่ 4 พืชสมุนไพร

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล สมควร ปานขลิบ
 วันเดือนปีเกิด 7 พฤศจิกายน 2492
 ที่อยู่ 73-75 หมู่ที่ 3 ตำบลหนองกลับ อำเภอหนองบัว
 จังหวัด นครสวรรค์ 60110
 เบอร์โทรศัพท์ 081-3242274
 อีเมล panklib01@gmail.com
 สถานที่ทำงาน ร้านขายยาปานขลิบ โอสถ
 ประวัติการศึกษา

ปี พ.ศ.	การศึกษา	สถาบัน
2519	ประถมศึกษาตอนปลาย	โรงเรียนหนองบัว(เทพวิทยาคม)
2522	มัธยมศึกษาตอนต้น	โรงเรียนหนองบัว
2524	มัธยมศึกษาตอนปลาย	การศึกษานอกโรงเรียน
2528	ปริญญาตรี(พัฒนาชุมชน)	สถาบันมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

ปัจจุบันประกอบอาชีพ

ขายยาที่ร้านปานขลิบ โอสถ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

ผ่านการฝึกอบรม/สัมมนา

- อบรมแพทย์ประจำตำบล
- อบรมนายกสมาคมผู้ปกครองโรงเรียนอนุบาลหนองบัว
- เป็นกรรมการผู้ผลิตยาจังหวัดนครสวรรค์